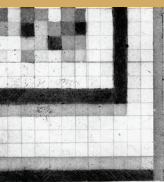

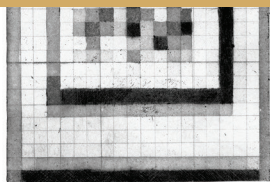
Advokatas

2024 NR. 6

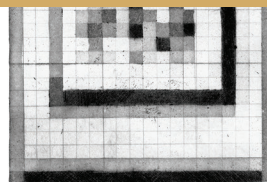
ANALITIKA, ĮŽVALGOS, KOMENTARAI

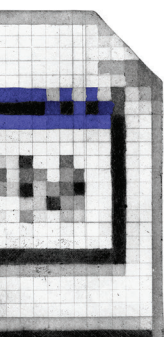
os_komen-
tūra.txt

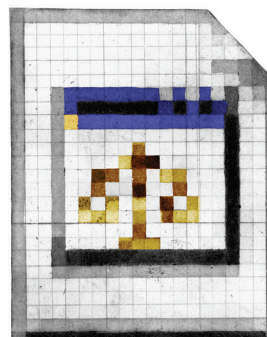
Teisė_i_teisingą_tęsimą.pdf

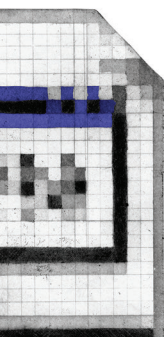
Žmogaus_teisės.txt

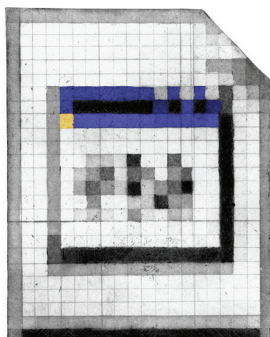
12_24_nuos-
tyrimoRezul-
tai.pdf

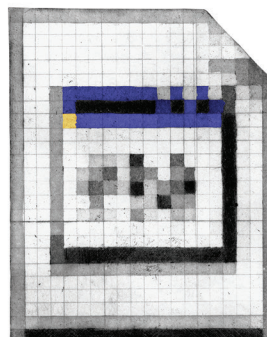
NUKENTĖJUSIŲ
TEISĖS_IR_GYNYBA.pdf

ADV_06.pdf

Teisės_i_tęsimą_gynybą.txt

Vaiko_teisės.docx

Ačiū

Šiems advokatams ir advokatų padėjėjams už jų suteiktas **nemokamas konsultacijas Lietuvos žmonėms 2024 m.**

Dainius Mažylis | Baziulis Giedrius | Eglė Katauskaitė | Andrius Lukašonokas | Gitana Martyšienė | Donata Slavinskaitė-Gargasė | Alisa Kostiuk | Simas Banys
Rūta Globytė | Paulius Žiūkas | Ramūnas Džiugas | Edita Kairiūkštė | Giedrė Martinėnaitė | Romualdas Juščius | Brian Gunko | Vytautas Zelianka
Džigintas Žebelys | Eglė Mockienė | Ramunė Kičiatovienė | Sigitas Balaišis | Irina Lemežytė | Roberta Avižienytė | Lidija Blinkevičienė | Remigijus Jakštas
Aleksandras Kovalevskis | Vaidotas Rutavičius | Žaneta Šlyžiutė | Vytautas Zenevskis | Kristina Baliūnaitė | Saulė Katauskaitė | Remigijus Uckus
Daiva Balčiūnienė | Karolina Šachverdijevaitė | Eleonora Maciejevska | Ramunė Guobaitė | Linas Žalnieriūnas | Jurgita Beniulienė | Aušra Juknaitė
Aldona Sakalauskienė | Vytautas Balčiūnas | Saulius Kučys | Skaidrė Varapnickaitė | Kristina Palienė | Asta Kederytė | Renata Rynkevičiūtė-Jančiauskienė
Jolita Šimkevičienė | Karilė Verbickienė | Andrius Dobrovolskis | Greta Sakalauskė | Gražina Smolskienė | Laura Kardelienė | Jolanta Činčikienė
Remigijus Mockevičius | Žilvinas Brazaitis | Virginijus Kaminskas | Aušrinė Zaburienė | Audronė Žemeckė | Vaidas Poplovuchinas | Rasa Stoškuvienė
Mantas Arasimavičius | Kristijonas Šiugžda | Gabija Pleškienė | Ligita Buzūnaitė | Rostislavas Polubianko | Miglė Petronienė | Gvidas Armanavičius
Jolita Mikalkevičiūtė | Elmaras Urbonas | Remigijus Katinas | Kamilė Matjošaitienė | Valdas Levinas | Vilma Eigirdienė | Eglė Morkūnienė | Laura Juodakytė
Jolanta Grigaliūnienė | Asta Beniušienė | Saulius Staškus | Audronė Rimienė | Reda Rimkienė | Kristina Mikolaitė | Dovilė Urnikienė | Vygaudas Molis
Regina Šaltinienė | Gintaras Skvarčinskas | Dainius Baronas | Ramunė Jatautienė | Daiva Rudzenskienė | Jolita Vilutytė | Edmundas Rusinas
Rimantas Mockus | Aušra Pilionė | Gintaras Tamošiūnas | Lilija Semaško | Ilona Leketienė | Edvinas Naraškevičius | Rasa Danilkevičiūtė-Steponavičienė
Ramūnas Vanagas | Inga Bagdonaitė-Zarembienė | Henrikas Ratautas | Arvydas Budnikas | Neringa Milašienė | Aurimas Navikas | Margarita Šimkovič
Anton Kviatkovski | Vida Zabarauskienė | Julius Jasaitis | Ligita Kuliešaitė | Ieva Balčiūnaitė | Vida Šeikienė | Sonata Vaikšnorienė | Stanislav Papijanc
Vaiva Savickienė | Ruslan Mazurov | Daiva Jurevičienė | Jūratė Normantė | Sandra Ponelienė | Zita Jurgaitienė | Roma Katilovskienė | Alvydas Krištupas
Andrė Bakanavičienė | Tomas Vagnorius | Sigita Stukaitė | Simonas Baltrušaitis | Rūta Karpavičiūtė | Dainius Židanavičius | Kristina Pranevičienė
Stanislova Staniukynienė | Adolfas Remeikis | Rasa Kašinskaitė | Evaldas Čerkesas | Mindaugas Gedeikis | Mindaugas Kukaitis | Sigitas Šlakaitis
Andrius Krištapavičius | Juozas Šarka | Monika Šereikienė | Vytautas Daržinskis | Regina Bertašienė | Gintaras Putvinskis | Giedrė Semionovė
Dalia Jasevičienė | Marius Kuzminovas | Romas Jonuška | Anatolij Šichovcov | Vilius Martišius | Kristina Udrienė | Egidijus Nedzinskas | Manvydas Šivickas
Mindaugas Kazlauskas | Eglė Šovienė | Matėja Vailda Bagdonė | Romanas Bareika | Eligija Norkienė | Alvydas Geigalas | Darius Karvelis | Erikas Rugienius
Gintaras Andrijauskas | Milda Martinkutė | Valdas Bivainis | Dovilė Ulbinienė | Vilma Gudaitė | Vygantas Skladaitis | Liudmila Grigorjeva | Andrius Šidlauskas
Darius Mockūnas | Nerija Žeknienė | Indrė Lukoševičė | Indrė Mikalauskaitė-Mockevičienė | Audra Beta Rekštienė | Jelena Jermolajeva | Darius Katauskas
Eglė Tamavičiūtė | Evelina Polujanskaitė | Žygimantas Klizas | Melisa Žvirblytė | Vitalijus Vasilionokas | Jolanta Raudonytė | Andrejus Vavilovas
Marina Saveljeva | Petras Remeika | Audrius Knyza | Arūnas Sakalauskas | Eduardas Zaleskis | Audrius Šimkus | Zigmas Garalevičius | Gediminas Bulotas
Melita Cibulskaitė | Dainius Žiedas | Algirdas Gedminas | Snieguolė Jurskytė-Ignatavičienė | Juzef Stankevič | Ramunė Grefienė | Mindaugas Šeškauskis
Birutė Jackienė | Jonas Zenevičius | Alberta Lukoševičienė | Darius Kurpavičius | Monika Kaluževičienė | Vilmantas Poškus | Sigitas Štaraitis | Vida Leonovienė
Albertas Bandžius | Robertas Banevičius | Julita Driukienė | Natalija Bosakienė | Modestas Vogulis | Jonas Povilionis | Aldona Stasiulaitienė
Dalia Dudėnienė | Sigita Rubaževičiūtė-Sajonienė | Ieva Gruzdytė | Gintarė Talutytė | Vitalijus Jaroščanka | Ilona Mickevičienė | Saulena Gasiūnienė
Linas Jurevičius | Irmantas Čičiurka | Osvaldas Radimonas | Enrika Maksimavičienė | Laimutė Petraitienė | Sandra Marcinkėnaitė-Venskienė
Rimantas Cemnaliankis | Rimvydas Kairys | Kristina Čivilytė | Visvaldas Petryla | Leonidas Zubanovas | Aušra Jūratė Šiugždienė | Ramūnas Plėštis
Algirdas Tomas Parulis | Liudmila Žiubikienė | Mindaugas Kepenis | Laima Razvickienė | Algirdas Gurauskas | Daiva Vaškelienė | Valerijus Kirpičnikovas

Advokatas

Turinys

INTERVIU

M. Kukaitis: „Advokatūra labai keitėsi, tačiau neturėtų sustoti ir privalo tęsti savo transformaciją“ 8

LAISVĖS GYNIMAS

J. Sasnauskas: „Man davė krūvą plytų ir liepė statyti namą“ 14

NUKENTĖJUSIŲJŲ TEISIŲ GYNIMAS

Vergija – nenugalėta, kinta tik jos formos.....26

TEISĖ Į GYNYBĄ ES TEISINGUMO TEISME

I. Jarukaitis: „Naujai kadencijai pateiktos EK sudėtis leidžia manyti, kad yra suvokiamas kylančių iššūkių ir grėsmių mastas“30

TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ

Visuomenės atstovai teisme.....38

TEISĖ Į ADVOKATĄ LATVIJOJE

J. Rozenbergas: „Šiaurės ir Baltijos regiono žmonės ne tokie irzlūs, todėl ir bylinėjasi mažiau“44

TEISĖ Į NEKALTUMO PREZUMPCIJĄ

Teisės saugos mėsmalėje.....50

DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ UŽTIKRINIMO LŪKESČIŲ

Lietuvos advokatūros kreipimasis į 2024–2028 m. kadencijos Seimą..... 55

TEISĖS GALIA

E. Dobrowolska: „Liūdina, kad teisingumo sritis žiniasklaidoje yra vertinama lyg neprioritetinė“ 64

TEISĖ GINTIS

Neformalios apklausos..... 70

GYNĖJO SAVIRAIŠKOS LAISVĖ TEISMINIAME PROCESSE

Kai pagrindinis siekis – nutildyti gynėją teisminiame procese..... 74

VAIKO TEISIŲ APSAUGA

Kai du pykstasi..... 80

TEISĖ Į TRADICIJAS IR PAPROČIŲ GYNIMAS

Penkių kartų pašnekesys..... 84

TEISĖ Į VERTYBIŲ APSAUGĄ

„(In)cognitus. Vladui Stašinskui – 150“ 90

IN MEMORIAM

Leonid Pčelincev 94

VISUOMENĖS NUOMONĖ Į PAŽEISTŲ TEISIŲ GYNIMĄ

Pilietis prieš valstybę 95

2024 NR. 6

ISSN 1648–3006

e. p. redakcija@iq.lt,
tel. +370 694 11 116

Žurnalo partneriai

LIETUVOS
ADVOKATŪRA

Redaktorius

Ovidijus Lukošius

Apžvalgininkės

Agnė Baltrūnaitė,
Deimantė Stanevičiūtė

Straipsnių autoriai

Evelina Butkutė-Lazdauskienė, Romualdas Drakšas, Paulius Gričiūnas, Dominykas Griežė, Eugenija Grižibauskienė, Raimundas Jurka, Mindaugas Kukaitis, Ieva Paliliūnienė, Lina Sakalauskiene, Liepa Žeromskaitė

Kalbos redaktorė

Vaida Ramanauskaitė

Dizainerė

Aušra Andriulytė

Illustracijos

Alfa.lt, Eltos, Lietuvos advokatūros archyvo, Dominyko Griežės, Gilles Kayser, Giedriaus Matulaičio, Vytauto Pilkauskio, Scanpix, Shutterstock

Leidėjas

„Naujųjų centras“, UAB
Žygimanto Liauksmino g. 3, 01101 Vilnius,
e. p. redakcija@iq.lt

Reklamos skyrius

e. p. reklama@iq.lt,
tel. +370 694 11 116

Spausdino

„Lietuvos ryto“ spaustuvė

Viršelis

Aut. Mantas Puodžiukaitis
Darbas atliktas Vilniaus dailės akademijos
Grafikos katedroje.

„dokumentas“ iš ciklo
„Games people play“ 2024 m.
Darbas atliktas Vilniaus dailės akademijos
Grafikos bakalauro progr. studijų metu.
Viršelyje vaizduojamos kompiuterinės
piktogramos, atliktos giliauspaudės
akvatintos technika. Poliruota 60 x 75
mm cinko plokštelė tolygiai padengiamą
kanifolijos dulkėmis, kurios yra
prikabinamos ir paviršius yra šlifuojamas
rūgštimi. Iššlifuota kilė įtrinama dažais ir
spaudžiama ant popieriaus.

Vilniaus
dailės
akademija

Ačiū

**šiems advokatams ir advokatų padėjėjams, kurie nuo karo
bėgantiems ukrainiečiams teikia pro bono (nemokamą) teisinę pagalbą**

Regina Agrba | Lina Alksnienė | Ina Antaniškytė | Eduardas Antonenko | Renata Astrauskienė | Paulius Astromskis
Brigita Baciėnė | Ieva Balčiūnaitė | Irmantas Balsys | Sandra Balskuvienė | Robertas Banevičius | Vidmantas Baumila
Kęstutis Betingis | Monika Bučinskaitė | Edmundas Budvytis | Stanislovas Butkevičius | Rimantas Cemnaliankis
Romaldas Damušis | Vytautas Daržinskis | Marijus Dingilevskis | Tadas Elzbergas | Paulius Galubickas | Zigmas Garalevičius
Saulena Gasiūnienė | Valentinas Giriūnas | Akvilė Griekienytė-Murašova | Povilas Gruodis | Antanas Grušelionis
Jurgita Jablonskienė | Remigijus Jakštas | Asta Jakštienė | Rokas Janauskas | Renata Janušytė | Milda Jasaitienė
Jelena Jermolajeva | Laurynas Jokšas | Aurelija Juodienė | Daiva Jurevičienė | Zita Jurgaitienė | Erika Jurgutytė-Kunčienė
Dalius Jurjonas | Raimundas Jurka | Snieguolė Jurskytė-Ignatavičienė | Justas Jankauskas | Raimondas Kalverš
Laura Kardelienė | Eva Karsten | Nerijus Katilius | Mindaugas Kazlauskas | Asta Kederytė | Dmitrijus Korsakovas
Aleksandras Kovalevskis | Andrius Krištapavičius | Ramūnas Kučiauskas | Saulius Kučys | Adomas Kunčius | Anton Kviatkovski
Vytautė Ladigaitė | Saulius Lauraitis | Stanislovas Liutkevičius | Regina Majauskienė | Sandra Marcinkėnaitė-Venskienė
Eugenijus Markevičius | Laurynas Adomas Matuliauskas | Inga Mekienė | Ruslan Mirnyj | Algirdas Misevičius | Julija Misiūnienė
Rimantas Mockus | Andrejus Moksinas | Vygaudas Molis | Robertas Naruševičius | Marius Navikas | Vita Neverauskaitė
Valerijus Novikovas | Drobotko Oleg | Remeikė Olita | Loreta Ordaitė | Alvydas Packevičius | Almantas Paškauskas
Lijana Paulauskienė | Gintautė Pazdrazdienė | Rita Petručionytė | Rostislav Polubianko | Igoris Pupeikis | Ramūnas Putinas
Vilius Putkis | Gintaras Putvinskis | Jolanta Ramoškienė | Jurita Repšienė | Renata Rynkevičiūtė-Jančiauskienė
Ignas Romaškevičius | Rita Roščenkoviėnė | Sigita Rubaževičiūtė-Sajonienė | Erikas Rugienius | Algimantas Ruginis
Edmundas Rusinas | Rolandas Rutė | Aldona Sakalauskienė | Justas Sankaitis | Giedrė Selimavičienė | Gintaras Skvarčinskas
Zita Smirnovienė | Darius Sosnovskis | Gintarė Stonienė | Gerda Storpirstienė | Egidijus Storpirstis | Sigita Stukaitė
Vida Šeikienė | Anatolij Šichovcov | Margarita Šimkovič | Natalija Šipovskaja | Paulius Škėrys | Eugenijus Šuliokas
Lina Taletavičiūtė-Misiūnienė | Andriejus Tiščenko | Evelina Trukšiniėnė | Jonas Urbonas | Reda Vaičiulytė
Raimundas Vasiliauskas | Vytas Večerinskas | Rita Vestertė | Kristina Vezbergaitė | Tadas Vilčinskas | Jolita Vilutytė
Juozas Viščinis | Remigijus Volikas | Egidijus Vosylis | Jonas Zenevičius | Žilvinas Stašaitis | Povilas Žukauskas

Brangūs Lietuvos advokatūros bendruomenės nariai, kolegos, mūsų valstybės žmonės, žurnalo skaitytojai,

prabėgo dar vieni metai, ir Jūsų rankose – jau šeštasis žurnalo „Advokatas“ numeris. Šio žurnalo pagrindinė tema – nukentėjusiųjų teisių gynimas.

Šiomet žurnalo numerį kviečiame pradėti skaityti nuo jo viršelio! Jis kitoks, o kitoks visų pirma dėl to, kad viršelio autorius yra Mantas Puodžiukaitis, Vilniaus dailės akademijos (VDA) grafikos bakalauro programos 2 kurso studentas. Viršelio idėjos autorius į mūsų žurnalo pagrindinę temą apie nukentėjusiųjų teises pasižiūrėjo iš kūrybinės pusės, tarsi mes visi gyventume užsidarę tam tikrose atmintinėse, dokumentų aplankuose, rinkmenose, kurie svarbūs ir matomi pasidaro tik tam tikrais momentais arba svarbūs tik tiems, kurie tuos failus atidaro, arba netgi dar blogiau – mes gyvename tik dėl tam tikro projekto, failo, kurį pamirštame, vos atidarę ir užvertę.

Šio viršelio tikslas – priminti ir supurtyti mūsų visų protus, atkreipti dėmesį į tai, kad teisė, teisinė valstybė, teisės ir pareigos, pažeistų teisių gynimas nėra kompiuterio aplankas ar failas, tai gyvenimo būdas ir vertybė, demokratinės valstybės garantas. Nepamirškime būti vieni kitiems žmonėmis, o ne projektais, dokumentais, kompiuterio ekrano ikona ar nuotrauka socialiniuose tinkluose. Mes esame visuomenė, mes esame bendruomenė, ir jei kiekvienas kovosime tik dėl savo intereso, mūsų bendruomeniškumas dings. Tai nereiškia, kad visi turime būti vienodi, tai reiškia, kad turime būti tokie, kad ištikus bėdai į mus galėtų drąsiai kreiptis visi ir jie

mumis tikėtų ir pasitikėtų. Būtent tam ir skiriame šį „Advokato“ numerį – tiems, kuriems labiausiai reikia atsiverti, kuriems trūksta išklausymo ir supratimo, kuriuos reikia ginti.

Tačiau ginant žmogaus teises, tiek teisiamojo, tiek nukentėjusiojo, ypač reikšmingas yra advokato vaidmuo. Be laisvų ir nepriklausomų advokatų teisingumas neįmanomas – žurnale rasite **Pauliaus Griciūno** straipsnį, kuriame EŽTT bylos *Lutgen prieš Liuksemburgą* pagrindū vertina advokato nepriklausomumo išraiškos – saviraiškos laisvės – bei prokurorų ir teisėjų kritikos ribas teisminiame procese. Kaip pabrėžė EŽTT, „advokatai privalo uoliai ginti savo klientų interesus, o tai reiškia, kad kartais jie turi nuspręsti, ar turėtų prieštarauti teismo elgesiui, ar jį skųsti“.

Į teisminius procesus ir teisę į teisingą teismą žurnale gilinau mes ir su advokatu, profesoriumi ir teisės mokslų daktaru **Romualdu Drakšu**, kuris savo straipsnyje analizuoja visuomenės atstovų teisme idėją. 2019 m. LR Seimas parengė Konstitucijos pataisas, kuriose buvo numatyta, kad įstatymo nustatytais atvejais bylas nagrinės teisėjai ir piliečiai, davę tarėjo priesaiką. Ši idėja vėl atkeliauja į naująjį Seimą, minima kai kurių partijų programose, tad vėl gali tapti svarbia diskusijų tema.

Taip pat kviečiame pasigilinti, kokie kriterijai lemia neformalios apklausos turinio naudojimą baudžiamojo proceso metu – apie paneigiamą teisę gintis, teisę tylėti straipsnyje „Neformalios apklausos: reikšmė ir ribos baudžiamajame ▶

►procese“ kalba advokatas, profesorius ir teisės mokslų daktaras **Raimundas Jurka**.

Advokatė **Lina Sakalauskienė** kelia klausimą, kas ir kada gali vaikui paskirti gynėją, advokatą, kuris išskirtinai šeimos bylose gintų vaiko teises, ir kodėl jis būtinas vaiko teisių apsaugai. Advokatės teigimu, sudėtingose šeimos bylose jau reikia pradėti galvoti apie vaiko advokato atsiradimo būtinumą.

Nukentėjusiųjų teisių gynbos kokybė priklauso ne tik nuo advokato ir teismo, bet ir nuo pačios teisingumo sistemos ar bendruomenės savivaldos institucijų veikimo. Tad žurnale rasite interviu su Europos Sąjungos Teisingumo Teismo (ESTT) teisėju **Irmantu Jarukaičiu**, kuris pradėjo antrąją kadenciją ESTT ir toliau prisideda prie esminių sprendimų, kurie turi įtakos visų Europos Sąjungos valstybių narių teisės sistemoms.

Žurnale nugulęs ir pokalbis su dabar jau buvusiu teisingumo ministre **Ewelina Dobrowolska** – kokie gi buvo tie ketveri metai teisingumo ministro kėdėje? Dėmesio vertas faktas, kai kalbame apie nukentėjusiųjų gynybą, kuri neturi turėti sienų, – Lietuva pirmoji kreipėsi dėl rusijos karo nusi Kaltimų ir pirmą kartą savo istorijoje pasinaudojo tai numatančio Romos statuto 14 straipsnio galimybe.

Apie teisėtvarą ir advokatą Latvijoje kalbėjomės ir su Latvijos advokatūrai vadovaujančiu **Janiu Rozenbergu**, kuris pabrėžia, kad Latvijoje kiekvienas asmuo, kuriam iškelta baudžiamoji byla, turi teisę gauti valstybės gynėjo pagalbą, neatsižvelgiant į jo turtinę padėtį.

Atkreipdami dėmesį į mūsų savivaldą, šiame „Advokato“ numeryje apžvelgėme, kaip Lietuvos advokatūra keitėsi per 106 gyvavimo metus, jos bendruomenė, kaip mes atrodome, palyginti su kitomis Europos ar pasaulio šalimis, su kokiais teisiniais iššūkiais susiduria Advokatūros savivalda. O su kokiais teisiniais iššūkiais susiduria Lietuvos gyventojai, rasite kasmet vykdomoje apklausoje – šį kartą rezultatai rodo, kad apklaustieji yra įsitikinę, kad apginti savo kaip paprasto žmogaus teisių prieš valstybę yra praktiškai neįmanoma.

Šiais metais kiekvienas turėjome atlikti savo pilietinę pareigą – balsuoti, rinktis, o su nauju išrinktu Seimu nusiteikti pokyčiams. Išrinkto Seimo pagrindinis darbas yra pakloti pamatus mums tobulėti. O nuo ko pradėti?

Šiomet pirmą kartą rugsėjo 4 d. kreipėmės į būsimąją valdžią, **į visas politines partijas, kandidatus į 2024–2028 m.** kadencijos Seimą ir būsimąją Vyriausybę, siekdami atkreipti dėmesį į 9 sritis, kuriose būtina užtikrinti ir pagerinti žmogaus teisių padėtį, norėdami pakviesti diskusijai kartu su įstatymų leidžiamąja bei vykdomąja valdžia, kitais teisės srities profesionalais surasti galimus sprendimų būdus, kad Lietuvoje būtų užtikrinamos žmogaus teisės. Įkvėpimo sėmėmės iš Šiaurės šalių advokatūrų, kurių ekspertinio vertinimo apie žmogaus teisių padėtį jų šalyje yra laukiama kasmet. Kiekvienai pažėdžiamai sričiai pateikėme ir galimas sprendimų kryptis, kurios padėtų pagerinti situaciją dėl žmogaus teisių užtikrinimo kiekvienoje iš minėtų 9 sričių. Pastaruoju leidiniu dalijamės ir šiame žurnalo „Advokatas“ numeryje.

Prie puodelio kavos kviečiame susipažinti ir su **mūsų bendruomenės nariais** – pakalbinome Lietuvos advokatūros Garbės ženklo kavalierių, advokatą Kazį Rakauską, kuris turbūt yra bene vyriausias pagal savo praktikos stažą, taip

pat Advokatų garbės teismo pirmininkę, advokatę dr. Dalią Foigt-Norvaišienę, kuri kitąmet minės 30 metų savo veiklos jubiliejų, Advokatų tarybos narį dr. Tomą Bagdanskį, kuris savo pirmuosius žingsnius kaip advokatas žengė 2002 m., Lietuvos advokatūros Drausmės komiteto narį Antaną Jonikaitį, kuris kaip advokatas pradėjo praktikuoti 2011 m., ir vieną jauniausių advokačių Jovitą Bislytę, kuriai dar tik eina pirmieji praktikos metai. Kaip išsiskiria jų požiūris į advokatūrą, į pačią profesiją ar jos vertybes?

Taip pat šiame numeryje norime paminėti ir žmogų, kuris matavosi net 8 skirtingas profesijas – politiko, vidaus reikalų ir teisingumo ministro, valstybės kontrolieriaus, Lietuvos banko valdytojo, nuteisto politinio kalinio, advokato, Advokatų tarybos pirmininko. Tai **Vladas Stašinskas**, kuris šiemet švęstų savo 150 metų jubiliejų. Tai išskirtinė mūsų bendruomenės istorinė asmenybė.

Labiausiai šiemet bendruomenei skauda dėl mūsų bendruomenės nario advokato **a. a. Leonido Pčelincevo** nužudymo ir netekties. Išreikšta užuojauta ir skausmas nugulė į žurnalo „In Memoriam“ puslapius. Įvyko skaudus įvykis, kuris sukrėtė ne tik Lietuvos advokatūros bendruomenę, bet ir visą teisininkų bendruomenę bei Lietuvą. Nuoširdžiai dėkojame a. a. Kolegai už atsidavimą profesijai, bendruomenei, ir išreikšdama pagarbą Kolegai Advokatūra apmokėjo visas advokato laidojimo išlaidas ir padengs jo šeimos narių bylos vedimo išlaidas siekiant nužudymo byloje teisingumo.

Kviečiame skaityti paminėtas ir kitas temas, kurias rasite šiame žurnalo numeryje, o kartu kviečiame neužsidaryti savyje ir atkreipti dėmesį į tai, kaip skirtingai kiekvienas mūsų gali prisidėti prie nukentėjusiųjų gynbos.

Kaip kalbėjo istorikas Adamas Michnikas: „Būkite tas, kuo, Jūsų nuomone, turi tapti visa visuomenė. Jūs tikite žodžio laisve? Tada kalbėkite laisvai. Jūs mėgstate tiesą? Tada sakykite tiesą. Jūs tikite atvira visuomene? Tada atsiverkite. Jūs tikite padoria ir humaniška visuomene? Tada elkitės padoriai ir humaniškai.“ Juk karas – tai nebūtinai smurtas ir ginklai, jis būna ir arčiau mūsų, ir mummyse, o būtent šį karą laimėję galėsime ginti vienas kitą ir savo valstybę.

O artėjančių švenčių proga norime atkreipti dėmesį į dar vieną autorinį kūrinių, skirtą mūsų bendruomenei, – mūsų Kalėdų atviruką, kuris šiemet taip pat papuošė „Advokato“ žurnalą. Jo autorė yra kita VDA grafikos magistro programos pirmo kurso studentė Emilija Čepulė. Tai jaunojo dailininko išvalgumo ir Advokatūros paramos jauniems kūrėjams rezultatas.

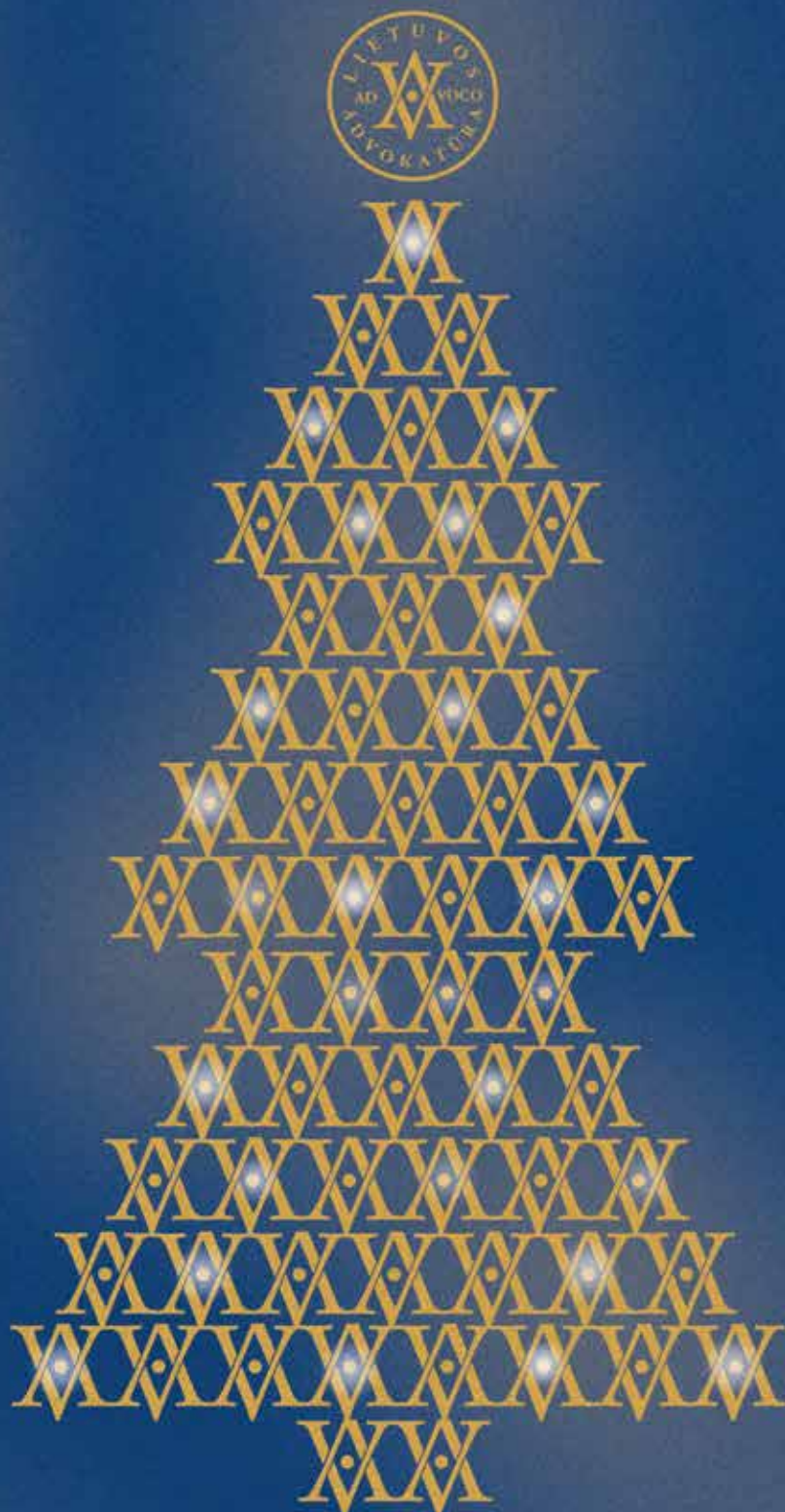
Tad gražiausių švenčių proga linkiu dar gausiau dalintis, stipriau mylėti, saugoti, ginti, nepykti ir atleisti. Mėgaukitės šventėmis artimųjų rate, kur šilti jausmai keliauja rūpesčiu ir dėkingumu, kur juokas ir šypsenos leidžia pamiršti kasdienius darbus ir tiesiog paprasčiausiai džiaugtis. Sutikime šventes taikoje ir ramybėje! ■

Linksmų šv. Kalėdų ir laimingų Naujųjų metų!

Advokatų tarybos pirmininkas
Mindaugas Kukaitis

Su šv.
Kalėdomis ir
Naujaisiais
2025-aisiais
Metais!

Advokatų tarybos pirmininkas
Mindaugas Kukaitis

INTERVIU

M. Kukaitis: „Advokatūra labai keitėsi, tačiau neturėtų sustoti ir privalo tęsti savo transformaciją“

Per 106-erius savo gyvavimo metus Lietuvos advokatūra labai keitėsi – pradedant savo bendruomenės narių dydžio pokyčiais, advokatų persekiojimu, profesinių garantijų stiprinimu, baigiant pandemiais metais, kai beveik viskas persikėlė į elektroninę erdvę. Tačiau, kaip **levai Paliliūnienei** teigė kadenciją įpusėjęs Advokatų tarybos pirmininkas **Mindaugas Kukaitis**, Advokatūra per savo gyvavimo šimtmetį nepakeitė ir nepametė pagrindinių savo vertybių ir advokato misijos – ginti žmogų ir jo teises, kovoti už teisingumą ir nuosekliai kovoti prieš valdžios siekį kontroliuoti žmogų, būti aktyviais ir nepriklausomais teisinės sistemos dalyviais.

■ Kokia yra Lietuvos advokatūra? Ar ji labai keitėsi, transformavosi per visą savo gyvavimo istoriją?

– Tikrai taip, Lietuvos advokatūra kaip organizacija labai keitėsi, tačiau ji visuomet saugojo, puoselėjo ir išlaikė pagrindines advokato profesijai keliamas vertybes. Advokato misija ginti žmogaus teises nepakito, pakito tik advokato veiklos formos, veiklos ribos ir advokato instrumentai ginant žmogų.

Lietuvos advokatūros, kaip visų Lietuvos advokatų savivaldos organizacija, savo istorijos kelią pradėjo 1918 m. Tuo metu Lietuvoje praktikavo vos 28 prisiekusieji advokatai, iš kurių 15 advokatų 1920 m. Visuotiniame advokatų susirinkime pirmą kartą išrinko savo nepriklausomos savivaldos valdymo organą Advokatų tarybą. Ji tuo metu buvo vadinta Lietuvos prisiekusiųjų advokatų taryba. Ją sudarė septyni nariai: pirmininkas, vicepirmininkas, išdininkas, knyginkas ir kiti trys nariai.

Šiandien, praėjus 106 metams, savo savivaldoje turime beveik 2300 praktikuojančių advokatų ir arti 1000 advokatų padėjėjų. Taigi Lietuvos advokatūra pirmiausia transformavosi savo bendruomenės narių dydžiu, tačiau ji visuomet turėjo įrodinėti, kovoti dėl savo ir advokato profesijos nepriklausomumo.

Sovietų Sąjungos okupacijos represijų advokatams nepavyko išvengti – didžioji dalis advokatų buvo represuoti, nuteisti, ištremti, persekiojami, nužudyti, tačiau advokatai niekuomet neatsisakė savo pagrindinės misijos – ginti žmogų, jo teises ir teisingumą. Sovietmečiu Advokatūra, kaip ir visos teisinės grandys, buvo kontroliuojamos valdžios ir saugumo struktūrų. Iš to laikmečio savo Advokatų tarybos pirmininkų paveikslų galerijoje net neturime jų portretų. Mums kaip savivaldai tai juodas periodas, kai advokatai dėl valstybės represinių struktūrų poveikio

Ukrainos pavyzdys rodo, kad reikia tęsti e. transformaciją ir judėti link e. Advokatūros.

negalėjo tinkamai atstovauti žmonėms. Su skaudžia patirtimi žvelgiame į šią valstybės „kontrolę“ ir siekiame, kad jos nebūtų valstybės valdymo prioritetuose, nes tai nesuderinama su demokratijos ir pagarbos žmogui principais, o advokatas galėtų tinkamai vykdyti savo gynėjo misiją, kuri jau buvo įtvirtinta Antrajame Lietuvos Statute 1566 m.

Jau Sąjūdžio laikais, 1990 m. kovo 11 d. Lietuvai atkūrus nepriklausomybę prasidėjo ir Lietuvos advokatūros kova dėl nepriklausomumo nuo valstybės institucijų įtakos. Tik nepriklausoma advokatūra gali garantuoti žmogaus teisių gynimą, demokratinių vertybių saugojimą.

Visgi dar kartą norėtusi akcentuoti, kad, nepaisant įvairiausių istorinių lūžių, tiek Lietuvos kaip valstybės ir kartu su ja Lietuvos advokatūros momentų, viena, kas nesikeitė, tai vertybės, kuriomis kiekvienas advokatas vadovavosi ir vadovaujasi lig šiol. Tai pamatinė mūsų profesijos vertybė – žmogus ir jo teisių apsauga bei gynimas. Mums visuomet teko misija kantriai kovoti dėl teisės viršenybės ir kartais būti neparankiems valdžiai, kuri teisę supranta ne kaip žmogaus apsaugos vertybę, o kaip galios instrumentą.

Aš Advokatūrą matau kaip labai stiprią, ekspertinę organizaciją, kuri turi subūrusi labai didelį profesionalų ir įvairiausių ▶

► sričių ekspertų, advokatų būrį. Čia ir yra mūsų stiprybė – žmonės, bendruomenės nariai, jų laisvė ir atsakomybė. Labai viliousi, nepaisant įvairiausių permainų, kad mūsų bendruomenėse nariai, puoselėdami pamatines mūsų vertybes ir nešdami advokatų misijos vėliavą, visada ir išliks pamatiniu mūsų organizacijos stuburu ir žmogaus teisių saugojimo garantu.

Mes dar labai daug turime darbų ir pareigų, kad pasaulis būtų geresnis ir teisingesnis, mes turime ir toliau siekti, kad valdžia nepiktnaudžiautų savo galia, kad atsakomybė ir jos neišvengiamumas būtų realūs ir valdžios veiksams, ir politikams, kad žmonės labiau gerbtų žmogų, teisę ir teisingumą. Mūsų misija taip pat būti teisinių žinių skleidėjais, nes politikai priėmė pernelyg daug įstatymų, nutarimų, įsakymų ir jų pakeitimų (bendrai jų jau galiojančių yra daugiau nei 170 tūkst.), juos priimant nebuvo atliekami teisės akto priėmimo poveikio (teisinių būtinumo ir būsimų pasekmių) vertinimai, teisės aktai buvo priimti skubos tvarka, todėl be teisinio švietimo visuomenė patenka į teisės spąstus, nes prieš juos veikia „teisės nežinojimas neatleidžia nuo atsakomybės“ taisyklė. Tam, kad teisė nepradėtų veikti prieš žmogų, o žmogus nenusiviltų teise ir teisingumu, mes, advokatai, turime nuosekliai ir atkakliai siekti, kad teisės kūrimo konvejeris būtų sustabdytas, kad žmogus būtų laisvas savo gyvenimo kūrėjas, o ne teisės suvaržytas paklusnus tarnas.

■ Kur įvyko didžiausia transformacija, kalbant apie Advokatūrą?

– Transformacija Advokatūroje vyksta nuolat. Advokatūros pirmtakai turėjo iššūkį dėl palyginti mažo praktikuojančių advo-

katų skaičiaus, o okupacija, karas nulėmė advokatų trėmimus ir netektis. Sovietinė okupacija lydėjo vidines advokatų kančias, kai žmogaus teisės ir jų gynība buvo kliento globa, nes pasipriešinimas sistemai buvo tiesiog pražūtingas ir klientui, ir advokatui. Atkūrus nepriklausomybę visiems reikėjo kurti naujus teisinius santykius ir vėl grįžti prie tikrųjų vertybių ir jų gynimo. Dabar didžiausia transformacija įvyko, kad ir kaip keistai skambėtų, turbūt COVID-19 pandemijos metu, kai beveik viskas (teismas, bendravimas, mokymai ir visa kita) persikėlė į nuotolį. Turbūt 2000 ar 2010 m. tik įsibėgėjant technologijoms, atsirandant naujiems socialiniams tinklams, negalvojome, kad teisminis procesas, konsultacijos, egzaminai, seminarai, konferencijos taip pat gali persikelti į kompiuterio ekranus. Arba jei kas ir garsiai apie tai užsimindavo, tikrai pagalvodavome, kad to teisėje niekada nebus, nes tik betarpiškas procesas yra tikrasis procesas. O pandemija be jokio pasirinkimo perkėlė į kompiuterio ekranus mus visus tiek ginčiuose teismuose, tiek tarpusavio santykiuose.

2020 m. teko greitai persiorientuoti ir pirmą kartą tais metais rugpjūčio 28 d. Lietuvos advokatūros istorijoje visi advokatai į aukščiausią savo savivaldos institucijos susirinkimą ne tik registravosi elektroniniu būdu, bet ir rinkosi nuotoliniu būdu, jungdamiesi į tiesioginę susirinkimo transliaciją. Taip pat pirmą kartą savo balsą svarbiais savivaldos klausimais atidavė naudodamiesi elektroninėmis ryšio priemonėmis. Visi iki tol vykę advokatų bei advokatų padėjėjų kvalifikacijos kėlimo kursai, mokymai gyvai persikėlė į kompiuterio ekranus – šandien turime nuolat prieinamus 50 seminarų, kuriuos nuotoliu gali išklausti kiekvienas advokatas ar advokato padėjėjas. Ta

M. Kukaitis: „Pandemija be jokio pasirinkimo perkėlė į kompiuterio ekranus mus visus tiek ginčiuose teismuose, tiek tarpusavio santykiuose.“

transformacija paskatino mus visus keistis, greitai persiorientuoti, jeigu norėjome veikti ir būti lyderiais.

Ir nors šiandien COVID-19 pandemija liko kažkur užnugarėje, visgi dabar turime visai kitą priešą prie savo sienų, o Ukrainos pavyzdys rodo, kad reikia tęsti e. transformaciją ir judėti link e. Advokatūros. Šiandien Advokatūra labai daug ką yra perkėlus į elektroninę erdvę. Advokatūra vykdo ne tik nuotolinius kvalifikacijos kėlimo kursus, organizuoja ir vykdo savo narių asmens duomenų perkėlimą į elektroninę erdvę bei tam skiria didelį dėmesį dėl duomenų apsaugos. Pasak Ukrainos advokatūros vadovės, nebūna dienos, kai nereikia gintis nuo kibernetinių atakų, o per dieną jų gali būti šimtai. Lietuvos advokatūra taip pat tam skiria daug dėmesio. Visgi svarbiausia, kad šių pokyčių kelyje mes nesusvetimėtume, kad neprarastume žmogiškojo ryšio, teisingumo jausmo ir norėtume gyvo santykio, gyvo ir nuoširdaus bendrystės santykio.

Jau dabar prasideda kalbos, ir netgi tarp teisės profesionalų, kad reikėtų advokatams riboti baigiamąsias kalbas, kad neva tai taupytyt laiką ir kaštus, teismų darbą, nustatyti ribotą kasacijos tekstą. Nors jau daugiau nei šimtą metų kiekvienam advokatui baigiamoji kalba buvo vienas didžiausių profesinių iššūkių ir kartu proceso kulminacija. Jų metu advokatas turėdavo parodyti visą savo profesionalumą ir įžvalgumą, nes tai paskutinė

– Sakyčiau, dabar Advokatūra atsakingai save identifikuoja kaip nepriklausomą, ekspertinę, politikoje nedalyvaujančią ir savo srities profesionalus jau daugiau nei 106 metus vienijančią organizaciją. Turime labai platų savo srities profesionalų ratą. Tikrai nesakome, kad kiekvienas išmano visas sritis, tačiau identifikavę tam tikrą problematiką labai greitai galime suburti ekspertų komandą bet kurioje teisės srityje, kuri galėtų pasiūlyti įvairiausių galimų sprendimų. Mes tuo didžiuojamės ir tai yra mūsų bendruomenės stiprybė. Stipriosiose demokratijose valstybės institucijos visuomet išiklauso nepriklausomos advokatūros nuomonės teisėtvarke ir įstatymų leidyboje, nes nepriklausoma advokatūra yra žmogaus teisių gynbos garantas, kuris ir suteikia demokratijai stabilumą ir teisingumo filtrą.

Kitas aspektas, niekada nebijojome kalbėti argumentų kalba. Žinoma, sulaukiame nemažai kritikos ir į savo pusę, tačiau, jeigu ta kritika būna pagrįsta, mes tikrai ją išgirstame, reaguojame ir keičiamės. Ir dažnu atveju net būname dėkingi oponuojančioms pusėms. Neturime visų raktų ir sprendimų savo idėjoms, tačiau esame organizacija, kuriai komforto zonos nereikia ir kuri visada bus už žmogaus teisių, jų apsaugos progresą, lygiuodamiesi į vakarietiško vertybių šalis.

Esame išsilavinusi tauta, universitetuose mokslus kremta didelis būrys teisininkų, tad tik norisi palinkėti, kad kiekvienas jų rastų savo profesinį kelią teisėje.

proceso galimybę nulemti bylos baigtį ir įtikinti teisėją savo kliento teismu. O dabar tai tampa tarsi proceso kliuviniu, laiko gaišinimu. Labai norėtusi, kad besikeičiantis pasaulis, įvairiausi virsmai, naujovių ieškojimai, laiko taupymas, reitingų paieškos, kažkieno rinkimų pažadai nesulaužytų tų tikrųjų vertybių, pamatų, ant kurių ir stovi visa teisingumo sistema, pagarba žmogui, nepaisant jo lyties, rasės ir kitų savybių.

Advokatūrai jau nereikia įrodinėti savo svarbos teisinėje sistemoje, tačiau Advokatūrai nuolat tenka įrodinėti, kad jos nepriklausomumas, advokato profesinės veiklos garantijos, leidžiančios tinkamai ginti žmogaus teises, yra proporcingos pasitikėjimui teise ir teisingumu. Be galo skaudu kasdien prisiminti ir priminti, kad šiais metais mūsų kolega Leonidas Pčelincevas vykdydamas advokato pareigas buvo nužudytas, kai įvykio vietoje buvusi policija neįvykdė savo pareigos, neapsaugojo advokato gyvybės. Viliuosi, kad tokia beprasmiška mūsų kolegės žūtis daugiau niekada nepasikartos, o advokatai bus apsaugoti vykdydami savo profesinę misiją.

■ Praėjo dveji jūsų kadencijos metai, kai buvote išrinktas advokatų bendruomenės Advokatų tarybos pirmininku, tačiau prieš juo tapdamas buvote ir Drausmės komiteto pirmininku, ir Advokatų garbės teismo nariu, taip pat teko būti ir Advokatų garbės teismo pirmininku, o prieš kandidatavodamas keletą metų dirbote Lietuvos advokatūros administracijoje kaip Advokatų tarybos pirmininko pavaduotojas. Kokia Advokatūra buvo prieš 10 metų ir kokia ji yra šiandien?

Mes negalime advokatams surasti klientų, nes ne tokia advokatūros misija, tačiau esame ir turime būti skydu kiekvienam advokatui nuo jo neteisėto persekiojimo, trukdymo jam ginti žmogų ir jo teisėtą interesą.

■ Lyginant Lietuvos advokatūrą su kitomis Europos ar pasaulio šalių advokatūromis, kuo Lietuvos advokatai ir advokatų padėjėjai galėtų didžiuotis labiausiai?

– Vienareikšmiškai galiu pasakyti, kad savo ekspertais, profesionalais, kurie drąsiai gali lygiuotis, o net kai kuriais atvejais ir lenkti savo žiniomis, įžvalgomis su užsienio šalių tos pačios srities profesionalais. Esame išsilavinusi tauta, universitetuose mokslus kremta didelis būrys teisininkų, tad tik norisi palinkėti, kad kiekvienas jų rastų savo profesinį kelią teisėje, nepaisant to, ar tai bus advokatūra, ar prokuratūra, ar viešasis administravimas, ar verslo pasaulis, ir juo eitų, siekdamas didžiausių aukštumų.

Taip pat galima didžiuotis, kad kol kas savo bendruomenėje išlaikome gana didelį būrį jaunų teisininkų. Kaimyninė Latvija susiduria su dideliais iššūkiais, jau dabar gali patirti sunkumų, kai kalbama, kuo bus pakeisti vyresnės kartos teisininkai. Senėjant visuomenei, matome tendencijas, kad ir Lietuva gali susidurti su tomis pačiomis problemomis. Skandinavijos šalys apie tai pradėjo kalbėti jau prieš 4 metus. Tačiau pasinaudojant kitų šalių praktika, geraisiais pavyzdžiais galbūt pavyks išvengti analogiškų iššūkių dėl jaunosios kartos.

► Per savo pirmuosius dvejus Advokatų tarybos pirmininko kadencijos metus teko priimti ne vieną sprendimą. Jūsų nuomone, kuris sprendimas buvo sudėtingiausias arba reikšmingiausias visai Lietuvos advokatūrai?

– Negalėčiau labai išskirti nė vieno sprendimo, tačiau džiaugiuosi, kad pradėjome garsiau kalbėti ir daryti tam tikrus pokyčius dėl vaiko teisių apsaugos užtikrinimo, siekdami vaiko advokato instituto. Labai džiaugiuosi, kad pagaliau pavyko įtikinti Teisingumo ministeriją, Finansų ministeriją dėl specializuotų advokatų, kurie išskirtinai dirbtų tik su nukentėjusiais vaikais, mokymų ir kartu dėl jų atlygio. Tai buvo labai reikalingas sprendimas, ir viliamės, kad ir artimiausi rezultatai neleis suabejoti priimto sprendimo svarbumu.

Labai džiaugiuosi, kad pavyko sustabdyti sprendimus, kuriais norėta susilpninti mūsų savivaldą, t. y. Advokatų garbės teismo formavimo pokyčius, kuriems pritarus Advokatų garbės teisme teisėjais būtų ir ne advokatai. Taip pat turėjome nemažai iššūkių dėl nuolatinių bandymų Advokatūrą suvaržyti per Viešojo administravimo įstatymą.

Pradėjome atviras diskusijas Teisės forume ne tik su trijų teisės profesijų atstovais: advokatais, prokurorais ir teisėjais. Tai buvo taip pat reikalingas pokytis, kad pamatytume ir suprastume skirtingus profesijų požiūrius ir ieškotume procesinio bendradarbiavimo. Nes visa tai stiprina žmogaus galimybę būti apgintam, pajauti ir surasti teisingumą. Juk ne advokatui, ne prokurorui ir net ne teisėjui skirtas teismas ir visa teisingumo sistema, jo reikia kiekvienam Lietuvos piliečiui, kad jis būtų teisiškai apsaugotas ir apgintas.

Sukurtas ir visuomenei parodytas filmas, atskleidžiantis per šimtmetį ugdytas advokatų profesines vertybes. Dalyvaujame įvairiuose viešuosiuose pasisakymuose, kurių tikslas – atskleisti visų advokatų kompetencijas ir advokatų netoleranciją žmogaus teisių pažeidimams.

Skaudžiausia profesinė netektis yra mūsų kolegos L. Pčelincevo beprasmė žūtis. Neapsakoma užuojauta Kolegos šeimai ir visai bendruomenei.

■ Nors Lietuvos advokatūra ir advokatai yra nepriklausomi nuo Lietuvos valdžios institucijų, tenka dirbti, bendradarbiauti ir dalyvauti Lietuvos politiniame gyvenime per teisėkūrą. Šiomet vyko daug rinkimų – išrinktas naujas Seimas, taip pat antrai kadencijai išrinktas prezidentas Gitanas Nausėda, ko tikėtumėtės, kalbant apie teisę, iš Seimo, Vyriausybės, šalies vadovo? Kur reikėtų didžiausio postūmio, kalbant apie teisingumą, žmogaus teisių gynimą Lietuvoje?

– Mes šių metų rugsėjo mėnesį viešai kreipėmės į būsimą Seimą ir Vyriausybę. Kreipimesi išskyrėme devynias itin svarbias ir Lietuvoje pažeidžiamas žmogaus teises ir pasiūlėme Seimo ir Vyriausybės nariams galimas išeitis žmogaus teisėms apsaugoti.

Svarbiausia, kad žmogus būtų vertinamas labiau nei valdžios galia, kad valdžios institucijos girdėtų žmogų ir jo lūkesčius, kad jos tarnautų žmogui, kad žmogaus teisės būtų tiek pat svarbios, kiek valstybės gynība.

Kuo labiau valdžia ir tarnybos pasitikės žmonėmis, juos gerbs, tuo labiau žmogus pasitikės valstybe, jos priimamais sprendimais, tuo pati valstybė bus stipresnė, nes laisvas, pasitikintis teise ir teisingumu žmogus gins tokią valstybę.

Labiausiai norėčiau, kad valstybėje būtų kalbama etiškai, pagarbiai ir argumentų kalba. Patikėkit, apima nevilties ir bejėgiškumo jausmas, kai tenka bendrauti su reikiamos kompetencijos neturinčiais valstybės tarnautojais, tiesiog elementariai pataikaujančiais politikams. Deja, būsiu atviras ir tikrai tokiu neigiamu pavyzdžiu įvardysiu Ekonomikos ir inovacijų ministeriją, jos vadovus ir teisininkus bei šios ministerijos rengtą Viešojo administravimo įstatymo pakeitimų projektą.

Turiu padaryti viską, kad kadencijai pasibaigus jausčiausi, jog padariau viską, ką galėjau, dėl kiekvieno advokato ir Advokatūros.

Advokatūra jau turi mums skirtą Gynėjo skulptūrą, kuri tampa mūsų profesinės veiklos įprasminimo simboliu – mūsų „Oskaru“. Taip pat Advokatūra jau kuria savo naujus namus, į kuriuos, kai bus įrengti, pakvies visus advokatus.

Žvelgiant retrospektyviai, tų sprendimų būta įvairiausių, kaip ir bandymų silpninti Advokatūros autonomiškumą. Šiomet turėsime naują Seimą, naują valdžią ir atsipalaiduoti neplanuojame. Norime stiprios teisinės valstybės, matome, kaip būtų galima ją sustiprinti, išsakėme Advokatų tarybos lūkesčius dėl žmogaus teisių užtikrinimo būsimajam Seimui, ieškosime norinčių kalbėtis ir stiprinti mūsų teisinės valstybės pamatus ir sienas. Jau kuris laikas nepavyksta įtikinti policijos vadovybės, kad iki šiol sulaikymo areštinėse vykdomas advokato ir jo kliento susitikimo filmavimas šurkščiai pažeidžia Lietuvos Respublikos Konstitucijos laiduojamas ir Lietuvos Respublikos advokatūros įstatyme įtvirtintas advokato ir kliento susitikimo (bendravimo) konfidencialumo garantijas, todėl turime išnaudoti visas šių garantijų gynimo priemones, kad žmogaus teisės būtų apsaugotos.

Kai argumentai susiduria su vadinamąja politine valia, bet kokie argumentai ar įtikinėjimas tiesiog netenka prasmės. Jokie argumentai nepadės, jeigu kita pusė apskritai neturi jokio noro diskutuoti, pavyzdžiui, vien dėl to, kad itin „spaudžia terminai“. Taigi 2024 m. būtent Seimo rinkimai, atrodo, Advokatūrai tapo tikru išsigelbėjimu, nes Ekonomikos ir inovacijų ministerija iš esmės nematė jokio skirtumo tarp tapimo advokatu procedūros ir leidimo prekiauti alkoholiu ar Kaziuko mugėje – puodais. Šie trys procesai buvo suvokiami tik kaip tam tikro pažymėjimo išdavimas. Deja, bet ir Teisingumo ministerija, matyt, dėl savo politinių išskaičiavimų nerado valios viešai ginti Advokatūrą, nors neabejotinai suprato šių pokyčių absurdiškumą.

■ Kalbant apie Lietuvos visuomenę, jūsų nuomone, su kokiais didžiausiais teisiniais iššūkiais tenka susidurti Lietuvos gyventojams? Ką reikėtų keisti, jei matytumėte, kad reikia kokio nors pokyčio?

– Perteklinė įstatymų kūryba, jei galima taip pasakyti. Liūdniausia, kad labiausiai keičiami tie įstatymai, kurie labiau paliečia kiekvieno Lietuvos gyventojo veiklą, siekiama sureguliuoti kuo daugiau žmogaus gyvenimo elementų ir juos kontroliuoti. Šiuo metu tarsi dalyvaujame kažkokiose lenktynėse, bet turbūt nė vienas nepasakys, dėl ko varžomės ir kam varžomės. Mažų mažiausiai reikia atlikti galias analizes, įsivertinti jau sukurtus teisės aktus, nustatyti jų reikalingumą ir būtinumą ir tik tuomet kažką keisti. Mes, advokatai, esame pasirengę padėti savo ekspertinėmis išvalgomis, jeigu politikams reikia mūsų, jeigu politikai tiki demokratijos ir žmogaus teisių apsaugos standartais, kuriuos gina Advokatūra.

■ Pagrindiniai darbai, kuriuos dar norėtumėte padaryti iki kadencijos pabaigos dėl bendruomenės narių ir dėl Lietuvos gyventojų?

– Vienas didžiausių iššūkių ir darbų turbūt visada išliks kiekvienos kadencijos Tarybai ar pirmininkui, nepaisant to, kas jis būtų, tai advokatų profesijos garantijų užtikrinimas ir atsakymo ieškojimas į klausimus, kam advokatui reikalinga Advokatūra ir ką Advokatūra gali padaryti dėl advokato profesijos. Visada jaučiame, kalbu ne tik Lietuvos mastu, bet tą patį tvirtina ir kolegos tiek iš Skandinavijos šalių, tiek kitų Europos šalių, kad iš valdžios galių pozicijos norisi susilpninti ar panaikinti tam tikras advokatų profesines garantijas.

Pavyzdžiui, šiuo metu kalbame, kaip reikia užtikrinti kliento paslapties apsaugą. Ši apsauga ir šios garantijos užtikrinimas yra labai svarbus ne pačiam advokatui, bet žmogui, kuris ieško pagalbos ir kreipiasi jos į advokatą. Kai kalbame apie advokato garantijas, iš šalies gali susidaryti įspūdis, kad „tie advokatai“ nori kažkokių sau išskirtinių teisių. Priešingai, visos šios garantijos, kurios galios ir bus užtikrinamos, jos priklausys žmogui ir dėl jų advokatas galės tinkamai ginti patį žmogų, jo teises ir laisves.

Tad čia dar turime ką nuveikti tiek pirmiausia dėl pačių Lietuvos piliečių, tiek dėl pačios mūsų bendruomenės narių, kolegų, kad jie jaustųsi nepriklausomi, turėtų tvirtą Lietuvos advokatūros užnugarį ir galėtų tinkamai atstovauti savo klientams bei teisėtiems jų interesams.

■ Ar nepasigailstate advokato praktikos?

– Be abejo, nes tai – mano profesijos pašaukimas, tačiau šiandien visos mano mintys ir jėgos skirtos ne klientams, o Advokatūrai ir jos advokatams. Turiu padaryti viską, kad kadencijai pasibaigus jausčiausi, jog padariau viską, ką galėjau, dėl kiekvieno advokato ir Advokatūros.

■ Kokių dar stereotipų pasitaiko, kuriuos vis dar išgirstate, kalbant apie advokatus?

– Kartais dar tenka išgirsti priežodį, kad vienas ar kitas advokatas – tai „velnio advokatas“. Tačiau neretai asmuo, kuris žinotų tikrąją šio posakio reikšmę, kažin ar besakytų arba priešingai vartotų tai kitokiame kontekste.

Nes šio priežodžio istorija labai paprasta. Asmuo buvo vadinas velnio advokatu, nes jis buvo paskiriamas, kai buvo norima įrodyti, kad asmuo yra padaręs stebuklą ir gali būti įrašytas į šventųjų sąrašus, o tas velnio advokatas turėjo surinkti duomenis, įrodymus ir įrodyti arba paneigti tariamai įvykusį stebuklą.

M. Kukaitis: „Liūdniausia, kad labiausiai keičiami tie įstatymai, kurie labiau paliečia kiekvieno Lietuvos gyventojo veiklą, siekiama sureguliuoti kuo daugiau žmogaus gyvenimo elementų ir juos kontroliuoti.“

Kitas didžiausias netinkamas stereotipas – kai advokatą tapatina su klientu ir (ar) kliento netinkamu poelgiu. Advokatas klientą lydi kliento tiesos ieškojimo labirinte, padeda jam suprasti ir surasti teisingumą, tačiau nereikėtų advokato tapatinti su klientu. Suprantama, ir advokatui nederėtų susitapatinti su klientu ir jo veiksmams.

Reikia suprasti, kad teisinėje demokratinėje valstybėje privaloma užtikrinti žmogaus teisių apsaugą bei žmogaus teisę į gynybą. Tačiau reikia suprasti, kad advokatas gali turėti kitokią nuomonę nei klientas, tačiau, vadovaujantis advokatų etikos principais, advokatas negali veikti priešingai savo atstovaujamojo interesams. Jis turi išlikti lojalus kliento atžvilgiu, kaip ir gydytojas privalo suteikti gydymą net ir karo nusikaltėliui, nes tik teisėjui priklauso pareiga įvykdyti teisingumą.

■ Jūsų palinkėjimas jaunajai advokatų bendruomenės kartai ir jauniems teisininkams, kurie pasirinko advokato profesijos kelią.

– Nepasiklysti tarp visų gaunamų galimybių ir nepamesti tikrųjų vertybių bei profesinio pašaukimo. Turint klientą, pirmiausia, pamatyti žmogų, jo teisėtus interesus bei būdus, kaip būtų galima jam padėti, turint tai, šlovę ir pripažinimą atkeliaus ir keliaus šalia šių pamatinių vertybių. ■

LAISVĖS GYNIMAS

J. Sasnauskas: „Man davė krūvą plytų ir liepė statyti namą“

Julius Sasnauskas – pranciškonų vienuolis, Vilniaus Bernardinų bažnyčios kunigas, ilgametis „Mažosios studijos“ vadovas, sovietmečio disidentas, pusantrų metų pralėjęs Lukiškių rūsiuose ir penkerius metus praleidęs tremtyje Tomsko srityje. Pastaruoju metu J. Sasnausko vardas skamba teikiant garbingus apdovanojimus, tarp kurių – ir Lietuvos advokatūros garbės ženkle apdovanojimas, ir Vilniaus Šv. Kristoforo statulėlė, ir Laisvės premija, kuri bus įteikta Sausio 13-ąją. Jį kalbino **Eugenija Grižibauskienė**.

■ **Labai gražioje draugijoje atsidūrėte. Laisvės premija jau buvo įvertinti ir Rusijos disidentas žmogaus teisių gynėjas Sergejus Kovaliovas, Lietuvos laisvės lygos įkūrėjas, buvęs politinis kalinys Antanas Terleckas, pagrindinio leidinio „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronika“ steigėjas arkivyskupas Sigitas Tamkevičius, buvęs Lenkijos disidentas dienraščio „Gazeta Wyborcza“ vyriausiasis redaktorius Adamas Michnikas, kadenciją baigęs prezidentas Valdas Adamkus, Aukščiausiosios Tarybos-Atkuriamojo Seimo pirmininkas signataras Vytautas Landsbergis, disidentė vienuolė Nijolė Sadūnaitė ir begalė kitų. Kaip pats vertinate tokį istorinį pripažinimą? Beje, užsiminėte, kad jūsų operacijos data sutampa su premijos įteikimo data?**

– Ji ištis sutampa. Tikiuosi, jog kaip nors pavyks susitarti, kad tą datą pastumtų tolyn. Dar galiu palaukti, nėra didelės bėdos. Kaip ir sakėte, ta Laisvės premijos draugija graži, įdomi. Ir tokie skirtingi žmonės. Aišku, dauguma jų pažįstami. Ką ir kalbėti apie A. Terlecką ir N. Sadūnaitę. Čia ir Ukrainos prezidentas Volodymyras Zelenskis, ir kiti. Man patinka tų žmonių gyvenimas, jų veikla, jų įsitikinimai.

Kita vertus, ta premija manęs nenustebino. Blaiviai galvojant, anksčiau ar vėliau ją turėjo duoti, nes ją dažniausiai skiria tiems, kurie sėdėjo lageriuose. Ne taip daug tokių partizanų ir pagrindininkų yra likę. Visi tie pagerbimai man kelia dvejetainį jausmą. Bet kai gali po to padaryti draugams šven-

Blaiviai galvojant, anksčiau ar vėliau ją turėjo duoti, nes ją dažniausiai skiria tiems, kurie sėdėjo lageriuose. Ne taip daug tokių partizanų ir pagrindininkų yra likę.

tę, būna įdomu. Tarkime, po Šv. Kristoforo statulėlės įteikimo pavyko suorganizuoti jaukų vakarą tuose senuose rūmuose, kuriuose įsikūręs Vilniaus klubas: viename kambaryje kažkas šoko, kitame – dainavo, trečiame – gėrė kavą. Buvo tokia gera atmosfera, ir man tai labai patiko. O tokie žodžiai kaip „garbė“ ir panašūs mano būdo nepakeis ir nepradės diktuoti kitokio elgesio.

■ **Garbingą apdovanojimą jums įteikė ir Lietuvos advokatūra. Kokių minčių jums kelia šis įvertinimas?**

– Taip, jie turi tradiciją advokato žvaigždę pagerbti kokią nors žmogų. Šį apdovanojimą yra gavęs ir profesorius V. Landsbergis, ir garbūs advokatai. Juk pats žodis *advocatus* reiškia užtarimą. Mes Mergelę Mariją vadiname mūsų užtarėja, kitaip – *advocatus nostra*. Taip jau sutapo, kad tas apdovanojimas įteiktas rugsėjo 8-ąją, per Mergelės Marijos gimimo liturginę šventę. Tie dalykai mane labai sujaudino.

Man ne kartą teko ir pačiam susidurti su advokatais. Per mano teismą paskirtasis advokatas tikrai nebuvo priešas, nors daugelyje politinių bylų jie virsdavo prokurorais, kaltintojais. O maniškis, toks senolis, klausinėjo, ar myliu gyvūnėlius. Niekas nesuprato jo klausimo, bet jis nieko blogo nepasakė, prašė sušvelninti bausmę.

A. Terlecką gynė vienas to meto garsių advokatų. Jis rado daug spragų, neįrodytų kaltinimų ir labai pagarbiai, žmogiškai

elgėsi su kaltinamuoju. Mačiau ir vieno Lietuvos laisvės lygos kūrėjo Romualdo Ragaišio, kurį norėjo apkaltinti kriminaliniais nusikaltimais, teismą. Iš Maskvos atvykęs žydų tautybės advokatas jį teisingai ir pavyko jį apginti. Taigi man ta profesija imponuoja, o ypač tai, kad advokatas gali stoti į teisiamo žmogaus pusę. Aišku, kartais būna tikras nusikaltėlis, bet advokatai gali atrasti tam tikrus bruožus, situacijas, kurios tarsis sušvelnina nusikaltimą padariusį žmogų ir jam pateiktus kaltinimus. Suprantu, kaip sunku ginti žmogų, kuris yra ką nors nužudęs, bet visada galima surasti kokią kruopelytę, kuri tą bausmę kiek sušvelnintų. Juk pas mus tos bausmės nežmoniškai ilgos.

Gyvenime man neliko jokių nuosėdų. Mane lydėjusius įvykius, veiksmus vis kas nors sušvelnindavo, kažkas atsirasdavo gero, gražaus, todėl negaliu nieko šimtu procentų kaltinti ar pykti. Atsimenu, paskutinį rytą, kai jau vežė į tremtį, buvo toks vyresnio amžiaus prižiūrėtojas, rusas, jis atnešė į popierių suvyniotos duonos su sviestu ir virtų kiaušinių. Sakė: „Imk, nes tau reikės toli važiuoti.“ Ir staiga ta bausmė, ir toji kelionė pasidarė kažkokia kitokia.

Pamenu, kai išsiuntė į tremtį, buvau pusantros metų nestovėjęs ant tikros žemės, nes paprastai buvo kokios nors plytelės ar akmenys. Maskvoje mane vežė iš vieno oro uosto į kitą, reikėjo sustoti atlikti gamtinių reikalų. Buvo ankstyvas birželis ir išleido baltoje beržų giraitėje. Balti balti beržai ir dar pavasariu dvelkiantis žemės kvapas. Visa tai mane tiesiog

persmelkė. Kai tokie dalykai nutinka, kitaip jautiesi. O ir tremtyje atsirado ir gerų žmonių, ir ištikimų draugų.

■ **Jūsų, dar paauglio, A. Vienuolio mokyklos mokinio, disidentinė veikla prasidėjo dviejų asmenybių – Viktoro Petkaus ir A. Terlecko – dėka. Kaip toji lemtinga pažintis įvyko?**

– V. Petkus nuvežė mus saugoti A. Terlecko namų. Jis su šeima išvyko atostogauti, ir kažkas turėjo tuose namuose pabūti. Ne dėl to, kad galėjo įsisukti vagiškai, bet reikėjo saugoti namus nuo saugumiečių, nes tie mėgdavo prikaityti kai kurių dalykų, kuriuos per kratą paskui rasdavo. Mūsųose gal tokių atvejų nepasitaikydavo, bet girdėdavome apie Maskvos disidentus, kuriems tais laikais jau ir narkotikų pakišdavo, kokių uždraustų leidinių.

Taip mes keliese patekome į A. Terlecko namus, pabudėjome kelias naktis, o prieš išvažiuodami susitikome su pačiu A. Terlecku, jis mus pakvietė į svečius. Taip pradėjome ten lankytis. Buvo įdomu su juo bendrauti, jis buvo labai apsiškaitęs, turėjo daug knygų. Visa tai kėlė didelę pagarbą tam žmogui.

Su V. Petkumi supažindino klasės draugai, kurie patar-naudavo Šv. Mikalojaus bažnyčioje, o V. Petkus tuo metu ten dirbo zakristijonu. Jie mums pasakodavo, koks tai įdomus žmogus. Taip pradėjome pas jį lankytis. V. Petkaus ▶

► namuose buvo tokie dideli langai, pabelsdavome, ir jis mus įleisdavo. Jis gyveno pas dvi moteris – buvo tokios labai geros davatkėlės, dzūkės seserys Onutė ir Marytė. Jis buvo jų *kvarterantas*. Tas kambarėlis buvo miniatiūrinis: tilpo sofa, knygų lentyna ir rašomasis stalas. Ir vos galėjai praeiti. Vėliau seserys gavo didesnę butą dabartinėje Pylimo gatvėje ir V. Petkų pasiėmė kartu. Ten jį ir suėmė. Ten, regis, jis ir grįžo iš tremties. Tos moterys ir per teisimą labai gražiai, palankiai liudijo.

■ Iš kur dar paauglystėje tas mokytojų, vedlių ieškojimas? Ir būtent tarp Bažnyčios žmonių, tarp tikinčiųjų. Kas skatino tas paieškas?

– Su bendraminčiais ieškojome tos alternatyvios tiesos. Buvome nusivylę režimu, propaganda ir jau priėję tokį laipsnį, pasiekę tokią drąsą, kad galėjome eiti pas tokius žmones, pas kuriuos buvo rizikinga eiti. Bet tas tiesos troškimas buvo didesnis negu baimė. Daugelis ieškojo. Vieni ieškojo žmonių, tokių kaip tėvas Stanislovas. Kiti nėrė į knygas, Rytų, bažnytinę filosofiją.

Buvo tas amžius, kai žmogus kelia daug klausimų ir ieško atsakymų. Mano logika buvo paprasta. Kad toji sistema buvo bjauri, jau žinojau. Ir mama, ir močiutė daug apie tai pasakojo. Jau buvo nutikę Prahos įvykiai. Labai gerai prisimenu studento Jano Palacho susideginimą. O tai, kad būdama bloga toji sistema puola Bažnyčią, tai reiškė, jog Bažnyčia yra gera. Tada pradedi ieškoti būdų, kaip ten patekti, kaip suartėti, kaip tai pažinti. Tuo atžvilgiu V. Petkus mums labai padėjo.

Jis mėgo ir mokėjo pasakoti apie lagerius, apie kitus dalykus. Imponavo ir tos knygos, ir rašytojai, apie kuriuos diskutuodavome. Būdavo, kai klasėje mokydavomės apie kokį nors

■ Tai ir buvo tas žmogus, kuris papasakojo, ko galima tikėtis, jeigu staiga jumis susidomėtų saugumas. Juk netrukus ėmėte leisti pogrindinius leidinius, tokius kaip „Laisvės šauklį“ ir „Vytį“?

– Su V. Petkumi savilaida neužsiėmėme. Jis gaudavo tuos dalykus, bet neduodavo jų skaityti. Nežinau, ar jis bijojo, ar nenorėjo, kad per daug išitrauktume. Buvome devintoje ar dešimtoje klasėje, kai į mokyklą atvažiavo saugumas. Išsivedė apie dešimt žmonių. Po vieną tardė, klausinėjo. Tai buvo pirmasis krikštas. Tada dar nelabai žinojome, kaip reikia elgtis. Stengėmės išsisukti nemeluodami. Bet per antrąjį suėmimą jau žinojome, kad gali sakyti, ką tik nori, arba nieko nesakyti. Taip pamažu ir išmokome.

Tuos Baudžiamojo kodekso dalykus mums į galvą įkalė A. Terleckas: kuriam laikui saugumiečiai gali sulaikyti, kada tardyti, kada kratą daryti. Mes smulkiai žinojome visas valandas ir kaip visas turėtų vykti.

Saugumiečiai stebėjo mus: ar atlaikysime, ar nepalūšime, ar tarp mūsų nebus tų, kurie ateityje išduos. O tokių atsirado. Nežinau, gal juos gerai pagąsdino. Mane ir kiti žmonės įspėjo. Buvo tokių inteligentų, kurių pavardžių nenoriu minėti, kurie sakė, kad galva sienos nepramuši, prieš vėją nepapūsi, aš išklausydavau, patylėdavau ir tiek. Buvo ir kalėjusių, kurie sakė, kad per anksti pradedame disidentinę veiklą. Patarė pirmiausia mokytis, o jau tada... Bet mes buvome taip užsidegę, kad tų patarimų nebeklausėme. Mums sakė, kad vis tiek mus pasodins, bet mums tai buvo romantika.

■ O kaip mama, senelė, kiti šeimos žmonės?

– Apie savo veiklą daug nekalbėjau. Bet kai nieko nesakęs parsinešiau mašinėlę ir pradėjau spausdinti, norom nenorom kilo klausimų. Gal ne su pagarba, bet su tokiu palaikymu

Buvome nusivylę režimu, propaganda ir jau priėję tokį laipsnį, pasiekę tokią drąsą, kad galėjome eiti pas tokius žmones, pas kuriuos buvo rizikinga eiti.

poetą, bėgdavome pas V. Petkų, kad jis mums paaiškintų, papasakotų apie jį. V. Petkus turėjo smetonišką, retų poezijos knygų, jas ištraukdavo, parodydavo. Su juo būdavo be galo įdomu. Jam irgi buvome įdomūs. A. Terleckas jį bardavo, sakydavo: „Varyk tuos piemenis lauk, eik dirbti į biblioteką, jei niekaip negali nuo jų pasislėpti.“ Bet jis to nedarė, mūsų nevarė.

V. Petkaus svajonė buvo surinkti ir išleisti nuo Martyno Mažvydo laikų visų Lietuvos poetų kūrybos antologiją. Jis buvo pririnkęs kalnus aplankų, pilnų iškarpų iš visokių laikraščių, žurnalų. Ir mus į tai įtraukė. Jeigu tik rasdavome „Komjaunimo tiesoje“ ar „Jaunimo gretose“ kokį nors eilėraštį, iškirpdavome ir jam nunešdavome. Jis gerai žinojo Vilniaus ir bažnyčių istoriją, kartu sukdavome ratus po Vilnių ir jis pasakodavo. Iki šiol prisimenu tas architektūrines detales, kurias V. Petkus rodydavo ir pasakodavo, koks tai grožis. Jis išmokė per Vėlines Rasų kapinėse pagerbti žinomus žmones, uždegti žvakutes ant kareivių, Nepriklausomybės veikėjų kapų. Jautei, kad darai kažką svarbaus.

mano šeima vertino tai, kuo užsiėmiau. 1977 m. rudenį, lapkričio 4-ąją, močiutės gimimo dieną, kai po vienos kratų mane išvežė į miliciją, esančią Kalvarijų gatvėje, ir parą pralaidė daboklėje, nes kažkas davė parodymus prieš mane, ji atėjo manęs gelbėti. Atėjo klausti, kur jos anūkas. Ir tada mane paleido. Taigi mano šeima į tuos dalykus žiūrėjo palankiai.

Mama irgi norėjo, kad toliau studijuočiau, juk gerai mokiausi, bet ji suprato, kad nesulaikys, nes trauka buvo tokia didelė, ir ji suprato, kad nieko jau nepadarysi. Paskui jau ir mama, ir sesuo į tą veiklą įsitraukė, spausdino kai kuriuos dalykėlius namie.

■ O leidiniai buvo platinami? Iš rankų į rankas?

– Taip ir buvo. Geriausia buvo duoti tam, kuris turėjo galimybę atspausdinti. Kad ir dešimt egzempliorių padarydavo, paskleisdavo. Buvo palyginti nedaug žmonių, kuriems duodavome „Laisvės šauklį“, vėliau ir „Vytį“, tad nedaug kas liudijo, kad tuos leidinius iš mūsų gavo. Jeigu ir buvo radę pas juos per kratas, vis tiek ką nors sufantazuodavo.

J. Sasnauskas: „Su bendraminčiais ieškojome tos alternatyvios tiesos. Buvome nusivylę režimu, propaganda.“

■ Kaip buvo formuojamas jų turinys?

– Turinį sudarydavo A. Terleckas. Jis gerai nusimanė istorines temas, turėjo gerą uoslę. Tarkime, dėl tų keturių komunarų. Tik vėliau Maskva pradėjo rašyti, kas juos sušaudė, o jis atvirai pradėjo rašyti, kad tai Maskvos darbas. Voldemaras buvo užverbuotas agentas, ir Maskvai buvo naudinga tuos komunarus sušaudyti, rodyti Lietuvą kaip fašistinę valstybę ir viduje kurstyti neramumus ir nepasitikėjimą tarptautiniu mastu.

A. Terleckas tokį dalyką užuodė. Jis parašė straipsnį „Kas sušaudė keturis komunarus?“. Jis labai nemėgo Vinco Kap-suko, buvo perskaitęs visus jo raštus, apie dvylika tomų. Juk komunistai jų neskaitydavo, o jis perskaitė porą kartų, pribraukė įvairiomis spalvomis, pažymėjo šauktukais. Žiūrėkite, rašė, koks jis niekšas. Ir apie tai rašydavo straipsnius.

Kova buvo vienas iš uždavinių, kuriuos iškėlėme. Kovoti su istorijos klastojimu ir palaikyti tautinį sąmoningumą. Tik dabar gal tai atrodo juokinga, o tuomet toji spauda veikdavo. Gali atrodyti, na, ką ten tie dešimt, dvidešimt ar kiek daugiau egzempliorių gali reikšti. „Lietuvos bažnyčios kronika“ turėjo daugiau priemonių, daugiau žmonių, o mūsų buvo vargo vakarienė. Bet paskui supratau, kaip tai vis dėlto veikia. Ir mums patiems tuo metu reikėjo to palaikymo, kaip dabar sakoma, – motyvacijos. Kai paimdavai tuos leidinius į rankas, tai rankos drebėdavo. Tas žinojimas, kad ir tu prie to prisidėjai, atspausdinai, išplatina.

Ir dabar sutinku žmonių, kurių niekada nebūčiau įtaręs, kad jie galėtų domėtis pogrindžiu. Jie skaitė mūsų leidinius arba girdėjo juos skaitomus per Vatikano arba „Laisvės radiją“. Pasakojo, kaip devintą valandą vakaro būdavo prilipę prie radijo aparato ir gaudydavo bangas. Tai darė didžiulį poveikį.

■ A. Terlecką ir V. Petkų ir vadintumėte savo gyvenimo mokytojais, kurie jus formavo?

– Taip, vienas jų buvo V. Petkus, kurio niekad neišdrįsau tųjinti. O su Antanu tai nutiko labai greitai. Kai pradėjau spausdinti, ėmiau jo darbus redaguoti. Neturėjau redaktoriaus patirties, bet vis tiek žinojau tam tikras taisykles. Jis buvo studijavęs sovietiniais laikais, ir jo kalboje buvo daug šampų. Ir mano kalboje jų netrūko, bet kiek mažiau. Jis sakydavo: „Tau duosiu krūvą plytų, o tu namą statyk.“ Apdailindavau tuos straipsnius, o ketvirtąjį „Vyčio“ numerį beveik visą vienas ir padariau. Jis tik sukrėvė visą ranka perrašytą medžiagą, o paskui pats tą leidinį paruošiau.

Nebuvau vienišas. Padėdavo Kęstutis Jokubynas, kuris paskui emigravo į Kanadą pas brolių. 1975 m. jis jau buvo praleidęs 17 metų sovietų lageriuose. Jis nuolat dalyvavo žmogaus teisių gynimo sąjūdyje Maskvoje ir Vilniuje, dėl to KGB persekiotas.

► 1975 m. gruodį jis tik per plauką išvengė arešto: paprastai visada ateidavęs tiksliai sutartu laiku, K. Jokubynas tąkart pavėlavo pasitikti disidento S. Kovaliovo teismo procese Vilniuje, o V. Petkų, A. Terlecką, Joną Volungevičių sovietų saugumiečiai sulaikė. Buvo iš tų, kuriuos vadinome kraštotyrininkais. Tai Birutė Barauskaitė, Dalia Sasnauskienė, tas pats J. Volungevičius, Jonas Pratusėvičius, Angelė ir Romualdas Ragaišiai, Zita Vanagaitė, Angelė Paškauskienė. Tuose reikaluose dalyvavo mano draugai Andrius Tučkus, Vytautas Bogušis. Jais galėjau pasitikėti, dalintis ir apie tai kalbėtis.

■ Skaitant apie jus atrodo, kad nei kalėjime, nei tremtyje jums nebuvo sunku, niekada nepasiskundėte.

– Nebuvo sunku, buvo baisu. Tądien, kai mane suėmė, anksti rytą pradėjo krata, gal aštuntą valandą, o tada išsivedė. Ir anksčiau išsivesdavo, bet tąkart jaučiau, kad išveda ne vienai dienai. Tada viskas ir prasidėjo.

Atėmė drabužius. Visada mėgau džinsinius drabužius, bet juos atėmė, davė statybininkams skirtus, nes kaliniams skirtų nebuvo. Tai buvo juodos kelnės ir švarkas. Įmetė į kamerą, durys užsidarė, ir gyvenimas apsimetė. Kokią savaitę vis galvojau, kad, kai atsibusi, viskas bus kitaip. Galvojau, kad tai tiesiog sapnas. Paskui pamažu pradėjau tą realybę priimti. Aišku, viskas priklauso nuo nervų sistemos. Esu ne kartą pasakojęs, kad mane išgelbėjo malda ir knygos. Malda buvo pa-

– Mes negalvojome, kad vėl pasodins. Jau buvo prasidėjusi *perestroika*, kai kurie kaliniai, tarp jų ir A. Terleckas, jau buvo grįžę. Bet buvo klaustukas, kaip saugumiečiai pasielgs. Ar jie minią išvaikys, ar žmones suims? Panašūs mitingai jau buvo įvykę ir Latvijoje, ir Estijoje. Antanas sakydavo, kad gėda, jog mes nieko nepadareme, o kiti išdrįso ir yra kažkuo pasižymėję. Ir kaip tik artėjo Molotovo–Ribbentropo pakto metinės. Ne jubiliejus, bet vis tiek buvo proga apie tai pakalbėti. Tik reikėjo pasidalinti darbais: kas rašys kalbas, kas skaitys. A. Terleckas nesiėmė to daryti, nes išvakarėse pas jį buvo atėję KGB žmonės ir sakė, kad, jei tu dalyvausi, tavo vėl įkišime už grotų. Jis iš viso svarstė, ar dalyvauti, ar ne, bet vis dėlto nusprendė prisijungti, tačiau jokios kalbos nesakė. Paprašė N. Sadūnaitės, kad ji tartų žodį. Ji daug nekalbėjo, kelis sakinius pasakė.

Svarstėme, kurią vietą pasirinkti. Reikėjo surasti patriotinį akcentą – Vilniuje ne taip daug tokių vietų buvo. Iš pradžių galvojome apie Lenino prospektą (dabar – Gedimino), kur yra Žemaitės skveras. Jis lyg ir tiko, bet ten buvo labai lengva apsupi. Pasiūliau rinktis prie A. Mickevičiaus paminklo. Ten tokia atvira vieta, galima į visas puses sprukti, ir niekas nesusgaudys. Pasirodė, kad tai puiki vieta, nes galėjo dalyvauti daugiau žmonių. Jau po to sutikau ne vieną, kuris mitingo metu stoviniavo nuošaliau, ar su laikraščiu rankose, ar šiaip prie Vilnelės neva netyčia vaikštinėjo. Bet jiems buvo smalsu. Gal nenorėjo rizikuoti, bet kartu norėjo ir pamatyti.

Kai nieko nesakęs parsinešiau mašinėlę ir pradėjau spausdinti, norom nenorom kilo klausimų. Gal ne su pagarba, bet su tokiu palaikymu mano šeima vertino tai, kuo užsiėmiau.

prasta. Vakare atsiklaupdavau ir prie lovos sukalbėdavau visus poterių, pasimelsdavau už žmones, kuriuos prisiminiau. Buvo toks ritualas. Pažadėjau sau nepraleisti nė vieno karto. Iš pradžių prižiūrėtojai man mėgino aiškinti, kad negalima, bet paskui numojo ranka ir daugiau nieko man nesakė.

Tada atsirado knygos. Toji biblioteka iki šiol yra, jos niekas nepajudino. Man net keista, kad niekas netyrinėjo pagal įrašus, nes galima atsekti, kuriai kamerai buvo išduota, kas kuriuo metu ją skaitė. Manau, kad tai ateities istorikų darbas. Apskritai verta patyrinėti, kokios knygos buvo, nes tai nusako, kokią atmosferą galėjai susikurti. Buvo ir gerų knygų, ypač grožinės literatūros. Buvo ir Vinco Mykoliaičio–Putino, ir Ievos Simonaitytės, ir Balio Sruogos, ir Lazdynų Pelėdos, ir Žemaitės raštai. Gal gyvenime jų nebūčiau perskaitęs, gal tam laiko nebūtų buvę, o ten jo turėjau į valias.

■ Bet tremtyje gi reikėjo dirbti?

– Žinoma, tada jau mažiau skaičiau, bet skaičiau ir ten. Dirbav pamainomis. Atidirbi visą naktį ir turi dvi dienas laisvas.

■ Grįžote ir turbūt puikiai žinojote, kad, jei nebus kokių prošvaisčių, tęsdamas savo veiklą tremtyje praleisite ne penkerius, o daug daugiau metų. Tarkime, tai galėjo nutikti po garsiojo mitingo prie Adomo Mickevičiaus paminklo. Buvote vienas to mitingo organizatorių. Įdomu, kaip viskas vyko, kaip tas mitingas buvo organizuojamas?

Įtampa buvo didžiulė, nes Šv. Mikalojaus bažnyčioje tą dieną, laikydamas mišias, nuo širdies smūgio mirė kunigas Stanislovas Valiukėnas. Tai buvo labai geras kunigas ir žmogus, kuris mane labai mylėjo. Buvo man daug savo knygų atidavęs. Toji mirtis mus labai sukrėtė.

Pamenu, leidžiamės Latako gatve, ir galvoju: ar jie dabar puls, ar leis mums iki A. Mickevičiaus paminklo prieiti, nes aplink stoviniavo visokie draugininkai, kiti asmenys, kurie mus stebėjo arba lydėjo. Bet kai prasidėjo kalbos, pamatėme ramiai stovinčius pažįstamus saugumo darbuotojus ir supratome, kad nieko nenutiks.

Dailininkas Petras Repšys, kurio dirbtuvės buvo Šiltadaržio gatvėje, paskui man pasakojo, kad aplink buvo daug paruoštų butų, į kuriuos ketino suimtuosius laikinai sugrūsti. Ir tame vienuolyne, kuris priešais paminklą (dabar – Paveldo muziejus), buvo prilindę saugumiečiai, kurie filmavo ir fotografavo.

Bet baimės nebuvo. Buvo susirinkę daug vaikų, tėvų su vaikais. Tai labai gerai nuteikė. Matai tuos vaikus, ir gera. Buvo ir iš provincijos atvažiavusių žmonių, kurie sakė, kad negalėjo praleisti tokio dalyko.

■ Tada viešumoje pasirodė mitingą pasmerkusių žinomų žmonių pasisakymai. O kaip klostėsi jūsų pačių situacija? Koks buvo tas vakaras po mitingo, kitos dienos?

– Aš tais metais kaip tik įstojau į Kunigų seminariją. Buvo likusi savaitė iki mokslo, tad rizikavau tik tuo, kad saugumiečiai galėjo man sutrukdyti. Ir jeigu jie būtų norėję, galėjo tai

padaryti. Bet greičiausiai nenorėjo, nes manė, kad Kunigų seminarija bus ta vieta, kur galės mane izoliuoti. O man prieš studijas dar norėjosi padaryti kažką ypatingo, rizikingo, todėl į tą mitingąėjau be jokių dvejonų.

Jau praėjus kelioms dienoms po mitingo prasidėjo suėmimai. Mes važiovome pas kunigą Roką Puzoną, kuris statė Kiauklių (Širvintų r.) bažnyčią. Ten buvo nemažai kunigų, tarp kurių – ir Robertas Grigas. Ten būnant, kažkas pasakė: „Iš kur čia tiek daug nepažįstamų žmonių aplinkui.“ Ir telefonas buvo atjungtas. Važiuojant tą naktį sustabdė mašiną, R. Puzoną ir R. Grigą suėmė. Nežinau, kaip mes tada grįžome laisvi namo. Iš karto nuvažiavome prie saugumo pastato, žiūrime, kad kai kuriuose languose šviesos dega. Supratome, kad darbas vyksta. Kažkas paskui nuvyko pas kardinolą Vincentą Sladkevičių, bet jis tik rankom skėstelėjo ir pasakė: „Ką gi aš galiu padaryti, kaipgi aš juos išgelbėsiu.“ Beliko tik tai laukti.

O aš išvykau į seminariją ir nenukentėjau. Atsimenu, tik tai vieną kartą buvo kažkas atvažiuojęs skaityti ateizmo ar politinio sąmoningumo paskaitų. Tada nepiktai užsiminė, kad čia tarp jūsų irgi yra nesusipratėlių, kurie vaikšto į visokius mitingus.

■ **Kai studijavote Kunigų seminarijoje, vyko Lietuvai lemtingi dalykai – Sąjūdis, Baltijos kelias, Lietuvos nepriklausomybės paskelbimas, Sausio 13-oji, o jūs buvote už seminarijos sienų. Kas tuomet dėjosi jūsų širdyje?**

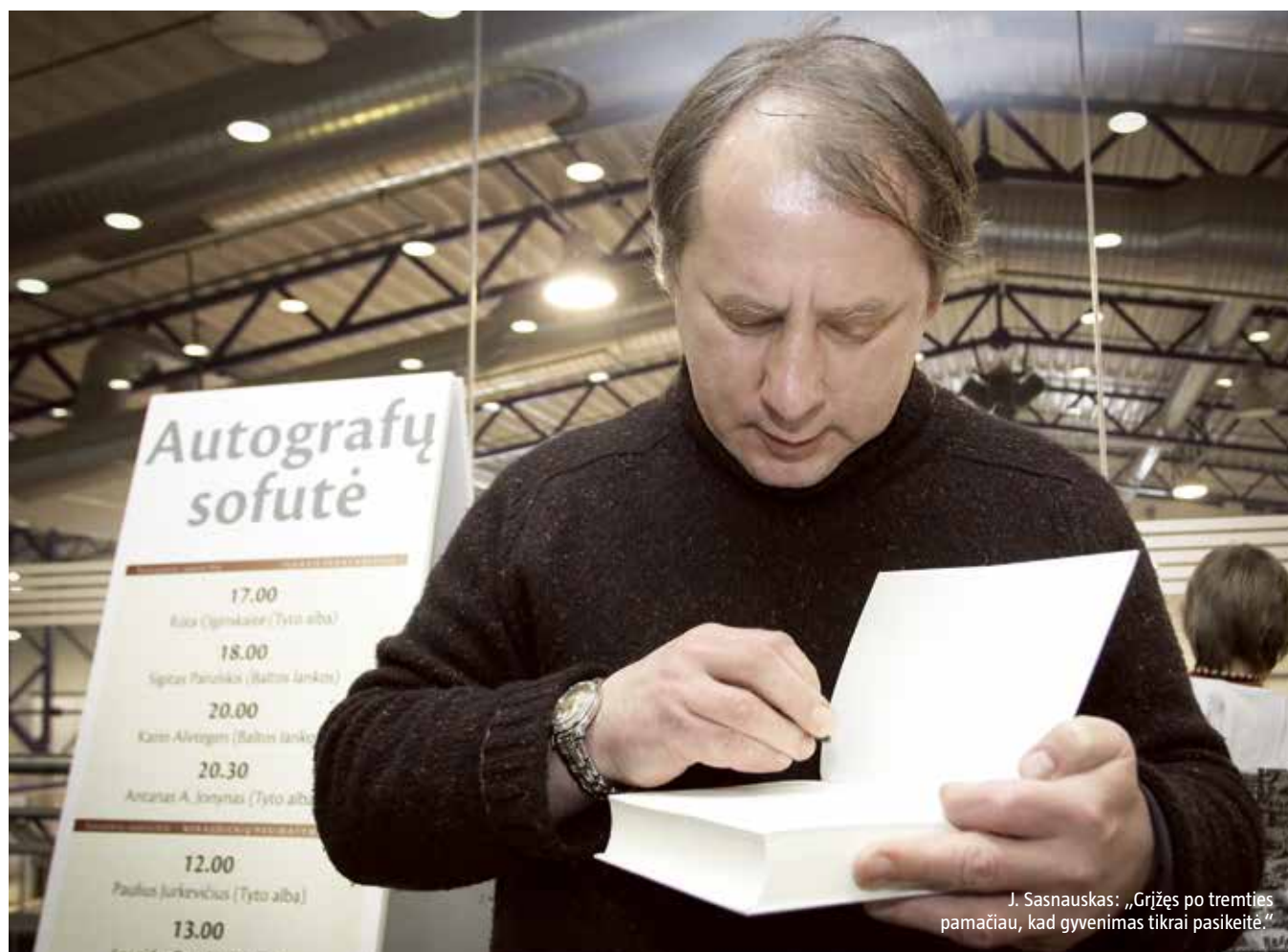
– Kai grįžau iš tremties, pamačiau, kad mano draugai jau nutolę. Kas sukūręs šeimą, kas studijavo, kas suimtas, kas išvažiuojęs. Tada Antanas dar nebuvo grįžęs iš tremties. Kai 1987 m. žiemą jis grįžo, man širdis atsileido.

Tada prasidėjo ryšiai su užsienio lietuviais, ir tai daugelį pradėjo labai vilioti. Kai mus suėmė, likusieji laisvėje kurį laiką su Vladu Šakaliu, bene geriausiu po A. Terlecko mano draugu, dar išleido kelis „Vyčio“ numerius. Vėliau jis Karelijoje pėsčiomis kirto Sovietų Sąjungos sieną ir per Suomiją pabėgo į Ameriką.

Grįžęs po tremties pamačiau, kad gyvenimas tikrai pasikeitė. Mano draugas Andrius Tučkus nusivedė į Sporto rūmus, kur vyko „Anties“ koncertas. Žiūriu į sceną ir matau, kad ji išpuošta lemputėmis – geltona, žalia, raudona. Galvoju, kad tai nebuvo atsitiktinumas. Mačiau, kaip elgiasi jauni žmonės, kad jie yra išdrąsėję. Jie nekeikė sistemos, bet jų kalba buvo drąši, nesupančiota. Supratau, kad imperija jau braška, jau ne kažin kas jai liko.

O seminarijos laikais, pamenu, buvo minimos Maironio metinės, mes savavališkai į tą minėjimą nuėjome, nors buvo draudžiama. Kažkas prie Maironio paminklo sugiedojo „Lietuva brangi...“, kažką pakalbėjo, pasimeldė. Už tai velnių gavome kaip reikiant. Bet klimatas jau keitėsi.

Kai grįždavau per vasaros atostogas, susitikdavau su Jonu Lauriūnu, ilgamečiu Kabelių (Varėnos r.) klebonu. Ten praleidau nemažai laiko. Gyvenau svirnelyje, šventoriuje, ir galėjau spausdinti tai, ką norėjau. Arba atveždavo išspausdintą ▶

J. Sasnauskas: „Grįžęs po tremties pamačiau, kad gyvenimas tikrai pasikeitė.“

J. Sasnauskas: „Sausio 13-ąją iš seminarijos rektorius iš pradžių išleido tik tai mažą grupę, nes išvakarėse buvo numatytos mišios. Reikėjo, kad kas nors jose patarnautų. Bet drąsesnieji išvažiavo, galiausiai visi dingo. Seminarija liko tuščia.“

► medžiagą, tik tai reikėjo ją suklijuoti, parengti dauginti. Taigi nesijaučiau labai atitrūkęs. Tik supratau, kad tai jau kitas mano gyvenimo kelias.

Sąjūdžio suvažiavimą stebėjau per televiziją. Visi buvome užsidedę, seminarijoje vėliavas siuvome, buvome iš medžiagos padarę Vytį, pats nupiešiau, kažkas iškirpo, priklijavo. Buvo puiki nuotaika.

Sausio 13-ąją iš seminarijos rektorius iš pradžių išleido tik tai mažą grupę, nes išvakarėse buvo numatytos mišios. Reikėjo, kad kas nors jose patarnautų. Bet drąsesnieji išvažiavo, galiausiai visi dingo. Seminarija liko tuščia. Visi susirinko prie Televizijos bokšto. Ten pasiskirstė grupelėmis. Buvau abita apsivilkęs, kitas mano draugas – taip pat. Juokavome, kad, jeigu nušaus, galės taip ir pašarvoti.

Tuo metu, kai buvome prie bokšto, viskas buvo labai gražu: žmonės šoko, dainavo, visi buvo linksmi, pakylėti. Tada nuvažiavome prie Aukščiausiosios Tarybos, ir ten būnant pasiekė žinia apie žuvusius. Stovėjome laukdami, kada atriebės tankai, bet, ačiū Dievui, to nenutiko. Taigi tą naktį gerai atsimenu. Iki paryčių ten išbuvome, paskui mano namuose ant grindų pamiegojome. Rytą vėl nuėjome prie Seimo – žmonių nuotaika buvo jau kitokia. Buvo pastatyta tokia tvora, ant kurios virbų žmonės vėrė sovietinius pasus ir karinius bilietus. Dar pabuvome iki vakaro, o paskui jau reikėjo grįžti į seminariją.

Iš dalies ilgėjausi tos veiklos, bet žinojau, kad to, kas buvo, nesugrąžinsi, nes ir tų žmonių nebeliko, ir pati situacija buvo pasikeitusi.

O toji pagrindinė spauda buvo leidžiama ir toliau. Buvo atnaujintas laikraštis „Laisvės šauklys“. Tame dalyvavo ir mano sesuo, ir pats A. Terleckas, kuris visada rasdavo, ką pasakyti, priminti, kuo pasipiktinti.

■ **Įdomus dar vienas jūsų biografijos faktas: baigęs studijas seminarijoje, vyskupų sprendimu nebuvote įšventintas į kunigus, ir tada pranciškonų vadovybė jus išsiuntė į Prisikėlimo parapiją Toronte. Ištisą dešimtmetį buvote atitrauktas nuo svarbiausių įvykių Lietuvoje. Dėl kokių priežasčių nebuvote įšventintas? Koks buvo gyvenimas Toronte, kur, regis, priešingai nei Lietuvoje, su bažnytiniais reikalais ir ten gyvenančiais lietuviais viskas buvo gerai? Ar to nelaikėte dar viena tremtimi?**

– Pirmame ir antrame kurse aš niekuo neišsiskyrčiau, o trečiame, ketvirtame pradėjau elgtis kitaip. Buvau už visus vyresnis ir ten išgyvenau laisvės stygių. Juk viskas buvo nustatyta: kokius batus nešioti, kokias kojines dėvėti. Tai smulkmena, bet, tarkime, pasivaikščioti buvo galima tik tam tikroje teritorijoje ir būtinai dviese. Jaučiausi suvaržytas ir atitinkamai elgiausi. Turėjau šią tokį autoritetą, pašnekėdavau kažką, pakritikuodavau. Buvau

savotiškas maištininkas. Turbūt būtų mane išventinę, bet paskutiniu momentu kažkas iš vadovybės įkišo liežuvį. Tiesiog paskambino ir pasakė, kad seminarija jo nerekomenduoja. Paskui vyskupas turėjo pasiekti atitinkamas raštas. Neskačiau to rašto, bet žinau, kad buvo prikašiojama, jog mano pažiūros atseit nekatalikiškos. Nežinau, neskačiau jokių protestantiškų knygų. Per paskaitas pasiginčydavau su dėstytojais, bet nemaniau, kad tai būtų koks nors nusikaltimas. Tačiau, matyt, buvo žmonių, kurie manęs nemėgo. Bet nenorėčiau daugiau apie tai kalbėti, nes, matyt, nutiko taip, kaip ir turėjo nutikti.

Kadangi buvau Pranciškonų ordino narys, jie ėmėsi kaip nors spręsti tą klausimą. Važiavome ir pas vieną, ir pas kitą vyskupą, bet jie atsisakė išventinti, o tada mano kelyje atsirado Kanada, kurioje veikė pranciškonų vienuolynas. Brolis Astijus prieš tai kokį mėnesį ten viešėjo ir pasakė, kad yra vieta, ir galima mane ten nusiųsti. Išvykau 1994 m. rudenį. Buvo prisakyta mane prižiūrėti, įvertinti ir, jeigu viskas gerai, išventinti. Taip ir nutiko.

■ Noriu pasiteirauti apie žodžio laisvę anuomet ir dabar. Neseniai nedidelį triukšmą ir diskusiją sukėlė kunigo Ričardo Doveikos teiginys, kad 80 proc. Lietuvos žmonių bijo viešai išsakyti savo nuomonę. Kaip tai vertintumėte?

– To tikrai nepastebiu. Internetas atviras, gali rašyti ar kalbėti, ką tikrai nori. Nežinau, kas gali pasijusti suvaržytas. Gal tik tokiu atveju, kai yra koks atviras šmeižtas.

Kaip ir anksčiau, taip ir dabar yra žmonių, kurie bijo savo nuomonę išsakyti. Bijojo anksčiau, bijo ir dabar. Bijo valdžios.

■ Išpažinties slėpinys tuomet ir dabar. Ar čia yra kokių pokyčių?

Kai prasidėjo kalbos prie A. Mickevičiaus paminko, pamatėme ramiai stovinčius pažįstamus saugumo darbuotojus ir supratome, kad nieko nenutiks.

– Per daug negalime apie tai kalbėti, nes turime saugoti išpažinties slaptumą, tad per daug detalizuoti negalime. Bet didelio skirtumo nematau. Jei žmonės kalba apie savo santykį su Dievu, tai viskas labai panašu. Galėčiau tik pasakyti, kad žmonės prisipažįsta, jog jų gyvenime trūksta meilės, kad ir patys per mažai tos meilės dalija. Tokia linija buvo ir tada, ir šiandien. Kai provincijoje klausai išpažinčių ar kalbi su žmonėmis, pastebi, kad labai daug tos vienetinės atsiradę. Ypač kaimuose, kur ir tų transporto priemonių mažai, ir vaikai emigravę arba kažkur mokosi. Stebiuosi ir žaviuosi, kad tie kaimo žmonės, dažniausiai – moterys, dar yra išsaugoję tikėjimą. Gyvena ir per daug nesiskundžia.

Kita vertus, jau nemažai daroma: steigiamos bendruomenės, įvairūs klubai, kolektyvai. Mieste ypač daug visko, kur žmonės gali nueiti. Kiti gal ir gali, bet nenori.

■ Esate vienas populiariausių kunigų, pas kurį daug porų norėjo susituokti, daug vaikų pakrikštyti. Kaip klostosi tų žmonių likimai, kokią esminę tiesą, patarimą jiems pasakote ar norėtumėte pasakyti?

– Kartais patys žmonės, išgyvenantys kokią nors krizę, kreipiasi, parašo, kad jūs mus sutuokėte, o dabar, po kiek laiko, mums yra blogai, gal galėtume susitikti. Esu ne kartą susitikęs su tomis poromis. Pirmiausia, žinoma, jų klausaisi, o ne kokius nors receptus dalini. Bet dažniausiai jau nieko negali pakeisti, nes šeimoje atsiradęs susvetimėjimas, sutuoktiniai nutolę vienas nuo kito ir jau labai sunku tą atsiradusį tarpą užpildyti. Dažniausiai sakau, kad neskubėtų, pabandytų daugiau kalbėtis. Ypač jei yra jaunesnio amžiaus vaikų. Patariu juos įtraukti, kad jie būtų kaip dalyviai. Spręsdami skyrybų klausimą, žvelkite į savo vaikus. Nežinau, kiek tai veikia. Kažkas yra kalbėjęs, kad neišsiskyrė, bet spėju, kad tai nutinka retai.

O kai tuoki, dažniausiai matai jaunus, laimingus žmones, regi jų džiaugsmą ir stengiesi įsiliesti į tą nuotaiką. Matydamas jauną porą, pilną meilės ir gražių pasiryžimų, ir kunigas būna laimingas.

Tokiomis akimirkomis stengiuosi džiaugtis. Ypač per krikštą, kai matai vaiką, visą šeimyną – tėvus, senelius, prosenelius, tai man visada labai jautru. Pajunti tų žmonių ryšį, norą kažkokiu būdu vaikeliui perduoti tą tikėjimą.

■ Kaip spėjate tiek daug nuveikti? Tarnystė bažnyčioje, Bernardinų bažnyčios priežiūra, trys dešimtys metų paskirti „Mažajai studijai“, daugybei tikinčiųjų ir būriui draugų skiriamas laikas, o kur dar parašytos knygos. Esate sakęs, kad jums patinka žodis „reikia“. Jis toks dažnas mūsų gyvenimuose, o juk kartais taip norisi sprukti nuo pareigos ir pasimėgauti laisve.

– Kai man būnant Kanadoje liepė vykti į Vilnių ir perimti Bernardinų bažnyčią, kuri pranciškonams dar net ir nepriklausė, čia apsigyventi, rūpintis ja, ne itin to norėjau. Man patiko gyventi Kanadoje: ramus gyvenimas, nauji draugai, patiko ten

veikiantys visokiausi būreliai. Aišku, dirbi, kaip ir visur – ir mišios, ir visa kita. Nelabai norėjau, bet neprotestavau ir paskui džiaugiausi, kad parvykau į Lietuvą. Čia visur stūksojo griuvėsiai, buvo tik keli butai išpirkti. Šioje vietoje, kur dabar kalbamės, gyveno kitos šeimos. Reikėjo ir krosnis kurenti, ir valgyti pasigaminti, bet viską suspėdavau. Turėjau puikių padėjėjų. Buvo jaunimo grupelė, dažniausiai studentai arba baigiantys vidurinę mokyklą, kurie prisirišo. Ar kokia šventė, ar Kalėdos, kai reikėdavo paruošti bažnyčiai dekoracijas, gyvuliukus, atitrūkė nuo savo mokslų, darbų jie visada padėdavo. Ir pačiam tai labai rūpėjo, nes visada gaudavau labai daug džiaugsmo iš tų pamaldų, iš susitikimų su žmonėmis.

Man patiko ši sena bažnyčia, nes labai myliu senąją Vilnių. Kai atidengdavau freskas, vis atrasdavau sau kažką naujo ir jaučiausi dalyvaujantis bažnyčios atstatyme. Aišku, ir dvasinis atstatymas pamažu vyko. Žmonės pamėgo šią bažnyčią. 1998–2000 m. buvo jos pakilimas. Paskui atsirado parapija, prasidėjo vėl kitokie dalykai. Aišku, turėjau gerokai daugiau sveikatos negu dabar, tad per daug savęs negailėjau ir netaupiau. ▶

► Vasarą važiuodavome į žygius dviračiais po Lietuvą. Išmaišėme ją skersai ir išilgai. Tad visada kažkas ir mane patį pakraudavo, o tada jau gali save kitur atiduoti. Tuomet tų santuokų ir krikštų nebuvo daug. Kadangi dar nebuvo parapija, neturėjome teisės tuokti be vyskupo leidimo. Kiti ir nenorėdavo čia tuoktis. Ižengdavo, apsidairydavo – viduje griuvėsiai, altorių nebuvo, viskas sujaukta, koplyčios nugyventos. Bet dauguma ją pamilo, jiems patiko katakombų bažnyčia. Sakydavo, kad ir mes jaučiamės nukentėję, sudaužyti, sugriauti, ir šitie Dievo namai tokie patys. Pats Dievas kentėjo su mumis. Jiems tas pojūtis buvo labai svarbus.

■ Pradėjote atkurti bažnyčią kone prieš trisdešimt metų ir jau matote vaisius. Kokie tie vaisiai ir ką dar reikia padaryti?

– Dabar yra kitas klebonas ir vienuolyno valdžia. Jie planuoja, rūpinasi, bendradarbiauja su Lenkija, kuri kažkiek finansavo freskų atidengimą. Pamažu darbai vyksta. Domiuosi menu, būna, kad gaunu kokią paveikslą įsigyti, kuris šiai bažnyčiai tinka. Šoniniame altoriuje, kur maloningoji Mergelė Marija su votais ir drabužiais, visa tai pagal panaudos sutartį pasiskolinome iš Dailės muziejaus. Kadangi pažįstu nemažai menininkų, suorganizavau, kad padarytų sidabrinį aptaisą. Taip kažkuo vis prisidedu prie interjero.

Kiek reikia, kiek sugebu, tiek dalyvauju. O tie vaisiai... Tai pirmiausia, aišku, žmonės, kurie išliko nuo 1997 m. ir toliau šią bažnyčią lanko. Manau, kad šis vaisius yra geriausias. Jie čia rado savo dvasinius namus, susirado draugų, pagaliau, nepaisant visų išbandymų, nusivylimų, išlaikė tikėjimą. Ir tai gražu matyti. Kelios moterys buvo ant savižudybės slenkščio ir čia surado paguodą. Pradėjo bendrauti ir išsiliejo į mūsų bendruomenę.

J. Sasnauskas: „Ir kasdienybėje, ir pamokslų metu kalbėdavau apie kasdienybės stebuklus.“

Sąjūdžio suvažiavimą stebėjau per televiziją. Visi buvome užsidegę, seminarijoje vėliavas siuovome, buvome iš medžiagos padarę Vytį, pats nupiešiau, kažkas iškirpo, priklijavo.

■ Ar jūsų gyvenime būta stebuklų – tiek religine, tiek žmogiškąja prasmėmis?

– Ir kasdienybėje, ir pamokslų metu kalbėdavau apie kasdienybės stebuklus. Jie paprasti, kasdieniški, kai ką nors sutinki, ką nors pamatai – ar gamtovaizdį, ar dar ką nors, kai gali aihtelėti iš nuostabos, kad tai Dievo stebuklai, kurie tave palaiko. Pamatai didelį grožį gamtoje ar žmogaus veide, ir jau stebuklas.

Taip buvo anksčiau, o dabar jau gal griežtesne prasme į tuos stebuklus žiūriu. Jų nėra daug. Ypač žmogui sergant. Dažniausiai meldiesi ir turi susitaikyti su Dievo valia, kurios nežinai. Kartais šmaikštaudamas pagalvoju, kad būtų gerai vieną dieną atsikelti ir normaliai vaikščioti. Bet to neįvyksta, tai ir gyvena toliau. Gyveni, kaip reikia, kaip turi būti.

Negalvoju apie dabartinę ligą kaip skriaudą. Matau žmones, kurie nori padėti. Kai ką nešiojuosi paveldėto, ir tai atsiliepia, o gal prisidėjo ir buvęs gyvenimo būdas. Pabūni ligoninėje, pamatai ten esančių žmonių nelaimes, išbandymus. Pamatai gerokai jaunesnių ir dvigubai už save

jaunesnių, kurie nepakelia nei rankų, nei kojų, tad kaip paskui gali skųstis. Geriau už juos pasimelsti, kad jie visa tai atlaikytų.

■ Ką darote, kai užslenka juodos akimirkos? Nekalbu apie dabar jus užklupusią ligą, bet ir anksčiau. Išsiskirčius tikintiesiems, draugams ir likęs vienas?

– Tie dalykai net aprašyti. Apie sekmadienio vakarus, kai kunigas lieka vienas. Aišku, receptų nebuvo pateikta, kurie padėtų išlikti vienybėje su Dievu. Labai mėgstu, kai sekmadienio vakarą kas nors dar šiek tiek pasilieka. Turime tradiciją po mišių kieme ar šiame kambaryje išgerti arbatos, pabūti ir tarsi pratęsti mišias, kad jos įgytų tą tokį žmogiškąjį pavidalą. Tai mane palaiko ir padeda.

Dažniausiai tokią tuštumą jaučiu rytais. Atsikeli ir galvoji, ką dabar veiksi, bet suskamba skambutis, atkeliauja žinutė, ir imiesi veiklos. Anksčiau darbas gelbėdavo, būdavo labai daug visokių įsipareigojimų, bažnytinių pareigų, renginių, parodų – kiaurą dieną leki.

Solidūs sprendimai – advokatų prestižui ir sėkmei

Infolex inovacijos padeda teisės profesionalams taupyti
laiką ir užtikrinti sėkmę

Išbandykite Infolex
sprendimus!

Specialus pasiūlymas advokatų padėjėjams:

2 mėn. prieiga prie
Infolex teisės aktų ir
teismų praktikos –

tik už **26 Eur**
+ PVM

Yra papildomų sąlygų*

Nuolaida naujiems advokatams:

20 % nuolaida
Infolex „Praktika“ planui
pirmiesiems metams.

Yra papildomų sąlygų*

Dovanų čekis

Yra papildomų sąlygų*

23 m.
rinkoje

160 mln.
ryšių

2 mln.
bylų

Apsilankykite www.infolex.lt/teise ir sužinokite daugiau!

Arba rašykite mums el. paštu: prenumerata@infolex.lt.

Infolex

J. Sasnauskas: „Jaunimas turi daug empatijos. Tai parodė ir pandemija, ir karas Ukrainoje, kurią mūsų žmonės palaiko ir dosniai remia.“

šokių paviljonas, vadinamas *sarajumi*, nes ten kiekvieną kartą vykdavo muštynės. Turėjai mėgti tokias aistras ir išgyvenimus.

Dabar to nėra. Jaunimas turi daug empatijos. Tai parodė ir pandemija, ir karas Ukrainoje, kurią mūsų žmonės palaiko ir dosniai remia. Raudonajame Kryžiuje arba Vaikų pagalbos linijoje talkina daugybė jaunų savanorių.

■ **Viename interviu esate sakęs, kad taip norėtusi pralėkti vaikystėje ir jaunystėje pramintais takeliais, palاندžioti po apleistus griuvėsius, atrasti vis naujų bažnyčių paslapčių, tačiau dabar, cituoju: „Gyvenu iš santaupų.“ Dabar suprantama, kodėl kol kas negalite to padaryti.**

– Taip, labai norėtusi tai padaryti, pažiūrėti, kaip viskas keičiasi. Kartais pravažiuoju mašina, bet tai ne tas pas, kaip eiti pėsčiomis ir dairytis. Bet nieko tokio. Turiu tą savo mažą plotelį čia, Bernardinų vienuolyne ir „Mažojoje studijoje“. Mėgstu nuvažiuavęs prieš darbą ir po darbo kavos gatvėje išgerti, su kuo nors susitinki, ir toks išspūdis, kad niekas nepasikeitė.

■ **I kurias vietas Vilniuje norisi vis grįžti?**

– Į tas, kuriose esu gyvenęs. Ir dabar, ir vaikystėje man buvo svarbūs Bernardinai. Vaikystėje pro čia lėkdavome į Jaunimo sodą. Man svarbi Vilnelė. Vėliau gyvenome siaurutėje Bokšto gatvėje, ten man irgi likę daug širdžiai mielų ženklų. Tas pats *prancūzparkis*, kur nutiko visokiausių įvykių, prikapsyta vadinamųjų sekretų. Aišku, negaliu nematyti, kaip viskas pasikeitė, daug kiemų užtvėrta, daug pasikeitusių statinių. Bet vis tiek norisi eiti ir žiūrėti. Kai pasitelki tiek savo, tiek kitų žmonių istorijas, tie namai pradeda kalbėti. Mėgstu paskaičiuoti kokio menininko ar kito žinomo žmogaus, kuris gyveno Vilniuje, biografijas. Skaitai ir randi, kur jis lankėsi – tada dar įdomiau viskas pasidaro.

Kaip ir anksčiau, taip ir dabar yra žmonių, kurie bijo savo nuomonę išsakyti. Bijoję anksčiau, bijo ir dabar. Bijoję valdžios.

► **Esate žmogus, kuris matė ir vieną santvarką, ir kitą, regėjo, kaip Lenino prospektu važinėjo troleibusai, kur svarbiu traukos centru buvo tuomečiai akropoliai – centrinis gastronomas ir „Vaikų pasaulis“, o į prabangių kvartalų tapusį Užupį anuomet net kojos negalėjai iškelti. Kai kas Vilnių vadina krintančių balkonų miestu, šis Bernardinų ansamblis visuotiniame naujų statybų fone irgi jokių mecenatų nesulaukia. Ar nebuvo taip, kad tuomet, kai daugelis sunkiau gyveno, dažniau vienas kitam ištiesdavo ranką?**

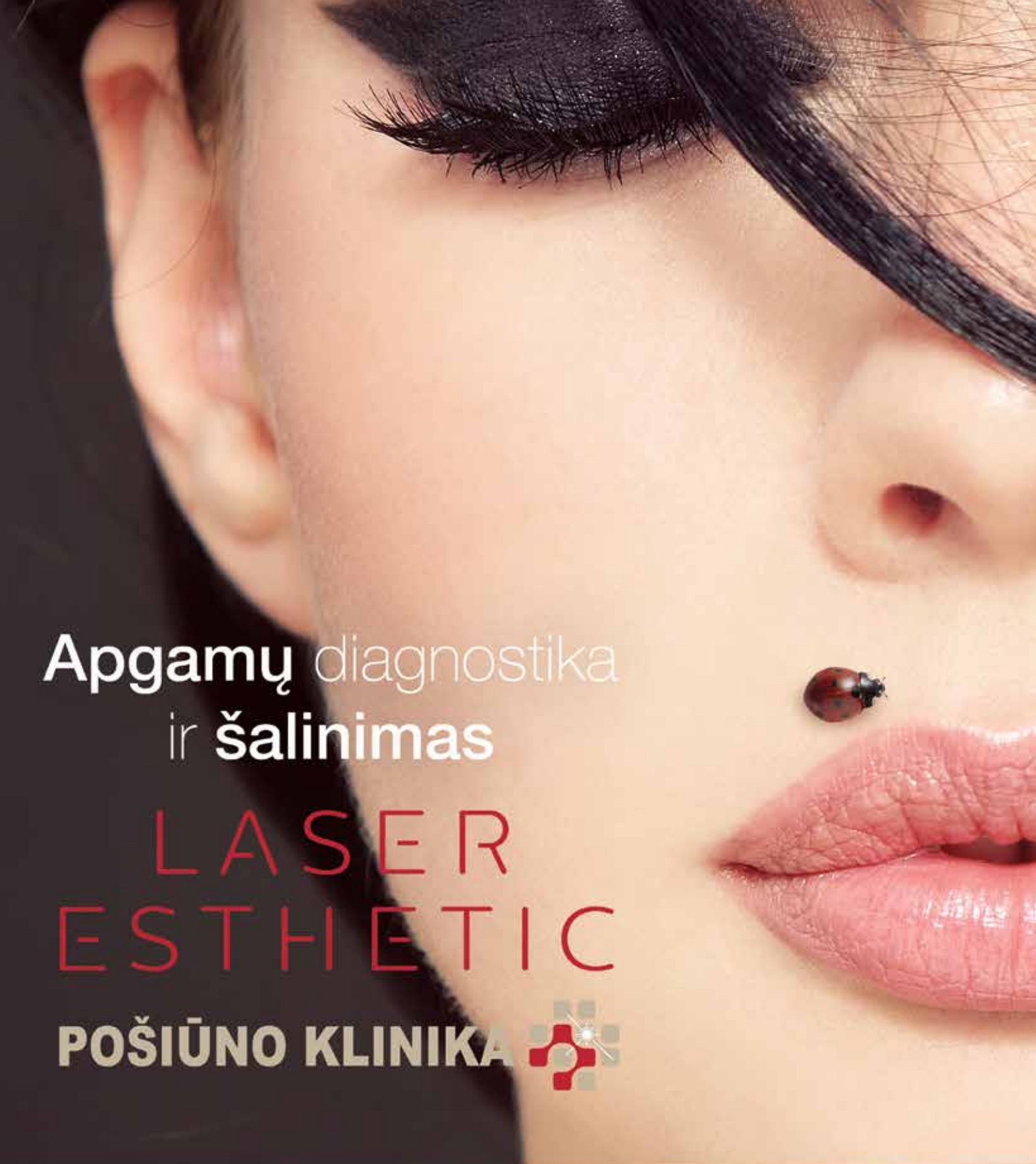
– Ir dabar to netrūksta, tik bendravimo buvo daugiau. Žmonės neturėjo tiek darbų, o dabar dirbama ir pusanatro, ir dviem etatais. Tai surija laiką, žmonės pavargę ir nelabai nori bendrauti. Būdavo, anksčiau kasdien eini su kuo nors susitikti. Tą skirtumą labai gerai matau. Tiesa, dabartinio jaunimo gyvenimo nelabai žinau ir negaliu pasakyti, kaip jie dabar elgiasi. Bet tarp žmonių, ypač jaunų, yra daug mažiau smurto. Eini Vilniuje ir nebijai, kad tave kas nors užpuls. Būdavo tokie rajonai, kaip Užupis, kur reikėdavo saugotis, nes jei esi ne vietinis, tave gali primušti. Bijodavai eiti į Jaunimo sodą, kur buvo

■ **Esate daugybės knygų autorius. Naujausia, pavadinta „Kraujomaiša“, buvo išleista 2019 m. Ar gimsta kokia nauja knyga?**

– Ketinu surinkti „Šiaurės Atėnuose“ publikuotus tekstus. Tačiau tai ligoninė, tai dar kas nors sutrukdo, pristabdo. Tuos tekstus buvo įdomu rašyti ir buvo tapę tam tikru ritualu. Trečiadieniais keldavausi šeštą ryto ir iki pirmos turėdavau parašyti. Buvo savotiška rutina.

■ **Atsižvelgiant į jūsų patirtį, sutiktus žmones, nueitą kelią, gal jau galite pasakyti, kas jums yra laimė, meilė, tikėjimas, laisvė?**

– Visa tai egzistuoja, bet visa tai yra surišta su paprastais dalykais – su mūsų vienybe, išpareigojimais. Per visa tai patiri laisvę ir kitus dalykus. Bet visada reikia paklausti savo sąžinės, įsitikinimų, vidinio balso. Kai pamatai, kaip kiti globoja ligonius, supranti, kad tai ir yra meilė. Mes visa tai turime arba galime turėti. Jei tų dalykų, kuriuos jūs išvardijote, nejaustume savo gyvenime, tai nieko nebūtų. Tai duoda mums daugybę galimybių, progų, sukuria tuos kontekstus, kuriuos ir jaučiame. ■

Apgamų diagnostika
ir šalinimas

L A S E R
E S T H E T I C

POŠIŪNO KLINIKA

Olimpiečių g. 3, Vilnius
Registracija tel: +370 5 2531364
Mob: +370 61695772

www.posiunoklinika.lt

NUKENTĖJUSIŲJŲ TEISIŲ GYNIMAS

Vergija – nenugalėta, kinta tik jos formos

Prekybos žmonėmis Lietuvoje statistika mažėja, tačiau reali situacija vis dar išlieka prasta

 LIEPA ŽEROMSKAITĖ

Prekyba žmonėmis – žmogaus pirkimas, pardavimas ir išnaudojimas – pasireiškia įvairiomis formomis. Vidaus reikalų ministerija (VRM) pateikia tokią sąrašą: seksualinis išnaudojimas, vergiškas (priverstinis) darbas, išnaudojimas nusikaltimams vykdyti, prekyba organais, priverstinės santuokos, elgetavimas, vaikų pornografija, moterų išnaudojimas surogatinei motinystei, prekyba vaikais ir mažais vaikais įvaikinimo tikslais, vaikų išnaudojimas kariuomenėje ir kt.

Shutterstock nuotr.

kuotas, keturi baigti kaltinamuoju aktu, o 13 tyrimų buvo tęsiami. Nuo 2018 m. Lietuvoje dažniausiai vyravo išnaudojimo nusikalstamai veikiai forma, kiek mažiau – seksualinio išnaudojimo ir priverstinio darbo. Dažniausiai prekyba žmonėmis vykdavo Lietuvoje (54 proc.), rečiau – Jungtinėje Karalystėje, Ispanijoje ir Vokietijoje (po 8 proc.), Belgijoje (7 proc.). Nusikaltimuose dažniau buvo išnaudojami vyrai (75 proc.) nei moterys, 67 proc. nukentėjusių buvo Lietuvos piliečiai.

VRM atkreipia dėmesį, kad pernai Lietuvoje buvo vykdoma 13 proc. mažiau ikiteisminių tyrimų nei 2022 m., tačiau pradėta 8 proc. daugiau tokių tyrimų. Be to, išnagrinėta 55 proc. mažiau baudžiamųjų bylų nei 2022-aisiais, tačiau nuteista vienu asmeniu daugiau (22).

Tačiau vien tik ikiteisminių tyrimų ar išnagrinėtų bylų statistika nebūtinai atskleidžia visą vaizdą. Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (SADM) duomenimis, pernai kompleksinė socialinė parama skirta 280 nuo prekybos žmonėmis nukentėjusių ar galėjusių nukentėti žmonių, arba 19 proc. daugiau nei 2022-aisiais; iš viso šiems asmenims teiktos 992 pagalbos priemonės. 2022 m. valdžios institucijos buvo nustačiusios 16 prekybos žmonėmis aukų (2023 m. – 15), o tuo pat metu su šiomis aukomis dirbančios ne-

daugėjo. 2023 m. mūsų pagalbos gavėjų sąrašas buvo 33 asmenys. „Dažniausiai, pasak R. Sederevičienės, į padalinį kreipdavosi patys asmenys, paraginti teisėsaugos institucijų.

Iššūkių ruožas

Nustatyti prekybos žmonėmis atvejus, anot „Advokato“ kalbintų pašnekovių, yra sunku. „Prekybos žmonėmis atvejus nėra lengva identifikuoti, atpažinti, ją dažnai galima supainioti su darbo santykiais ar net geradariu, norinčiu padėti“, – pasakojo R. Sederevičienė. Jos teigimu, nors išnaudojimo formos keičiasi, jų daugėja, problema tas formas atpažinti išlieka.

Prekybą žmonėmis stebinčios ir su ja kovojančios institucijos bei organizacijos atkreipia dėmesį, kad šiuos nusikaltimus sunkiau susekti, nes jie persikelia į internetą, ypač socialinius tinklus. Lietuvoje pastebimas į šalį per trumpą laikotarpį atplūdusių užsieniečių – ukrainiečių, baltarusių – išnaudojimas, jie ne visada žino, kur kreiptis, arba baiminasi nemokėdami kalbos. Panašius rūpesčius išgyvena ir tie lietuviai, kurie kaip prekybos žmonėmis aukos yra išvežami į užsienį. Be to, sudėtingėja ir pačios išnaudojimo formos, pavyzdžiui, R. Sederevičienės teigimu, šiuolaikinėje vergovėje, arba priverstiniame darbe, išnaudojimo formos tampa vis rafinuotesnės.

Kolegos teisėsaugoje neretai pamiršta, kad, jei auka nėra saugi, ji tiesiog nekalba, neatsiveria.

Pagal Lietuvos baudžiamąjį kodeksą (BK 147 ir 157 str.), už prekybą žmonėmis baudžiama nuo dvejų iki 12 metų laisvės atėmimo bausmėmis, o galutinis formų sąrašas nėra baigtinis, tad baudžiamoji atsakomybė gresia ir už bet kokios kitos formos išnaudojimą, siejamą su asmens pardavimu, pirkimu arba išnaudojimu.

VRM skaičiuoja, kad 2023 m. Lietuvoje buvo pradėta 13 naujų ikiteisminių tyrimų pagal 147 ir 157 straipsnius, dar 13 buvo tęsiami. Iš visų 26 tyrimų septyni buvo nutraukti, du sustabdyti, vienas perkvalifi-

vyriausybės organizacijos fiksavo 183 galimas aukas.

Anot Vilniaus arkivyskupijos „Caritas“ Nukentėjusių nuo nusikaltimų pagalbos centro socialinės darbuotojos Rimos Sederevičienės, centro specialistai prekybos žmonėmis srityje dirba nuo 2010 m. „Darbo pradžioje kiekvienais metais pagalba buvo teikiama maždaug 2–4 naujiems nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims, – prisiminė ekspertė. – Ikteisminiai tyrimai, teismo procesai vyksta ilgai, todėl pagalbos gavėjų kiekvienais metais

„Nuo 2022 m. mūsų centras stebi, kad Lietuva tapo tikslo valstybe, kad vis dažniau nuo prekybos žmonėmis nukentėję į Lietuvą atvykę užsidirbti trečiųjų šalių piliečiai, – kalbėjo ekspertė. – Nėra lengva atpažinti naujus prekybos žmonėmis atvejus, atskirti nuo darbo santykių, nes užsieniečiai dirbti atvyksta patys, nėra pervežami prievarta, nėra laikomi uždaryti, nėra atimami dokumentai ir panašiai. Dažniausiai nukentėję nuo išnaudojimo asmenys kreipiasi į Darbo inspekciją ir tyrimas vyksta kaip darbo ginčų, o ▶

►ne kaip BK 147 straipsnyje kvalifikuojamas nusikaltimas.“

Nevyriausybinių organizacijos susiduria ir su kitais iššūkiais. Kovos su prekyba žmonėmis ir išnaudojimu (KOPŽI) centro vadovės Kristinos Mišininės teigimu, nukentėjusiųjų nukreipimo pagalbai sistema yra labai užleista. Ikiteisminio tyrimo įstaigoje nukentėjusio žmogaus yra paklausama, ar jis sutinka savo kontaktus perduoti nevyriausybinei organizacijai. „Žinoma, kad tokiomis aplinkybėmis, ką tik davęs parodymus, pavargęs, sutrikęs, traumotas asmuo nenori dar vienos tarnybos ant savo galvos, nieko jam ar jai nereikia, skuba atsisveikinti ir išeiti, – pasakojo pašnekovė. – Neretai vėliau, kai tą patį pagalbos atsisakiusį nukentėjusįjį mes susirandame savo pastangomis ir klausiamo, kodėl tada pasakė „ne“, juk būtume anksčiau pradėję teikti pagalbą, išgirstame, kad tuo metu žmogus nieko nesuprato ir nenorėjo nieko, tik ramybės.“ Tačiau K. Mišininė primena – centras turi galimybę nukentėjusiam asmeniui suteikti profesionalų, gerai prekybos žmonėmis reiškinio subtilybės išmanantį advokatą, kuris nepailsdamas ir siekdamas geriausių rezultatų atstovaus ir ikiteisminiame tyrime, ir visų instancijų teismuose.

Skaudžiu pašnekovė vadino ir aplaidų, atšiaurų elgesį komisariatuose, su kuriuo susiduria ir specialistai, ir nukentėjusieji. Komisariatuose tyrėjai dažnai dirba su įvairiais nusikaltimais, o vėliau turi surinkti parodymus iš įsibaiminusios, atminties sutrikimais besiskundžiančios ir parodymus keičiančios aukos. „Sunkiai užsimezga kontaktas, nėra tarpusavio pasitikėjimo, supratimo apie traumos dinamiką – tyrimas aklaivietėje, – kalbėjo K. Mišininė. – Kolegos teisėsaugoje neretai pamiršta, kad, jei auka nėra saugi, ji tiesiog nekalba, neatsiveria.“

Teisiniai labirintai

Statistika, nurodanti, kiek kasmet Lietuvoje vyksta ikiteisminių tyrimų dėl įtariamos prekybos žmonėmis, ir skaičiai, kuriuos renka su tokiu išnaudojimu dirbančios nevyriausy-

binės organizacijos, parodo, kad toli gražu ne kiekvienas atvejis yra pastebimas, fiksuojamas ir užsibaigia teisme. Tam, anot R. Sederevičienės, yra daug priežasčių, iš jų svarbiausia – nukentėjusieji yra pažeidžiami, turi artimus santykius su išnaudotoju, jo bijo arba turi priklausomybių, neatvyksta į susitikimus su tyrėjais, advokatu, atsisako bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, painiojasi parodymuose.

„Viskam reikia įrodymų, o jei nusikaltimo auka tyrimo metu pati abejoja, neigia buvusį išnaudojimą arba teigia, kad yra pati kalta, pati norėjo (pavyzdžiui, užsiimti prostitucija), tyrimas nutraukiamas dar iki teismo dėl įrodymų trūkumo“, – aiškino pašnekovė.

Tuo metu pats išnaudotojas, kaip teigė R. Sederevičienė, turi galimybių samdyti daugiau nei vieną gynėją, norėdamas įrodyti esąs nekaltas, savo pozicijos laikosi nuo pradžios iki galo – jokio išnaudojimo nebuvo, jis tėra darbdavys, kuris suklydo

jų – buvę teisėjai, prokurorai (turime unikalų atvejį šalyje, kai buvęs specializuotas dėl prekybos žmonėmis prokuroras tapo „etatinio“ prekeivių žmonėmis gynėju), o nukentėjusiojo teisiniam interesams atstovauja su byla dorai nesusipažinęs, nespėjęs savo kliento paruošti dalyvauti procese valstybės paskirtas advokatas, yra iš tiesų liūdina, – situaciją kritikavo K. Mišininė. – Ar profesionalus aukų teisinis atstovavimas neturėtų būti pirmasis mūsų visų įsipareigojimas, jei mes kviečiame, skatiname nukentėjusį žmogų prabilti, pasitikėti mumis?“ Anot jos, kiekvieną kartą kreiptis į profesionalius advokatus nevyriausybinei organizacijai yra pernelyg sunki našta.

Anot ekspertės, teoriškai Lietuvoje už prekybos žmonėmis nusikaltimus taikomos bausmės yra pakankamos, realybėje pastaraisiais metais vis dažniau fiksuojami įstatymu nenumatyti bausmės atdėjimai arba trumpai trunkantys

Turime unikalų atvejį šalyje, kai buvęs specializuotas dėl prekybos žmonėmis prokuroras tapo „etatinio“ prekeivių žmonėmis gynėju.

blogai pasirinkdamas darbuotoją, arba geradarys, be reikalo stengsis padėti žmogui, neturinčiam kitų pragyvenimo šaltinių.

„Mūsų centro, kaip pagalbą nukentėjusiems nuo prekybos žmonėmis asmenims teikiančiai tarnybai, pagrindinė misija ir yra sustiprinti nukentėjusį asmenį, nuolat jį emociškai palaikyti, motyvuoti bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis, padėti ikiteisminio tyrimo metu išbūti pasiekiamam advokatui, tyrėjui, prokurorui ir panašiai“, – vardijo ekspertė.

K. Mišininė neslėpė, kad problemų pasitaiko ir su valstybės garantuojamos teisinės pagalbos advokatų darbu sudėtingose prekybos žmonėmis bylose. „Sakykite, ką norite, bet situacija, kai įtariamus ar teisiamus prekeivius žmonėmis, sąvadautojus gina vieni brangiausiai apmokamų šalies advokatų, tarp

įkalinimai. „Mano manymu, prekyba žmonėmis yra toks sunkus nusikaltimas, kurio metu aukos sutripiamos, sunaikinamas jų žmogiškasis orumas, su gyvais žmonėmis elgiamasi kaip su daiktais, prekėmis, kad bausmės čia turi išlikti adekvačios, – pabrėžė K. Mišininė. – Nebaudžiamumas arba atlaidus požiūris į šį reiškinį nulemia jo nenutrūkstamą plitimą, žmogaus laisvės kaip nediskutuotinos vertybės menkėjimą visuomenėje.“

Vienas pavyzdžių, kaip Lietuvos teisinė sistema neproporcingai baudžia aukas, o ne nusikaltėlius, yra prostitucija, kur administracinėmis bandomis baudžiamos abi pusės, nebent prostitucija vertęsis asmuo yra pripažįstamas prekybos žmonėmis auka. K. Mišininės nuomone, teisinis prostitucijos reglamentavimas Lietuvoje yra apgailėtinas. „Tai, kad kiekvienais metais parei-

gūnai išrašo šimtus baudų parduodantiems asmenims ir keliolika jų – sekso pirkėjams, atskleidžia visą šio ANK 487 straipsnio beprasmybę“, – vertino pašnekovė. Ji teigė nesuprantanti, ko siekiama norint tik nubausti „tas blogas“ moteris, nesukuriant valstybės patvirtinto ir finansuojamo išėjimo iš prostitucijos mechanizmo.

Ekspertė teigė per 20 darbo metų šioje srityje nemačiusi nei moterų, nei vyrų, kurie dėl šio persekiojimo susimąstė ar nusprendė keisti savo gyvenimus. „Atvirkščiai, jie visi sukančė dantis turėjo tiesiog aptarnauti daugiau sekso pirkėjų, kad susimokėtų baudą, – kalbėjo K. Mišinienė. – Tragedija dar ir ta, kad didžioji dalis asmenų prostitucijoje nemoka paskirtų baudų, jų skolos pas antstolius yra milžiniškos, jie tarsi užmūryti visuomenės pogrindyje be galimybės išeiti ir pradėti naują gyvenimą.“

Dėl to KOPŽI centras siūlo nutolti persekioti asmenis prostitucijoje, investuoti į jų išėjimo iš prostitucijos ir įsitvirtinimo visuomenėje programas, tačiau kriminalizuoti paklausą ir griežtinti pirkėjų atsakomybę.

Ir valstybė, ir visuomenė

Atkreiptas dėmesys ir į stereotipinį visuomenės požiūrį apie prekybos žmonėmis aukas – jos dažniausiai įsivaizduojamos kaip prostitutijos arba prekybos žmogaus organais aukos. Tačiau, kaip nurodė R. Sederevičienė, vis dažniau nuo prekybos žmonėmis nukentčia ir į Lietuvą atvykę trečiųjų šalių piliečiai, o visuomenė apie tai vis dar yra labai mažai informuota.

K. Mišinienė taip pat kvietė labiau gilintis į konkrečias situacijas ir sąmoningai ieškoti atsakymų, kodėl Lietuvoje pradedama tiek nedaug ikiteisminių tyrimų, kodėl tik nedidelė jų dalis pasiekia teismą. Visuomenėje yra susiformavęs ir aukos portretas – tai nelaimingas, verkiantis ir pagalbos prašantis žmogus, dėkingas savo išgelbėtojams, dažniausiai manoma, kad tai vaikai arba simpatiškos moterys, grandinėmis surakintos rūsiuose.

„O jeigu tai įkalinimo įstaigos, nakvynės namų gyventojai arba, kaip matome pastarosiose bylose, nesiprausę benamiai, kurie nevertina tavo pastangų jiems padėti? Tada jų nebegaila! – klausė pašnekovė. – Esant tam tikroms išnaudojimo formoms, pavyzdžiui, priverstinio nusi-

kalstamumo atvejais, organizuotoje grupuotėje kartu veikia ir nusikaltėliai, ir jų aukos, iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad tai yra tie patys asmenys. Neretai tik teisėsauga, turėdama tam tikrus duomenis, žino, kas čia yra kas. Bet visuomenei tokio nukentėjusiojo portretas gali būti labai nepatrauklus – kaip gailėti nusikaltimus darančio žmogaus?“

Su prekyba žmonėmis aktyviai dirba ir VRM, ir SADM, taip pat atskiros savivaldybės, įvairios nevyriausybinių organizacijų, nors K. Mišinienė atkreipė dėmesį, kad regionuose įdirbis yra labai netolygus. VRM 2023 m. savivaldybių apklausos duomenimis, iš 40 atsakymų atsiuntusių savivaldybių 20 yra pačių savivaldybių įstaigų ar organizacijų, teikiančių kompleksinę pagalbą nuo prekybos žmonėmis nukentėjusiems asmenims, 33 savivaldybės teigė bendradarbiaujančios su tokia pagalbą teikiančiomis nevyriausybėmis organizacijomis.

„Tarnybose vis dar remiamasi atskirų darbuotojų entuziazmu, asmeniniu atsidavimu, užmegztomis pažintimis, o ne visuotiniai veikiantys, gerai sustyguotu strateginiu planu, – apgailestavo K. Mišinienė. – Sutinku, kad šiuolaikiniai iššūkiai – migrantų, vadinamosios pigios darbo jėgos, plūstelėjimas į šalį, karas Ukrainoje, dar taip neseniai siautusi pandemija, sudėtingas tarptautinis bendradarbiavimas – reikalauja didesnių investicijų, specializacijos, patirties perdavimo, realaus veiksmų koordinavimo, tačiau ministerijose matai po vieną žmogų, plušantį prie globalių problemų... Mes nuolat girdime, kad viskas būtų kitaip, jei atsirastų politinė valia spręsti minėtus iššūkius – o tai kaip mums ją atrasti, kur ji pasislėpusi?“

Pasak R. Sederevičienės, šiuo metu intensyviai vyksta tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos žmonėmis srityje, keičiami teisės aktai: „Praktika parodys, kaip teisėsaugos institucijos, migracijos tarnyba, Darbo inspekcija veiks šiuolaikinės vergovės srityje. Mes, kaip pagalbos tarnybos specialistai, turime vilties, kad išnaudojimas bus pažabotas.“ ■

Atpažinti auką reikia išmokti.

TEISĖ | GYNYBĄ ES TEISINGUMO TEISME

I. Jarukaitis: „Naujai kadencijai pateiktos EK sudėtis leidžia manyti, kad yra suvokiamas kylančių iššūkių ir grėsmių mastas“

Europos Sąjungos Teisingumo Teisme (ESTT) Lietuvos teisėjas **Irmantas Jarukaitis** pradėjo antrąją kadenciją ir toliau prisideda prie esminių sprendimų, kurie turi įtakos visų Europos Sąjungos (ES) valstybių narių teisės sistemoms. Kokia yra teisėjo kasdienybė ir kokia I. Jarukaičio nuomonė ne tik Lietuvai, bet ir visai Europai aktualiais teisės klausimais, pašnekovo klausė **Evelina Butkutė-Lazdauskienė**.

■ Gerbiamas Irmantai, prasideda nauja jūsų kadencija ESTT – kaip įsivaizdavote savo indėlį pradėdamas dirbti ir kokį jį matote šiandien?

– Iki tampa ESTT teisėju visa mano profesinė karjera, prasidėjusi 1997 m. po studijų VU Teisės fakultete, buvo susijusi su ES teise. Taigi ateidamas į ESTT puikiai žinojau, kaip funkcionuoja ES teisė ir pats Teismas. Žinoma, kaip ir kiekviename darbe, prireikė šiek tiek laiko vidinei ESTT darbo virtuvei suvokti, prisitaikyti prie jos, ypač prie sprendimų rašymo stiliaus, tačiau pagrindinis tikslas, kiek tai susiję su jurisdikcine Teismo veikla, ir darbo pradžioje, ir dabar yra toks pat – įnešti maksimalų indėlį į ESTT formuojamą praktiką. O teisėjo indėlis kiekvienoje byloje yra nepaprastai skaidrus (žinoma, dėl teismo pasitarimo slaptumo principo kalbu apie bylą nagrinėjančius kolegijos narius) tuo požiūriu, kad priklauso nuo teikiamų teisinių argumentų kokybės ir jų įtikinamumo, t. y. savo argumentais turi įtikinti kolegas, kad tavo siūlomas sprendimo variantas yra optimalus, o išsiskyrus nuomonėms – pasiūlyti tokį kompromisą, kuris tenkintų bent kolegijos narių daugumą. Mano subjektyviu vertinimu, sukaupia patirtis nulemia kolegų pasitikėjimą, nagrinėjant bylas į mano nuomonę įsiklausoma, man patikimos sudėtingos bylos. Kita vertus, ESTT nagrinėjamas bylų spektras yra nepaprastai platus, ne visose srityse žinios ir patirtis yra to paties lygmens, tad indėlis natūraliai didesnis tose srityse, kuriose yra įgytas didesnis žinių ir patirties bagažas. Mano antros kadencijos pradžia sutampa su daliniu ESTT sudėties atnaujinimu, kuris neįprastas tuo, kad nemažai kolegų išėjo į pensiją. Taigi natūralu, kad būdamas „senbuvis“, kaip teisėjas pranešėjas gausiu daugiau sudėtingų bylų, dažniau būsiu skiriamas į Didžiąją kolegiją, kuri nagrinėja sudėtingiausias bylas. Be to, Teisme įvykus rinkimams, kolegos man patikėjo

teisėjui yra ilgesnis. Kiekvienoje byloje teisėjas pranešėjas rengia preliminarų pranešimą (pranc. *rapport préalable*), kuriame pateikia pirminę bylos analizę ir siūlo tam tikrų procesinių klausimų (ar reikia posėdžio, kokia kolegija turėtų nagrinėti bylą ir t. t.) sprendimo variantą. Tam turi pritarti vadinamasis *Reunion generale*, t. y. visų teisėjų ir generalinių advokatų susirinkimas. Palyginti su LVAT, ESTT dažniau organizuojami posėdžiai, jie užima gana didelę teisėjo darbo laiko dalį. Be to, Lietuvos teismuose nėra generalinio advokato pareigybės, ji atėjusi iš frankofoniškos teisės tradicijos. Mano manymu, pats teismo procesas ESTT yra koncentruotesnis.

Na, o didžiausi skirtumai susiję su nagrinėjamų bylų pobūdžiu ir paties sprendimo priėmimu. Nors ir LVAT nagrinėjamų bylų spektras yra nepaprastai platus, ESTT jis gerokai platesnis, nes nagrinėjamų klausimų turinį nulemia plati ES turima kompetencija. Teisingumo Teisme didžioji dalis darbo susijusi su abstrakčiu ES teisės aiškinimu, daugiausia bylų išnagrinėjama nacionalinių teismų pateiktų prašymų priimti prejudicinį sprendimą pagrindu. Tai savo ruožtu nulemia poreikį skirtingose bylose gilintis ne tik į ES teisę, bet ir į skirtingų ES valstybių teisinį reguliavimą, taip pat reikia suvokti, kaip priimtas sprendimas paveiks valstybių narių teisės sistemas. Šiuo požiūriu itin svarbu, kad ESTT dirba po vieną teisėją iš visų ES valstybių, nes taip atstovaujama visoms nacionalinėms teisės sistemoms.

■ Kalbant apie bylų spektrą – kokios bylos nagrinėjamos?

– Spektras nepaprastai įvairus – pradedant klasikiniais ES institucinės teisės, vidaus rinkos laisvių, konkurencijos, valstybės pagalbos, mokesčių ir baigiant įvairiais prieglobsčio, socialinės apsaugos, civilinės ar baudžiamosios teisės klau-

Taip sutapo, kad būtent 2018 m. ESTT pradėjo aktyviai formuoti savo praktiką teismų nepriklausomumo srityje, ir aš nepaprastai džiaugiuosi, kad ši sritis buvo patikėta ir man.

penkių teisėjų kolegijos pirmininko vairą, tai dar labiau įpareigoja siekti kuo geresnių rezultatų.

Be tiesioginio teisėjo darbo, siekiu užtikrinti kuo didesnę ES teisės ir ESTT praktikos sklaidą, taip pat stiprinti ESTT ir Lietuvos teismų bendradarbiavimą. Neabejoju, kad šios kadencijos metu ESTT ir Lietuvos teismų bendradarbiavimas bus dar intensyvesnis.

■ Kuo skiriasi teisėjo darbas Lietuvos vyriausiajame administraciniame teisme (LVAT) ir ESTT? Papasakokite apie teisėjo kasdienybę.

– Pačios profesinės veiklos prigimties požiūriu darbas iš esmės yra toks pat, t. y. abiejuose teismuose nagrinėjamos bylos, jas išnagrinėjus priimami teismo sprendimai. Ta pati ir teisėjo moralinė atsakomybė už priimtą sprendimą, jo kokybę. Kita vertus, yra ir nemažai svarbių skirtumų. Visų pirma, ESTT viduje darbas vyksta išimtinai prancūzų kalba, tai reiškia, kad visa bylos medžiaga, jos nagrinėjimas, įskaitant pasitarimus, vyksta tik šia kalba. Be to, konkrečios bylos kelias ją paskyrus

simais. Kiekvienas teisėjas turi tam tikrą savo specializaciją, tačiau kolegijos narių specializacijos skiriasi, todėl kolegijoje faktiškai nagrinėjamų bylų tematika yra gerokai platesnė nei vieno teisėjo specializacija. Dalis man patikėtų sričių sutapo su LVAT turėta specializacija (pvz., konkurencijos teisė, tinklinės pramonės šakų reguliavimas), dalis kaip teisėjui buvo naujos: įvairūs ES institucinės teisės, ES pagrindinių teisių chartijos, ES ir nacionalinės teisės santykio aspektai, netiesioginių mokesčių reguliavimas. Teisingumo Teismą jau pasiekė pirmosios bylos, susijusios su Skaitmeninių rinkų akto taikymu. Be to, taip sutapo, kad būtent 2018 m. ESTT pradėjo aktyviai formuoti savo praktiką teismų nepriklausomumo srityje, ir aš nepaprastai džiaugiuosi, kad ši sritis buvo patikėta ir man.

■ Pakalbėkime apie bylų svarbą, kuo jos reikšmingos ES šalims?

– Kalbant apie konkrečios bylos svarą, jos reikšmingumas gali skirtis žvelgiant iš visos ES (jos teisės sistemos) ar ▶

► nacionalinės perspektyvos. ES teisės požiūriu svarbūs klausimai susiję su įvairiais būtent jai funkcionuoti reikšmingais aspektais, jos vykdoma integracine funkcija, pavyzdžiui, bendrųjų ar sisteminių ES teisės principų plėtra, pamatiniais ES teisės institutais (pvz., vidaus rinkos laisvėmis, ES pilietybe), kompetencijos tarp ES ir valstybių narių ar kompetencijos tarp ES institucijų padalijimo klausimais, Chartijos aiškinimu.

Konkrečios bylos svarbą signalizuoja ir pasirinktas *formatas*, kaip ji nagrinėjama. Svarbiausios bylos ESTT nagrinėjamos Didžiojoje kolegijoje (ją sudaro penkiolika teisėjų) arba išimtiniais atvejais Plenarinėje sesijoje, kai bylos svarstyme dalyvauja visi Teismo teisėjai. Galiu paminėti kelias pastarųjų metų bylas. Pavyzdžiui, 2018 m. priimta *Weiss* (C-493/17) sprendime ESTT turėjo nubrėžti ribą tarp Europos Centrinio Banko išimtinės kompetencijos vykdyti pinigų politiką ir valstybių narių turimų galių įgyvendinti savo makroekonomikos politiką. Sprendžiamo klausimo ir Teismo priimto sprendimo jautrumą parodė, be kita ko, vėliau kilęs pirmas realus konfliktas su VFR Konstituciniu Teismu. Pamatinį ES teisės principų, jų tarpusavio sąveikos požiūriu nepaprastai svarbūs 2022 m. Plenarinėje sesijoje priimti sprendimai *Vengrija prieš Parlamentą ir Tarybą* (C-156/21) ir *Lenkija prieš Parlamentą ir Tarybą* (C-157/21). Jose buvo sprendžiamas klausimas, ar ES įstatymų leidėjas turėjo kompetenciją priimti vadinamąjį Sąlygų reglamentą, kurio pagrindu gali būti ribojamos išmokos ES valstybėms narėms, jei jose yra sisteminių teisės viršenybės principo problemų.

2024 m. ESTT Plenarinėje sesijoje priimtas *La Quadrature du Net II* (C-470/21) sprendimas, kuriame toliau plėtojama Teismo praktika dėl asmenų privatumo apsaugos elektroninių ryšių sektoriuje.

mento, statusą (tiesa, įdomu, kad vertinant konkrečiai šioje byloje susiklosčiusią situaciją išsiskyrė generalinio advokato ir teisėjų kolegijos vertinimas dėl nacionalinio reguliavimo proporcingumo). O Lietuvoje diskusijos dėl teisės vardus ir pavardes civilinės būklės aktuose rašyti ne tik valstybinės kalbos rašmenimis ir atitinkamo reguliavimo konstitucingumo tęsėsi ne vieną dešimtmetį.

Nepaprastai svarbus 2023 m. priimtas *Lietuvos generalinė prokuratūra* (C-162/22) sprendimas. Viena vertus, šiame sprendime ESTT pasisakė dėl nacionalinio reguliavimo, konkrečiai Kriminalinės žvalgybos įstatymo 19 str. 3 d., kuri leidžia išslaptinti ir panaudoti tiriant tarnybinius nusižengimus kriminalinės žvalgybos informaciją apie korupcinio pobūdžio nusikalstamos veikos požymių turinčią veiką, atitikties Direktyvos 2002/58/EB, aiškinamos Chartijos šviesoje, reikalavimams ir konstatavo, kad tokio pobūdžio reguliavimas nesuderinamas su ES teisės reikalavimais. Kita vertus, Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas 2019 m. balandžio 19 d. nutarimu vertino pirmiau minėtos nuostatos atitiktį LR Konstitucijai ir nusprendė, kad ji Konstitucijai neprieštarauja. Šiose bylose keltas klausimas dėl elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos panaudojimo tam tikrais visuomenei svarbiais tikslais teisėtumo yra gerokai platesnės diskusijos, kuri prasidėjo dar 2014 m. ESTT priimtu sprendimu *Digital Rights Ireland* (C293/12 ir C594/12) ir kurią vainikavo mano minėtas *La Quadrature du Net II* (C-470/21) sprendimas, dalis. Taip pat galiu paminėti 2019 m. ESTT sprendimą *AW, BV, CU, DT prieš Lietuvos valstybę* (C-417/18). Joje ESTT pateikė ES teisės išaiškinimus Vilniaus apygardos administraciniam teismui, nagrinėjusiam pareiškėjų ieškinį dėl turtinės ir neturtinės

Būtent visuomenės gyvenimo aktualijos, krizės nulemia ginčus, dalis jų tiesiogiai ar per nacionalinius teismus pasiekia ESTT.

■ Ar yra bylų, kurios turėjo itin didelį atgarsį Lietuvoje?

– Žvelgiant iš nacionalinės perspektyvos, byla gali būti reikšminga dėl tam tikrų nacionalinių ypatumų, konkrečios bylos jautrumo ar nacionalinio reguliavimo prieštaravimo ES teisei. Pavyzdžiui, 2008 m. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (LAT) kreipimasis prejudicinio sprendimo *Rinau* (C-195/08 PPU) byloje, kurioje vaiko grobimo kontekste buvo prašoma išaiškinti tam tikras Reglamento 2201/2003 nuostatas, ES teisės požiūriu buvo įdomesnis procesiniu, o ne materialiu požiūriu, nes šioje byloje buvo pirmą kartą pritaikyta vadinamoji skubos procedūra (nors ir Reglamento nuostatų aiškinimas buvo svarbus). Lietuvoje, kaip žinoma, ši byla sulaukė nepaprastai didelio atgarsio visuomenėje dėl savo jautrumo ir joje atsispindėjusios šeimos dramos. Be to, negalima pamiršti ir vėliau priimto Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimo *Rinau prieš Lietuvą*. Analogiškai *Runevič-Vardyn* (C-391/09) byla, susijusi su vardų ir pavardžių rašymu valstybine kalba, matyt, buvo aktualesnė žvelgiant iš nacionalinės nei ES teisės perspektyvos.

ESTT jau savo ankstesnėje praktikoje iš principo buvo patvirtinęs valstybinės kalbos, kaip nacionalinio savitumo ele-

žalos atlyginimo už tai, kad valstybė netinkamai įgyvendino ES teisės reikalavimus.

2022 m. *BB prieš Lietuvos Respublikos Sveikatos apsaugos ministeriją* (C-166/20) sprendimas yra geras pavyzdys, kaip asmuo, tiesiogiai remdamasis ES pirminės teisės nuostatomis (konkrečiai vidaus rinkos laisvėmis), gali sėkmingai apginti savo teises ir reikalauti pripažinti kitoje ES valstybėje narėje įgytą profesinę kvalifikaciją. Neabejotinai bus plačiai aptariamai ir šių metų spalio 4 d. priimti Teisingumo Teismo sprendimai vadinamojo Mobilumo paketo teisėtumo byloje, kuriose kelios ES valstybės ginčijo įvairių ES teisės aktų, reguliuojančių transporto paslaugų teikimą, nuostatų teisėtumą. Viena šio bylinėjimosi iniciatorių buvo Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Nors ES teisėkūros akto ar jo dalies panaikinimas yra gana retas atvejis ir Teismas patvirtino didžiosios dalies ginčytų nuostatų teisėtumą, jis išiklausė į dalį ieškovių argumentų ir kaip pažeidžiančias proporcingumo principą panaikino reglamento nuostatas, reikalaujančias, kad įmonės turimos transporto priemonės, kurios naudojamos tarptautiniam krovinių vežimui, grįžtų į vieną iš veiklos centrų toje valstybėje narėje ne vėliau kaip per aštuonias savaites nuo išvažiavimo iš jos.

I. Jarukaitis: „Iki 2023 m. pabaigos Lietuvos teismai į ESTT su prašymais priimti prejudicinį sprendimą yra kreipęsi 102 kartus.“

■ Kiek aktyvūs Lietuvos teismai ir bylininkai kreipiantis prejudicinio sprendimo į Teisingumo Teismą? Kiek, jūsų nuomone, ši teisė kreiptis prejudicinio sprendimo yra reali?

– ESTT statistika rodo, kad iki 2023 m. pabaigos Lietuvos teismai į ESTT su prašymais priimti prejudicinį sprendimą yra kreipęsi 102 kartus. Palyginti su kitų valstybių, kurios į ES įstojo kartu su Lietuva 2004 m., statistika, galima teigti, kad Lietuvos teismai yra gana aktyvūs. Įdomu tai, kad dažniausiai į Teisingumo Teismą prejudicinio sprendimo kreipiasi paskutinės instancijos teismai (LVAT ir LAT), iš nutarčių matyti, kad dažniausiai tokius prašymus teismai teikia *ex officio*, o ne bylininkų prašymu. Taip pat reikia pasidžiaugti gera Lietuvos kreipimusi į ESTT kokybe – nė vienas iš jų nebuvo atmetas kaip nepriimtinas. Taigi nėra abejonų, kad ESTT ir Lietuvos teismų bendradarbiavimo kokybė prejudicinio sprendimo procedūros kontekste yra gera.

■ Visuomenės aktualijos paprastai diktuoja teismų darbą, t. y. bylų srautą ir pobūdį, – kaip jis pasikeitė ESTT nuo 2018 m., kokias tendencijas pastebite? Kokių bylų daugėja, mažėja? Kokios aktualijos matyti?

– Jūsų klausime yra labai teisingas teiginys – būtent visuomenės gyvenimo aktualijos, krizės nulemia ginčus, dalis jų tiesiogiai ar per nacionalinius teismus pasiekia ESTT. Be to, pati ES yra gyvas organizmas – ji laipsniškai keitėsi, plėtėsi jos turimos kompetencijos ribos. Žvelgiant į ESTT ateinančių bylų srautą galima konstatuoti, kad nuolat didėja gaunamų bylų skaičius. Tai yra viena priežasčių, nulėmusių didžiausią pastarųjų metų ESTT reformą, nes nuo šių metų spalio 1 d. dalis prašymų priimti prejudicinį sprendimą, kuriuos iki šiol nagrinėdavo išimtinai Teisingumo Teismas, perduota nagrinėti Bendrajam Teismui.

Žvelgiant į gaunamų bylų pobūdį galima teigti, kad 2008–2009 m. finansų krizė nulėmė bylinėjimąsi dėl ES ir valstybių narių kompetencijos pusiausvyros pinigų ir makroekonomikos politikos srityse. 2015 m. migracijos krizė reikšmingai padidino prašymų priimti prejudicinius sprendimus prieglobsčio bylose skaičių, kuomet kai kuriose ES valstybėse kilusios sisteminės problemos su pagarba teisės viršenybės principui sudarė prielaidas Teisingumo Teismo praktikos šioje srityje plėtrai. Nemažai bylų asmens duomenų teisinės apsaugos, taip pat baudžiamosios teisės srityse. ▶

► **Kalbant apie aktualijas, sparčiai keičiantis technologijoms kyla klausimų dėl teisės į privatumą. Ką manote apie dirbtinį intelektą ir technines galimybes vykdyti masinį asmenų sekimą? Ar asmuo turi pakankamai priemonių gintis nuo skaitmeninio sekimo?**

– ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtinta teisė ir į privataus gyvenimo, ir į asmens duomenų apsaugą, tai yra viena iš tų sričių, kuriose pastaraisiais metais Teisingumo Teismas yra priėmęs daug nepaprastai svarbių sprendimų. Kalbant apie asmens duomenų apsaugą, galima paminėti *Schrems* (C-362/14), *Schrems II* (C-311/18), *Ligue des droits humains* (C-817/19) sprendimus, kuriuose buvo vertinamas asmens duomenų perdavimo trečiosioms valstybėms teisėtumo, taip pat ši klausimą reguliuojančių teisės aktų teisėtumo klausimas. Kiek tai susiję su elektroninių ryšių tinklais perduodamos informacijos (visų pirma, srauto ir vietos nustatymo duomenų, tačiau ir turinio) kontrole, *Digital Rights Ireland* (C293/12 ir C594/12) sprendime konstatavęs, kad vadinamoji Duomenų išsaugojimo direktyva įtvirtino plataus masto ir ypač didelį šių pagrindinių teisių apribojimą, kuris nebuvo tiksliai reglamentuotas, kad būtų užtikrinta, jog toks apribojimas nevirstų to, kas yra griežtai būtina (iš esmės Direktyva reikalavo, kad tam tikrą laiką būtų saugomi visi srauto ir vietos nustatymo duomenys), Teisingumo Teismas pripažino, jog ši Direktyva neatitinka Chartijos, ir ją paskelbė negaliojančia. Po šio sprendimo nacionaliniai teismai dar ne kartą kreipėsi dėl įvairių nacionalinės teisės nuostatų, susijusių duomenų tvarkymu elektroninių ryšių tinkluose (pvz., bylos *An Garda Síochána* (C-140/20), *La Quadrature du Net* (C-511/18) ir t. t.), atitikties ES teisės reikalavimams ir taip sudarė prielaidas Teisingumo Teismui išplėtoti savo praktiką. Joje įtvirtinti gana išsamūs ir materialiniai, ir procesiniai saugikliai, užtikrinantys aukštą asmens duomenų apsaugos lygį.

Svarbu paminėti, kad ES įstatymų leidėjas 2016 m. priėmė direktyvą 2016/680 dėl fizinių asmenų apsaugos kompetentingoms institucijoms tvarkant asmens duomenis nusikaltamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas arba bausmių vykdymo tikslais ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo. Joje taip pat įtvirtintos gana išsamios nuostatos dėl asmens duomenų apsaugos. Nacionalinių teismų prašymu ESTT jau yra priėmęs šią direktyvą aiškinančių sprendimų. Pavyzdžiui, šių metų spalio 4 d. Teismo Didžioji kolegija paskelbė sprendimą nepaprastai įdomioje ir svarbioje *Bezirkshauptmannschaft Landeck* (C-548/21) byloje, kurioje Austrijos administracinis teismas pateikė keletą klausimų dėl šios direktyvos aiškinimo. Vienas jų – ar (nesėkmingas) policijos bandymas gauti prieigą prie mobiliajame telefone (galbūt) esančių duomenų traktuotinas kaip asmens duomenų tvarkymas ir dėl to patenka į šios direktyvos taikymo sritį? Teismas sprendimu patvirtino, kad bandymas gauti prieigą prie mobiliajame telefone esančių duomenų patenka į šios direktyvos taikymo sritį, taip pat apibrėžė tam tikrus materialius ir procesinius reikalavimus, kurių turi būti laikomasi tvarkant asmens duomenis. Galiausiai reikia pabrėžti, kad pirmiau minėtoje ESTT praktikoje yra įtvirtinti tam tikri automatizuoto asmens duomenų tvarkymo reika-

I. Jarukaitis: „ES pagrindinių teisių chartijoje įtvirtinta teisė ir į privataus gyvenimo, ir į asmens duomenų apsaugą, tai yra viena iš tų sričių, kuriose pastaraisiais metais Teisingumo Teismas yra priėmęs daug nepaprastai svarbių sprendimų.“

lavimai, dalis jų svarbūs ir dirbtinio intelekto naudojimui tvarkant tokius duomenis.

► **Pakalbėkime apie nukentėjusiųjų teises. Koks ESTT indėlis į nukentėjusiųjų teisių gynimą ES? Gal yra precedentų, kurie padėjo formuoti ES požiūrį į nukentėjusiųjų teisių apsaugą?**

– Tai yra sritis, kuri puikiai atspindi laipsnišką ES, jos turimos kompetencijos, ir, atitinkamai, ES teisės evoliuciją. Jau klasikinėje Teismo praktikoje galima rasti pavyzdžių, kai nukentėjusiųjų asmenų teisių apsauga būdavo vertinama per vidaus rinkos laisvių ir diskriminacijos draudimo prizmę. Pavyzdžiui, 1989 m. *Covan* (C-186/87) sprendime Teismas nusprendė, kad valstybės narės negali nustatyti, jog teisė į valstybės mokamą kompensaciją nuo užpuolimo nukentėjusiai aukai gali būti mokama tik tuomet, jei ji turi leidimą gyventi toje valstybėje narėje. 1993 m. įsigaliojus Maastrichto sutarčiai ES įgijo teisėkūros kompetenciją priimti

teisės aktus baudžiamosios teisės srityje, ši kompetencija laipsniškai vystėsi. ES įstatymų leidėjas yra priėmęs keletą teisės aktų, tiesiogiai įtvirtinančių nuostatas dėl nusikaltimų aukų apsaugos. Pavyzdžiui, 2004 m. Taryba priėmė direktyvą 2004/80/EB dėl kompensacijos nusikaltimų aukoms, 2012 m. Europos Parlamentas ir Taryba priėmė direktyvą 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai.

Atitinkamai nacionalinių teismų prašymų pagrindu ESTT priima sprendimus dėl pirmiau minėtų ir kitų ES teisės aktų aiškinimo. Taip 2005 m. Teismo Didžioji kolegija *Pupino* (C-105/03) byloje sprendė klausimą, kokias galias nacionaliniai teismai privalo turėti gindami mažamečių vaikų teises baudžiamajame procese, kai į nacionalinę teisę nėra tinkamai perkeltos ES antrinio teisės akto nuostatos; 2016 m. sprendime *Komisija prieš Italiją* (C-601/14) Teismas konstatavo, kad Italija netinkamai perkėlė pirmiau minėtos direktyvos 2004/80/EB nuostatas; šiuo metu nagrinėjamoje *Burdene* (C-126/23) byloje keliamas klausimas dėl „aukos“ sąvokos apibrėžties apimties šios direktyvos požiūriu. Žinoma, minėti ES teisės aktai aiškinami ES pagrindinių teisių chartijos, įskaitant jos 47 straipsnį, garantuojantį teisę į veiksmingą teisminę teisių gynybą, šviesoje.

■ **Ukraina taip pat yra nukentėjusioji šalis (nuo karo). Koks tikėtinas jos kaip nukentėjusios pusės kare teisių gynimo scenarijus? Galbūt ESTT netiesiogiai gali prisi-
dėti prie jos teisių gynimo?**

– Kaip žinoma, teismai nėra politikos formuotojai ar įgyvendintojai, jų funkcija yra spręsti kylančius teisinius ginčus. ESTT vaidmuo visų pirma svarbus nagrinėjant tiesioginius ieškinius dėl Tarybos sprendimų, kuriais nustatomos ribojančios priemonės fiziniams ir juridiniams asmenims, teisė-

dėl jos narystės ES. ES turėtų dėti visas įmanomas pastangas stiprinti Ukrainos valstybę, remdama joje vykstančias reformas, kurios yra būtinos siekiant tapti šios organizacijos dalimi.

■ **Tęsiant karo Ukrainoje temą: stebina kai kurių ES valstybių narių pozicija dėl ES paramos Ukrainai – ar nemanote, kad vienos valstybės veto priimamam sprendimui galimybė gali keisti ES sutarčių architektūrą?**

– Ukrainos palaikymo Rusijos agresijos prieš ją akivaizdoje išsiskiriančios ES valstybių narių pozicijos ir bendrų veiksmų blokavimas dar kartą pagyvino seniai vykstančią diskusiją dėl poreikio keisti ES architektūrą, įskaitant ir vienbalsiškumo principą Taryboje priimant sprendimus jautriose srityse. Iš esmės sutariama, kad ilgalaikėje perspektyvoje toks sprendimų priėmimo būdas nėra tvarus (nori nenori tenka prisiminti Abiejų Tautų Respublikoje galiojusią *liberum veto* teisę), ypač turint galvoje būsimą ES plėtrą. Tačiau problema ta, kad toks sprendimų priėmimo būdas užkoduotas ES pirminėje teisėje, o ji gali būti keičiama tik bendru visų ES valstybių narių sutarimu. Vis dėlto reikia tikėtis, kad laikui bėgant šis klausimas bus išspręstas.

■ **Esate viešai minėjęs, kad dėl Rusijos agresijos prieš Ukrainą ES yra egzistencinėje kryžkelėje. Kokias problemas ir sprendimus matote? Ar ESTT ir nacionalinių teismų bendradarbiavimo būtinybė čia iškyla kaip esminė?**

– Politikos mokslų atstovas Francisas Fukuyama, 1992 m. pranašavęs vadinamąją istorijos pabaigą, t. y. Vakarų liberaliosios demokratijos išgalėjimą visame pasaulyje žlugus Sovietų Sąjungai, vėliau pripažino, kad buvo, švelniai tariant, per didelis optimistas. Buvusio Europos Centrinio Banko pirmininko Mario Draghi paskelbtas praneši-

Ilgalaikėje perspektyvoje vienas svarbiausių aspektų yra prasidėjusios Ukrainos derybos dėl jos narystės ES.

tumo. Didžioji dalis tokių bylų išnagrinėjama Bendrajame Teisme. Pastaruoju metu Teisingumo Teismas taip pat yra nagrinėjęs prašymų priimti prejudicinį sprendimą, kuriuose keliama ES teisės aiškinimo klausimai. Pavyzdžiui, 2024 m. rugsėjo 10 d. sprendime *Neves 77 Solutions SRL* (C-351/22) Teismo Didžioji kolegija pasisakė ir dėl savo kompetencijos priimti sprendimus bendros užsienio ir saugumo politikos srityje, ir išaiškino ES teisės akto nuostatas dėl pajamų, gautų iš veiklos, kuria pažeidžiamos ES nustatytos sankcijos, konfiskavimo. Be to, 2024 m. su prašymu priimti prejudicinį sprendimą dėl Tarybos reglamento, įtvirtinančio tam tikras ribojančias priemones, yra kreipęsis ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (byla C-84/24, *EM SYSTEM*). Taip pat reikia paminėti, kad ESTT jau yra užmezgęs ir palaiko nuolatinčius ryšius su Ukrainos teismais. Jame lankosi Ukrainos teisėjų ir kitų teismo darbuotojų delegacijos, kolegos susipažįsta su ES teisės ir ESTT funkcionavimo specifika.

Žvelgiant bendriau, ilgalaikėje perspektyvoje vienas svarbiausių aspektų yra prasidėjusios Ukrainos derybos

mas parodė, kad europiečiai galų gale pabudo iš I. Kanto žadėto rojaus sapno, tačiau kartu ir atskleidė kylančių iššūkių masą. Naujai kadencijai pateiktos Europos Komisijos (EK) sudėtis leidžia manyti, kad yra suvokiamas kylančių iššūkių ir grėsmių mastas. Akivaizdu, kad pasaulis įžengė į naują nestabilumo ir krizių laikotarpį. Patirtis rodo, kad tokiomis atvejais kyla rimtų iššūkių pagrindinių teisių apsaugai ir teisės viršenybės principui. Visa tai lemia, kad ESTT ir nacionalinių teismų bendradarbiavimas siekiant užtikrinti ES ir nacionalinio lygmens stabilumą, pagarbą pamatinėms vertybėms bus esminis.

■ **Paminėjote teisės viršenybės principą. Ar neižvelgiate grėsmės teisės viršenybei Lietuvoje? Ar nėra prielaidų toms pačioms problemoms, su kuriomis susiduria Lenkija ar Vengrija?**

– Vertinant bendrai tikriausiai nėra nė vienos valstybės, kurios teisinę sistemą būtų galima vadinti idealia. Jei pažvelgsime į EK kasmet skelbiamas teisinės valstybės principo ▶

► taikymo ataskaitas, matysime, kad visos ES valstybės narės turi vienokių ar kitokių problemų. Vis dėlto pagrindinis klausimas yra tokių problemų mastas, taip pat noras šias problemas šalinti ir konkretūs veiksmai siekiant tokio tikslo. Jūsų minėtose valstybėse problemos yra nepaprastai rimtos, sisteminio pobūdžio, ši teiginį pagrindžia ir ESTT, ir EŽTT praktika.

Mano manymu, Lietuvoje šiuo metu nėra prielaidų tokioms sisteminiams problemoms atsirasti, o bendra situacija nėra bloga. Tačiau tai nereiškia, kad ji ideali. Viena vertus, EK 2024 m. teisinės valstybės principo taikymo ataskaitoje nurodyta, kad plačioji visuomenė teismų nepriklausomumą Lietuvoje vertina vidutiniškai, o įmonės – gerai. Tačiau joje taip pat

■ **Nuo teisėjų – prie advokatų. Kuo skiriasi advokato atstovavimas Lietuvos teisme ir Teisingumo Teisme – kiek svarbus advokato vaidmuo, ar reikia būti labiau pasiruošusiam?**

– ESTT Statute įtvirtintas bendras principas, kad nagrinėjamosiose bylose šalys, išskyrus EEE valstybes nares ir ES institucijas, turi būti atstovaujamos advokato. Tuo siekiama užtikrinti aukštą teismo proceso kokybę, juo labiau kad Teisingumo Teisme didžioji dalis nagrinėjamų klausimų yra ES teisės, o ne fakto klausimai. Be to, paprastai ribojama atstovų pasisakymo trukmė. Todėl jie turi būti puikiai pasiruošę, išgryninti savo pagrindinius teiginius ir juos pagrindžiančius argumentus. Galui patikinti, kad besiruošdami teismo posėdžiui teisėjai nuodugniai

Lietuva yra viena iš ES šalių, kuriose valstybės išlaidos teismams yra mažiausios tiek absoliučiais skaičiais, tiek pagal procentinę BVP dalį.

pažymėta, kad Lietuva yra viena iš ES šalių, kuriose valstybės išlaidos teismams yra mažiausios tiek absoliučiais skaičiais, tiek pagal procentinę BVP dalį. Nors pozityviai nuteikia tai, kad galų gale buvo padidintas teisėjų darbo užmokestis, to negalima pasakyti apie kitus teismuose dirbančius žmones, kai kurių kitų teisėsaugos institucijų darbuotojus. Šioje ataskaitoje, be kita ko, minimas ir poreikis didinti teisėjų skyrimo procedūrų skaidrumą, tobulinti valstybės garantuojamos pagalbos teikimo sistemą. Galutinis tokių reformų tikslas turėtų būti kuo aukštesnio visuomenės pasitikėjimo savo teisine sistema užtikrinimas.

■ **Pasitikėjimą didina atvirumas ir skaidrumas. Koks turi būti teisėjas kaip asmenybė? Kokių reikia bruožų būtent Teisingumo Teismo teisėjui?**

– Kalbant apie Teisingumo Teismo teisėjus, profesiniu požiūriu visų pirma reikia puikių ES institucinės sąrangos ir ES teisės žinių, suvokti, kokia yra ES teisės sąveika su nacionalinėmis teisės sistemomis. Itin svarbus analitinis mąstymas, užsienio kalbų mokėjimas, platus akiratis, smalsumas, pasiryžimas nuolat mokytis. Kai kurie mano kolegos LVAT tai vadindavo „panoraminio mąstymu“. Visi teisėjai turi jausti moralinę atsakomybę už savo priimamus sprendimus. Na, ir, žinoma, mokėti išklausyti bei išgirsti skirtingas nuomones, ieškoti kompromiso, kuris būtų priimtinas visiems.

■ **Kalbant apie jus asmeniškai, ar dar lieka laiko akademinėi veiklai?**

– Suprantama, didžiąją dalį laiko neišvengiamai tenka skirti tiesioginiam darbui, t. y. byloms nagrinėti. Vis dėlto suvoki, kad turiu unikalią galimybę iš vidaus matyti, kaip veikia Teismas, būti jo dalimi. Todėl, visą gyvenimą tyrus įvairius ES teisės aspektus, apleisti akademinę veiklą būtų nuodėmė. Kiek įmanoma, stengiuosi dalyvauti mokslinėje veikloje – dalyvauju konferencijose, seminaruose, prisidedu prie jų organizavimo. Taip pat įvairiomis ES teisės temomis rašau straipsnius, esu kelių šiuo metu leidžiamų knygų bendraautoris.

susipažįsta su bylos šalių pateiktomis rašytinėmis pastabomis, vertina jų nuoseklumą, taip pat jų tarpusavio panašumus ir skirtumus. Teismo posėdyje dažnai pateikiami klausimai, kuriais siekiama geriau suvokti pateiktas pozicijas, jų tarpusavio suderinamumą ar prieštarumą, todėl advokatai turi būti puikiai pasiruošę: gerai žinoti bylos medžiagą, kitų šalių pateiktas pozicijas, gebėti jas komentuoti, pateikti argumentus, kodėl būtent į jų poziciją teismas turėtų įsiklausyti.

■ **Ko palinkėtumėt Lietuvos teisininkams, žinoma, ir advokatams 2025 m.?**

– Teisė apskritai, ją praktikuojantys teisininkai ir advokatai yra bet kurios civilizuotos bendruomenės stuburas, be kurio jos egzistencija ir harmoningas vystymasis būtų neįmanomi. Empirinė patirtis rodo, kad pagarba teisės viršenybės principui yra gero valdymo pagrindas, būtinas užtikrinant socialinių ir ekonominių valstybės potencialą. Todėl linkiu toliau ginti teisės viršenybės principą Lietuvoje, kelti teisinės kultūros lygį ir taip prisidėti prie visuomenės pasitikėjimo savo teisine sistema didinimo. ■

I. Jarukaitis

- 1997 m. baigė Vilniaus universiteto Teisės fakultetą.
- 1999–2018 m. VU Teisės fakulteto asistentas, lektorius, docentas.
- 2000–2011 m. Lietuvos viešojo administravimo instituto lektorius.
- 2002–2003 m. Europos teisės departamento prie LR Vyriausybės Žmogaus teisių ir tarptautinės teisės skyriaus vedėjas.
- 2003–2004 m. Europos Komisijos Informacinės visuomenės generalinio direktorato specialistas.
- 2004–2010 m. Europos teisės departamento prie LR teisingumo ministerijos generalinio direktoriaus pavaduotojas.
- 2005–2018 m. Teisingumo ministerijos Nacionalinės teismų administracijos mokymo centro lektorius.
- 2008 m. VU Teisės fakultete apgynė teisės daktaro laipsnį.
- 2010–2018 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo teisėjas.
- 2012–2017 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo pirmininko pavaduotojas, 2015–2017 m. – laikinai einantis teismo pirmininko pareigas.
- 2015–2017 m. *ex officio* Teisėjų tarybos narys.
- Nuo 2018 m. spalio 8 d. Europos Sąjungos Teisingumo Teismo teisėjas.

Siųsk pinigus kovoti

Tavo sąskaita yra tavo
ginklas Ukrainoje

Skambink ir paremk 5 Eur

1482

BLUE/YELLOW – organizacija,
remianti ginkluotą Ukrainos
pasipriešinimą.

www.blue-yellow.lt

Atlik pavedimą

Sąskaita – LT17 7300 0101 4089 4869

Gavėjas – VšĮ „Mėlyna ir geltona“

Paskirtis – PARAMA

Ukrainos karius ir savanorius aprūpiname neletalinės paskirties priemonėmis.

TEISĖ Į TEISINGĄ TEISMĄ

Visuomenės atstovai teisme

Kodėl tai nėra gera mintis?

Prof. dr. Romualdas DRAKŠAS

Advokatų tarybos narys, advokatas, profesorius, teisės mokslų daktaras

Lietuvoje neretas reiškinys, kai praūžus rezonansiniams įvykiams, politiniams ar kitiems skandalams, siekiant susirinkti visuomenės simpatijų taškus, skubama ištraukti kokią nors idėją, kuri, kaip deklaruojama viešai, turėtų išspręsti kilusias problemas. Viena tokių idėjų – prisiekusiųjų ar tarėjų dalyvavimas bylas nagrinėjant teismuose. Ši idėja nėra nauja ir periodiškai keliamą jau daugiau kaip dešimtmetį, tačiau suaktyvėjo po 2019 m. kilusio teisėjų korupcijos skandalo, kai tuometė prezidentė Dalia Grybauskaitė pasirašė dekretus, kuriais leido baudžiamajon atsakomybėn patraukti 8 teisėjus, įtariant juos padarius korupcinio pobūdžio nusikalstamas veikas. Kurį laiką jau atrodė, kad ši mintis nugrimzdė į užmarštį, bet ji neseniai vėl buvo pradėta kultivuoti tiek viešai, tiek įvairiose darbo grupėse dėl baudžiamojo proceso pakeitimų.

2019 m. Lietuvos Respublikos Seimas parengė Lietuvos Respublikos Konstitucijos pataisas, kuriose buvo numatyta, kad įstatymo nustatytais atvejais ir tvarka bylas kartu su teisėjais nagrinės ir sprendimus priims ir piliečiai, davę tarėjo priesaiką. Tad procese buvo numatyta įtvirtinti tarėjų institutą, kuris jau 2021 m. turėjo pradėti funkcionuoti praktiškai. Šiam tikslui įgyvendinti buvo parengti Lietuvos Respublikos tarėjų įstatymo projektas (registruotas 2019-09-27, XIIIIP-3891) bei Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimų projektai. (Paminėtina, kad buvo atliktas reikšmingas darbas teisėkūroje ir parengti Administracinių nusižengimų kodekso papildymo 226(2) straipsniu ir 589 straipsnio pakeitimo, Baudžiamojo kodekso 230 ir 231 straipsnių pakeitimo, Baudžiamojo proceso kodekso 40 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo XVIII(1) skyriumi, Civilinio proceso kodekso 62 straipsnio pakeitimo ir Kodekso papildymo XIV skyriaus pirmuoju

(1) skirsniu, Lietuvos Respublikos Konstitucijos 48 ir 109 straipsnių pakeitimo įstatymų projektai.)

Šiandien jau nereikia įrodinėti, jog vienas esminių demokratinės valstybės atributų yra siekis, kad piliečiai pasitikėtų teismine valdžia. Šiam tikslui įgyvendinti kuriamos įvairios piliečių interesus atliepiančios institucinės ar procedūrinės reformos. Viena tokios reformos krypčių, kuria siekiama didinti visuomenės pasitikėjimą teisine sistema, teismų darbo atvirumo skatinimu, laikomas tarėjų institutas. Čia, viena vertus, būtina paminėti, kad teismas yra vienas iš socialinės pusiausvyros įrankių, garantuojantis, kad visuomenei bet kuriuo atveju bus užtikrintos piliečio teisės bei laisvės ir bet koks kilęs ginčas bus išspręstas teisingai nešališko teismo. Pasitikėjimas teismais užtikrina visuomenės saugumo pojūtį ir yra jos gerovės kūrimo pagrindas. Tačiau, kita vertus, tarėjų instituto įgyvendinimas gali būti naujas išbandymas Lietuvos teisei sistemai, šioje sistemoje dirbantiems teisėjams, jų padėjėjams ir pačiai visuomenei.

Taigi kas tie tarėjai ir kaip jiems esant pagal valdžios sumanymą jau nuo 2021 m. liepos 1 d. turėjo vykti bylų nagrinėjimas?

Remiantis Lietuvos Respublikos tarėjų įstatymo projektu, tarėjais buvo numatyta laikyti visuomenės atstovus, kurie atitiktų įstatyme numatytus reikalavimus ir galėtų būti skiriami kartu su teisėjais nagrinėti bylų teismuose ir priimti teismo sprendimų. Svarbu paminėti, kad vieninteliai reikalavimai, kurie anuo metu buvo keliami tarėjams, buvo jų pilnametystė, nepriklaishinga reputacija, Lietuvos Respublikos pilietybė ir aukštasis universitetinis išsilavinimas – magistro kvalifikacinis laipsnis. Tiesa, įstatyme buvo numatyta ir apribojimų – tarėjais negalėjo būti valstybės politikai, valstybės pareigūnai, statutiniai valstybės tarnautojai, teisėjai, prokurorai, advokatai (advokato padėjėjai), notariai (asesoriai), antstoliai (antstolio padėjėjai), teismo,

prokuratūros ar ikiteisminio tyrimo įstaigos, Nacionalinės teismų administracijos valstybės tarnautojai ar darbuotojai, dirbantys pagal darbo sutartį, kariai.

Taigi, kaip matyti iš įstatymo projekte vartotos „tarėjo“ sąvokos, tarėju iš esmės galėjo būti bet kuris Lietuvos Respublikos pilietis, atitinkantis formalius reikalavimus, kuris pareikštų norą tapti tarėju, nes įstatymas numatė savanorišką tapimo tarėju pagrindą, ir toks asmuo galėjo neturėti absoliučiai nieko bendro su teise – nei suprasti materialiosios teisės, nei proceso, nei teismų darbo ypatumų. Kitaip tariant, tiek statybininkas, tiek agronomas, tiek inžinierius, tiek gydytojas, veterinaras, tiek ir vadybininkas, pareiškęs norą, galėjo tapti tarėju ir spręsti bylas teismuose.

Buvo planuojama, kad tarėjai dalyvautų bylų nagrinėjime tik pirmosios instancijos teismuose kartu

Tarėjų instituto įgyvendinimas gali būti naujas išbandymas Lietuvos teisei sistemai, šioje sistemoje dirbantiems teisėjams, jų padėjėjams ir pačiai visuomenei.

su teisėjais. Detalesnė tarėjų skyrimo ir dalyvavimo nagrinėjant bylas tvarka buvo numatyta proceso įstatymuose. Pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso pakeitimais buvo numatyta, kad tarėjai skiriami kartu su teisėjais nagrinėti žodinio proceso tvarka pirmosios instancijos teismuose nagrinėjamų bylų dėl nusikalstamų veikų, numatytų Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 225–228 straipsniuose, t. y. kyšininkavimo, prekybos poveikiu, papirkimo ir piktnaudžiavimo bylose.

Baudžiamojo proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte buvo reglamentuota, kad, jei byla paskirta nagrinėti vienam teisėjui, į teismo sudėtį įtraukiami du tarėjai, o jei byla paskirta nagrinėti trijų teisėjų kolegijai, į teismo sudėtį įtraukiami keturi tarėjai. Procesiniai sprendimai bylose pri-

imami dalyvaujant teisėjui(-ams) ir tarėjams balsų dauguma, o tai iš esmės reiškė, kad galėjo susiklostyti situacija, kad apkaltinamasis arba išteisinamasis nuosprendis galėjo būti priimtas išimtinai remiantis tarėju, kurie nebūtų teisės profesionalai, balsais, nes jų įstatymo projekte buvo numatyta absoliuti dauguma. Tačiau nepaisant to, procesinį sprendimą buvo pavesta surašyti bylų nagrinėjusiems teisėjams.

Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso pakeitimo ir papildymo įstatymo projekte tarėjų dalyvavimas nagrinėjant bylas buvo numatytas iš esmės toks pat, kaip ir baudžiamosiose bylose – tarėjų dalyvavimas buvo numatytas pirmosios instancijos teismuose nagrinėjant tik bylas dėl žalos atlyginimo pagal Civilinio kodekso 6.272 straipsnį (dėl žalos, atsiradusios dėl valdžios institucijų neteisėtų veiksmų). Tokių bylų nagrinėjime buvo numatomas

vieno teisėjo ir dviejų tarėjų dalyvavimas. Sprendimai analogiškai kaip ir baudžiamosiose bylose turėjo būti priimami balsų dauguma, o sprendimą buvo numatoma pavesti surašyti teismo posėdžio pirmininkui, kuris būtų teisėjas.

Būtent tokia visuomenės atstovų dalyvavimo nagrinėjant bylas teismuose koncepcija anuomet buvo pristatyta visuomenei, teigiant, kad ji išspręs žemo pasitikėjimo teismais ir visa teisine sistema Lietuvoje problemą. Ypač po teisėjų korupcijos skandalo imta eskaluoti, kad visuomenė nepasitiki teismais, kad juose klesti korupcija, todėl reikia priartinti pačius piliečius prie teismų, teisingumo vykdymo, ir tai, pasak tarėjų instituto iniciatorių, turėjo į teismų sprendimus įnešti požiūrių įvairovę, suartinti gyvąją ir formaliąją teisę, padėti teismams saugotis nuo korupcijos ir taip ▶

►reabilituoti teisinę sistemą visuomenės akyse.

Vis dėlto šiandien nuo numatytos tarėjų instituto funkcionavimo pradžios praėjo daugiau kaip treji metai, o tarp valdžios atstovų, institucijų ir teisinės visuomenės dar vyksta diskusijos, ar tarėjų institutas apskritai Lietuvai reikalingas. Taigi 2019 m. priimti teisės aktų projektai taip ir liko projektų stadijos, ir manytina, kad tai nėra blogai.

Procesas galėtų tapti paprasčiausiu šou

Kai ateiname pas odontologą, automobilų mechaniką, siuvėją, tikimės, kad mus aptarnaus savo srities specialistas ir suteiks kvalifikuotą bei profesionalią paslaugą. Vargu ar atsirastų norinčių, kad jiems dantis taisytų ar automobilį remontuotų, pavyzdžiui, floristas, geodezininkas ar mokytojas. Visiems yra aišku ir suprantama, kad tokie asmenys objektyviai neturi nei žinių, nei kompetencijos suteikti reikiamas paslaugas ir atlikti darbus, todėl, kad ir kokie būtų geri jų norai ir ketinimai, jie baigtųsi nesėkme. Tad kodėl manoma, kad asmenys, neturintys teisinio išsilavinimo, neįgiję teisinių žinių visumos, ką ir kalbėti apie praktinių įgūdžių ir minimalių žinių turėjimą, gali atlikti teisėjo darbą ir priimti „geresni“ sprendimą baudžiamojoje ar civilinėje byloje nei tos srities profesionalas – teisėjas?

Tai, kas, visuomenės akimis, yra teisinga, ne visuomet yra teisėta, o teismų sprendimai privalo atitikti tiek teisingumo, tiek teisėtumo kriterijus. Tai aiškiai įtvirtinta įstatymuose, konstitucinėje doktrinoje ir teismų praktikoje. O tarėjai, neišmanydami teisės ir neturėdami praktinių įgūdžių, natūraliai remtųsi vieninteliu kriterijumi priimdami sprendimą – savo vidiniu gėrio ir blogio, teisingumo ir neteisingumo supratimu, kurie dažnu atveju absoliučiai nieko bendro neturėtų su teise. Todėl jų sprendimai dėl bylos esmės būtų paremti emocijomis, asmenine patirtimi ir pirmuoju išpūdžiu, o gal net simpatijomis ar antipatijomis, kurios gali susiformuoti proceso

metu. Tad siekiant tarėjų palankumo palengva bylos šalys natūraliai pradėtų spekuliuoti tarėjų emocijomis, taikytis prie jiems suprantamos kalbos ir bylos nagrinėjimas virstų ne teisine diskusija, įrodymų tyrimo ir teisinių argumentų bei faktų išdėstymu, ne nešališku teisiniu procesu, o savotišku šou, kuriuo būtų siekiama pavergti tarėjų širdis. Vienareikšmiškai tai nėra gerai, nes teismo darbe ne tik įsivyratų visiškas chaosas, bet ir būtų neužtikrinamas teisėtumas, lygybės įstatymui principo pažeidimas, būtų nepaisoma vienodos teismų praktikos formavimo principų. Be abejo, tai turėtų įtakos teismų darbo organizavimui, padidintų jų darbo krūvį, kuris jau šiuo metu yra didelis, taip pat ilgtų ir procesų trukmę. Vargu ar būtent tokio teisingumo trokšta visuomenė.

Juk jei įstatymu būtų sudarytos sąlygos priimti sprendimą procese dominuojant tarėjams, teisėją paliekant tik kaip vieną iš proceso dalyvių, savaime suprantama, kad toks teismas gali priimti sprendimą, kuris

vauja tarėjai, dėl jų nekompetencijos, ir iš anksto nepasitikės tokiu teismu, arba atvirkščiai – kitos visuomenės grupės pasitikės tik tarėjų sprendimais, tačiau kai juos apeliacinė instancija, kurioje byla jau bus nagrinėjama tik profesionalių teisėjų (tarėjams nedalyvaujant), panaikins, nepasitikėjimas teisėjais ir teisine sistema tik dar labiau augs. Taigi visuomenės atstovų įvedimas į bylų nagrinėjimą gali tik pagilinti nepasitikėjimo teismais problemą. Be to, kaip minėta, tų kategorijų bylose, kuriose dalyvaus tarėjai, tikėtina, išnyks teismų praktikos nuoseklumas, jos paprasčiausiai nebus paisoma. Visa tai gali pažeisti teisinio saugumo, jo tikrumo ir stabilumo principus, paskatinti neprognozuojamus sprendimus, kurie vėlgi neprideda pasitikėjimo teisine sistema. Be abejo, galima teigti, kad tokia padėtis ribos žmonių galimybes ginti savo teises. Grėsmė jurisprudencijos nuoseklumo, jos tęstinumo principams kartu gali padidinti teismų pasyvumą, norą išvengti teisėjų

Tarėjai natūraliai remtųsi vieninteliu kriterijumi priimdami sprendimą – savo vidiniu gėrio ir blogio, teisingumo ir neteisingumo supratimu.

neatitiks teisinio reguliavimo nuostatų ir pagrindinių baudžiamojo ar civilinio proceso principų, formuojamos teismų praktikos. Galiausiai turėsime sprendimą, kuris pažeis esminius teisingumo ir teisėtumo reikalavimus ir kuris apeliacinėje instancijoje greičiausiai bus panaikintas. Kitaip tariant, sprendimas bus priimtas dėl paties sprendimo priėmimo, pažymint, kad procese dalyvavo tarėjas. Todėl visiškai pagrįstai kyla klausimas, ar tokiu atveju, kai vienas po kito sprendimai bus naikinami apeliacinės instancijos teismuose, visuomenė labiau ims pasitikėti teismais?

Ar gali išspręsti nepasitikėjimo problemą?

Manytina, kad, atsiradus tarėjų institutui, bus socialinių grupių, kurios baiminsis proceso, kuriame daly-

ir tarėjų konfliktų, taip pat nepateisinamą ilgesnio nei vidutinę proceso trukmę.

Negalima paneigti ir fakto, kad tarėjų atsiradimo teismuose atveju proceso dalyviams iškiltų didesnis poreikis pasirūpinti kvalifikuotu teisiniu atstovavimu, kad būtų tinkamai apgintos jų teisės proceso metu (Lietuvos Respublikos Seimo 2016 m. spalio 11 d. Nr. XII-2676 nutarimas dėl visuomeninių teisėjų (tarėjų) instituto teismuose koncepcijos patvirtinimo), o, žinia, advokatų trūkumas atskiruose šalies rajonuose yra akivaizdus, todėl ir kvalifikuotas atstovavimas jau šiandien nėra pigus. Kita problema – bylų nagrinėjime dalyvaujant tarėjams procesas neabejotinai pailgėtų, ir tai *inter alia* reiškia, kad jau pirmojoje instancijoje advokato paslaugos bylos šalims kainuos daugiau, nei atsieitų nesant tarėjų.

Be to, tarėjams priėmus sprendimą, kuris gali būti nesuderinamas su galiojančiomis teisės normomis ar aki-vaizdžiai prieštarauti teismų praktikai, atsiras apeliacijos poreikis, kurio galbūt visiškai nebūtų, jei bylą būtų nagrinėjęs vienas teisėjas (ar teisėjų kolegija), be abejo, šalis reikės papildomai mokėti už advokato paslaugas apeliaciniame procese.

Tad tarėjų institutas brangina procesą ne tik valstybei, bet ir proceso dalyviams – paprastiems žmonėms, nepriklausantiems valdžios ar oligarchinėms struktūroms. „Kas

se tarėjų nėra, o pasitikėjimas teis- mais – aukštas.

Pastebėtina, kad iš šiandien visuomenė turi realią galimybę stebėti, kaip vyksta bylų nagrinėjimas, ir taip priartėti prie teisinės sistemos ir teisingumo vykdymo proceso – absoliuti dauguma bylų yra nagrinėjamos viešai, tad kiekvienas asmuo gali užėiti į teismo posėdžių salę ir stebėti procesą. Tačiau kitas klausimas, kiek tokių užėinančių yra? Praktiškai nė vieno. Išimtiniais atvejais teismo posėdžių salėje galima pamatyti vieną kitą studentą, kurie

kū, kurie dirbo dalyvaujant „visuomenės atstovams“ teisme. Tokie teisės profesionalai dažniausiai teigia, kad iš tarėjų buvo mažai naudos, jie veikiau trukdydavo teismo darbui, nes buvo pasyvūs proceso metu, būdavo sunku juos prisikviesti, todėl dažnai buvo vilkinamos net sudėtingos baudžiamosios bylos. Taigi pagalbos buvo mažai – tarėjai atbūdavo laiką ir tiek.

Šiandien įstatymai, teismų praktika dar sudėtingesni nei anuomet. Bylos neretai būna didelės apimties, sudėtingos. Net teisėjams, advoka-

Visuomenė bylų nagrinėjimu domisi tik žiniasklaidoje, o ne teismo salėse.

gali paneigti“, kad gali nutikti ir taip, jog asmuo paprasčiausiai neturės finansinių galimybių sumokėti už kvalifikuotą pagalbą. Tokiu atveju gali likti galioti teisingumo principą pažeidžiantis arba net neteisėtas tarėjų balsais priimtas sprendimas, kurį išgirdęs žmogus gali nepagrįstai būti pasiūstas atlikti laisvės atėmimo bausmės. Tad vėl iškyla klausimas, ar tokio teisingumo nori visuomenė ir ar toks teisingumas yra tai, ko reikia Lietuvos teisinei sistemai, kad didintume pasitikėjimą teismais? Juk yra valstybių, kurio-

atėjo priverstinai dėstytojo nurodymu, arba žurnalistų, kurie susirenka vykstant visuomenės susidomėjimo sulaukusios bylos posėdžiui. O pati visuomenė bylų nagrinėjimu domisi tik žiniasklaidos puslapiuose.

Tarėjų institutas egzistavo sovietmečiu

Derėtų prisiminti, kad sovietmečiu Lietuvoje buvo tarėjų institutas, kuris kaip sovietinis palikimas ir po nepriklausomybės atkūrimo funkcionavo iki pat 1994 m. pabaigos. Tad dar turime praktikuojančių teisinin-

tams būna sunku suprasti, įsigilinti ir priimti teisingą bei teisėtą sprendimą, tad vargu ar galima tikėtis, kad eiliniai Lietuvos piliečiai, kurie niekada nėra turėję nieko bendro su teise, galėtų suprasti daugiatomę bylos medžiagą, teisės aktus, padėti teisėjui ar juo labiau priimti teisėtą ir teisingą sprendimą. Žmogui, neturinčiam teisinių žinių visumos, tai objektyviai neįmanoma. Klausimas, apie kokią požiūrį įvairovę, pažangias idėjas, gyvosios ir formaliosios teisės suartėjimą, kuriuos neva turėtų įnešti tarėjai į teismų sprendimus, ▶

galime kalbėti? Mano nuomone, tai dažnai tik skambios deklaracijos su abejotina praktine nauda. Ar teisėjas negyvena visuomenėje, ar jis nepalaiko socialinių ryšių ir kontaktų, kad galėtų teisę taikyti atsižvelgdamas į besikeičiančius visuomeninius santykius, gyvenimo realijas? Juk elementarus teisės principai ir konstitucinė teisės doktrina to tiesiogiai reikalauja iš teisėjo ir jam nereikia visuomenės atstovo šalia, kad gebėtų atsižvelgti į tam tikro santykio aspektus. Kita vertus, ar bylos turi būti sprendžiamos išimtinai remiantis visuomenės požiūriu? Tikrai ne. Visuomeniniai santykiai turi būti derinami su teisiniu reglamentavimu, todėl tam, kad šis derinimas galėtų būti atliktas, akivaizdžiai reikalingos kvalifikuotos teisinės žinios ir įgūdžiai, kuriuos gali turėti tik teisės profesionalas – teisėjas.

Įvedus visuomenės atstovų teismuose institutą galimi du scenarijai – tarėjai remdamiesi emocijomis ir savo asmeniniu suvokimu priims sprendimus, nesuderinamus su teise, tad šias klaidas reikės taisyti apeliacinės instancijos teismams, o proceso dalyviams už tai apmokėti išlaidas už advokatų atstovavimą, arba tarėjai, kaip tai buvo sovietmečiu, tiesiog formaliai išbus laiką byloje ir sprendimą paliks priimti teisėjui, bet tai, beje, nepadės išvengti nei favoritizmo, nei korupcijos. Nepaisant to, valstybė turės tarėjui sumokėti už išbūtą laiką. Akivaizdu, kad tiek vieno, tiek kito scenarijaus atveju pasitikėjimo teismais lygis nepadidės.

Mažiau korupcijos – tiesiog mitas

Lietuva yra maža šalis tiek geografiškai, tiek pagal žmonių skaičių, todėl naivu tikėtis, kad tarėjai galėtų sumažinti korupcijos riziką teismuose. Priešingai, korupcijos apraiškos teismuose ne tik kad nesumažės, bet, tikėtina, netgi gali padidėti. Kad ir kaip būtų, teisėjas yra valstybės tarnautojas, kuris pirmiausia yra atitinkamų vertybių ir statuso žmogus, kuriam pats savaime neteisėtas elgesys turėtų būti svetimas. Kita vertus, jis žadėdamas palankumą byloje mainais į kažkokią naudą

Visuomenės atstovų dalyvavimas teismuose nėra nepriklausomos Lietuvos tradicija.

rizikuoja savo darbu, karjera, reputacija, ateities perspektyvomis išsidarbinti ir pan., kas turi atgrasomąjį poveikį nuo neteisėto elgesio. Tarėjas tokių rizikų neturi, todėl tarėją netgi lengviau papirkti nei teisėją, ir šios rizikos niekaip neeliminuos nei tarėjo funkcijų atlikimo trukmės ribojimas, nes tarėjų skaičius nebūtų didelis, dėl to tie patys asmenys tarėjo funkcijas atliktų labai dažnai nepriklausomai nuo to, bus ar ne ribojama funkcijų atlikimo trukmė, nei skaidrios tarėjų atrankos procedūros, nes teisėjų atrankos procedūra neabejotinai yra skaidri, tačiau vis tiek pasitaiko korupcinių atvejų.

Tad kalbant apie visuomenės atstovų įtraukimą į bylų nagrinėjimą reikia suprasti, kad visuomenės atstovų dalyvavimas teismuose nėra nepriklausomos Lietuvos tradicija, tai naujas institutas, kuris nebūtinai gali duoti tą efektą, kuris yra tose šalyse, kurios turi gilią prisiekiųjų (pavyzdžiui, JAV, Anglijoje) ar visuomenės atstovų dalyvavimo

vykdant teisingumą sistemų (pavyzdžiui, Belgijos, Austrijos, Švedijos ir kt.) tradicijas, ir juo labiau negalima tikėtis, kad tarėjai gali padidinti pasitikėjimą teismais, nes minėtose šalyse pasitikėjimas teismais gali būti aukštas dėl visai kitų priežasčių, o ne dėl visuomenės atstovų dalyvavimo juose. Kaip minėta, yra nemažai šalių, kuriose visuomenės atstovų teismuose nėra (pavyzdžiui, Liuksemburge, Nyderlanduose), o pasitikėjimas teisine sistema – aukštas.

Manytina, kad Lietuvos atveju visuomenės atstovų įvedimas į šalies teisminę sistemą tik pagilintų tas problemas, su kuriomis šiandien susiduria Lietuvos teismai: didelis darbo krūvis, ilgas bylų nagrinėjimas ir to nulemtas kokybės sprendimuose trūkumas. Tai tik susilpnintų teisinę sistemą, o tai neprisidės prie žmogaus teisių užtikrinimo, todėl negali būti įgyvendinta remiantis naiviais argumentais apie pasitikėjimo teismais didinimą ir korupcijos rizikų mažinimą. ■

TEGUL KALBA SKAIČIAI

Pirkite žurnalą internetu prenumeratoriai.lt

TEISĒ | ADVOKATŲ LATVIJOJE

J. Rozenbergas: „Šiaurės ir Baltijos regiono žmonės ne tokie irzlūs, todėl ir bylinėjasi mažiau“

Panašumų Latvijos ir Lietuvos advokatų kasdienybėje yra daugiau nei skirtumų. O žmonės, kaip ir Lietuvoje, į advokatus kreipiasi vis dažniau, nors tikrai rečiau negu Vakarų Europoje. Kas nulemia tokias tendencijas, kokiomis spalvomis piešiama advokatų ateitis? Kaimynėje Latvijoje advokatūrai vadovaujantis **Jānis Rozenbergas** dalijosi asmenine patirtimi ir įžvalgomis su **Evelina Butkute-Lazdauskiene**.

■ **Gerbiamas Pirmininke, papasakokite apie Latvijos advokatūros ištakas ir jos struktūrą. Kiek Latvijos advokatūra šiuo metu vienija prisiekusių advokatų ir advokatų padėjėjų?**

– Latvijos advokatūros įkūrimo data laikoma 1921 m. kovo 19 d., tą dieną įvyko visuotinis Advokatų tarybos susirinkimas, kuriame dalyvavo 63 tuometiniai advokatai.

Tačiau Latvijos advokatūros ištakas galima atsekti dar iki Latvijos Respublikos paskelbimo, nes kelis dešimtmečius Latvijos teritorijoje veikė advokatūra, organizuota 1864 m. lapkričio 20 d. įstatymo dėl Rusijos imperijos teismų sistemos pagrindu. Advokatai taip pat atliko svarbų vaidmenį kurdami Latvijos valstybę ir rengdami Latvijos Konstituciją. Pirmieji trys Latvijos prezidentai prieš Antrąjį pasaulinį karą taip pat buvo kilę iš advokatų gretų.

Šiuo metu Latvijos advokatūroje praktikuoja per 1200 prisiekusių advokatų ir apie 110 advokatų padėjėjų.

Aukščiausias sprendimus priimančias organas yra visuotinis advokatų susirinkimas, kuris renkasi kartą per metus, jame visi advokatai turi vienodą balsavimo teisę. Visuotinis susirinkimas taip pat renka advokatūros valdymo organus:

■ **Koks advokatūros vaidmuo Latvijos Respublikos teisės sistemoje? Ar dažnai viešai pasisakote aktualiomis temomis ir ar politikai į nuomonę atsižvelgia? Apskritai koks santykis su Latvijos teisingumo ministerija, ar jaučiatės laisvi?**

– Advokato profesija Latvijoje yra neatsiejama teisingumo sistemos dalis, o advokatai yra asmenys, priklausantys teisingumo sistemai. Advokato profesija Latvijoje laikoma reglamentuojama, o tai reiškia, kad įstatymais teisininkams keliami konkretūs reikalavimai, susiję su išsilavinimu, reputacija ir teisinio darbo patirtimi. Kartu advokatai savo veikloje yra nepriklausomi ir paklūsta tik įstatymams; valstybės institucijos nesikiša į advokatūros veiklą. Žinoma, vykdydama savo funkcijas advokatūra turi sąlyčio taškų ir su viešojo administravimo institucijomis, pavyzdžiui, sprendžiant valstybės teikiamos teisinės pagalbos organizavimo klausimus, tačiau tai jokių būdu nesumažina advokatūros nepriklausomumo.

Latvijos advokatūros įstatyme nustatyta, kad valstybės institucijos privalo išklausti advokatūrą su įstatymų ir kitų teisės aktų bei jų projektų rengimu susijusiais klausimais.

Laikui bėgant didėja supratimas, kad teisinės problemas reikia spręsti su teisininko pagalba.

Advokatų tarybą, Garbės teismą ir Audito komitetą. Laikui bėgant Advokatų taryba įsteigė įvairių komitetų tam tikroms funkcijoms atlikti, pavyzdžiui, Etikos komitetą, Pinigų plovimo prevencijos komitetą, Mokesčių komitetą, Advokatų padėjėjų priežiūros ir Mokymų komitetą ir kitus. Vienintelė komisija, kurios sudėties tiesiogiai nenustato pati advokatūra, yra Priėmimo egzaminų komisija, kurios sudėtį tvirtina teisingumo ministras ir į kurią įeina advokatūros, teismo, Latvijos universiteto Teisės fakulteto ir Teisingumo ministerijos atstovai.

Reikia pripažinti, kad įstatymų leidžiamoji ir vykdomoji valdžios laikosi šios pareigos. Advokatūra kviečiama ir jai atstovaujama beveik visose įstatymų projektų rengimo darbo grupėse, kuriose ji pageidauja dalyvauti. Advokatūros atstovai taip pat nuolat dalyvauja ir yra išklausomi parlamento komitetų posėdžiuose, kuriuose svarstomi įstatymų projektai prieš balsuojant dėl jų parlamente. Kitas klausimas, ar visada atsižvelgiama į advokatų nuomonę. Nėra pagrindo manyti, kad mes ten esame tik tam, jog sukurtume tam tikrą demokratijos iliuziją. Jei turime rimtų

► ir svarių argumentų kokių nors klausimu, jie yra išklausomi. Tačiau, žinoma, demokratinis teisėkūros procesas susijęs su skirtingų interesų derinimu, ir tai yra įstatymų leidėjo reikalas. Tai, kad įstatyme įrašyta kas nors, kas prieštarauja advokatūros nuomonei, iš karto nereiškia, kad įstatymas yra blogas ar neteisingas.

■ Kas jus asmeniškai patraukė rinktis advokato profesiją? Ar tai buvo vienintelis pasirinkimas, ar apie tai svajojote?

– Apskritai jau mokykloje svarsčiau apie žurnalisto karjerą. Tačiau kažkodėl paskutinę minutę pagalvojau, kad galėčiau studijuoti ir teisę. Taigi 1996 m. įstojau į abu – ir į Teisės, ir į Filologijos – fakultetus. Tačiau po metų filologijos studijas nutraukiau – visgi studijuoti dviejuose fakultetuose vienu metu buvo per daug. Tikriausiai kažkoks jaunatviškas idealizmas tuo metu mane privertė manyti, kad būtent šios dvi profesijos yra tos, kuriose galima dirbti, kad pasaulis taptų geresnis.

Netrukus „atsitiko gyvenimas“, tapo svarbu ir uždirbti pinigų, ir siekti karjeros, kad galėčiau kažką įrodyti sau ir kitiems. Tai nereiškia, kad idealai, su kuriais kadaise žiūrėjau į teisininko profesiją, išnyko. Tiesiog laikui bėgant prie tų idealų prisijungė įvairūs kiti, lengvai nuleidžiantys ant žemės.

Laikui bėgant susikaupė ir įvairių veiklų, su kuriomis visomis turiu tvarkytis kaip įmanydamas. Esu aktyvus baudžiamosios teisės advokatas, aštuonerius metus vadovavau Latvijos advokatūrai, taip pat kelerius metus buvau likviduojamo banko likvidatorius, be viso to, dar dėstau įvairius su baudžiamąja teise susijusius kursus Latvijos universiteto Teisės fakultete. Šiuo metu taip jau yra, kad darbas atima visą laiką. Taigi neturiu jokių pomėgių ir net su tam tikru pavydu žiūriu į žmones, kurie tikrai aistringai užsiima kažkuo, nesusijusiu su jų profesija. Deja, to daryti negaliu. Jei turiu laisvo laiko, stengiuosi visais įmanomais būdais jį praleisti su šeima.

J. Rozenbergas: „Šiuo metu dirbtinis intelektas tikrai nėra grėsmė advokato profesijai.“

■ **Taigi jums advokato profesija buvo patraukli. O kaip mano kiti, ar ją laiko prestižine? Ar Latvijos advokatai jaučiasi uždirbantys pakankamai, o gal jiems tenka dirbti papildomai, kad išlaikytų save ir savo šeimą?**

– Manau, kad teisininko profesija Latvijoje laikoma gana prestižine. Tarp kitų teisinių profesijų advokato profesija taip pat atrodo gana patrauklus pasirinkimas jauniems teisininkams. Pirmiausia svarbi yra laisvė ir nepriklausomybė, kurią suteikia buvimas advokatu. Advokatai nėra varžomi valstybės pareigūnų, kurie būdingi kitoms teisinėms profesijoms. Galimybės užsidirbti nėra ribotos ir priklauso nuo žmogaus žinių ir gebėjimų. Manau, kad tai nėra blogas veiksnys rinkinyje vertinant advokato profesiją.

Latvijoje nėra būdinga, kad advokatai greta tiesioginio darbo ieškotų kitų profesijų ir kitų pajamų šaltinių, nors pasitaiko išimčių.

■ **Kokias tendencijas pastebite, ar daug yra norinčiųjų tapti advokatais?**

– Kalbant apie advokatų skaičių Latvijoje, per pastarąjį dešimtmetį jis beveik nekito, netgi buvo pastebimas nedidelis teisininkų skaičiaus mažėjimas. Tai gali lemti kelios priežastys. Pirmiausia, per šį laikotarpį buvo šiek tiek pakeisti priėmimo į advokatūrą kriterijai, be to, advokatų

ka mažiausiai advokatų visoje ES. Iš dalies tai lemia šios paslaugos paklausa ir pasiūlos santykis. Galbūt šio regiono gyventojai taip pat yra ne tokie irzlūs, mažiau ginčijasi ir bylinėjasi.

■ **Jei advokatų konkurencija nedidelė, gal advokatai jaučia konkurenciją iš kitur? Ar nemanote, kad dirbtinis intelektas taps grėsme advokato profesijai?**

– Šiuo metu dirbtinis intelektas tikrai nėra grėsmė advokato profesijai. Tikėtina, kad jis gali būti naudojamas atrenkant ir analizuojant informaciją, tačiau jis negali panaikinti teisininko žinių ir patirties poreikio. Advokatai tikrai negali pasikliauti jokiais dirbtinio intelekto sukurtais sprendimais, nebūdami kritiškai. Šių priemonių naudojimas gali palengvinti kasdienį advokatų darbą ir sutrumpinti laiką, reikalingą kai kurioms daugiau ar mažiau techninėms užduotims atlikti, tačiau jos negali už teisininką išspręsti kliento problemos. Dirbtinis intelektas gali tik padėti tiems, kurių natūralus intelektas pakankamai geras.

■ **Sakoma, neturi pinigų – kreipkis į banką, o kai sergi – kreipkis į gydytoją. O kaip yra su advokatais? Ar dažnai teisiniais klausimais gyventojai Latvijoje kreipiasi į advokatus?**

Nesu matęs nė vienos Europos šalies advokatūros atstovo, kuris būtų patenkintas atlyginimo dydžiu valstybės teikiamos teisinės pagalbos byloje.

egzaminų tvarka tapo sudėtingesnė. Antra, prieš kelerius metus Latvijoje buvo įvestas bendras nacionalinis egzaminas aukštajam teisiniui išsilavinimui įgyti ir advokatų kvalifikacijai kelti, o tai reiškia, kad visų teisinį išsilavinimą teikiančių aukštųjų mokyklų studentai, norėdami gauti advokato diplomą, turi išlaikyti vieną egzaminą, kuris anaipatol nėra lengvas. Todėl šiuo metu iš visų Latvijos universitetų kartu sudėjus išleidžiama apie 50–100 naujų teisininkų per metus. Ir tai nėra daug, turint omenyje, kad šių jaunų teisininkų ieško teismai, prokuratūra, viešojo administravimo institucijos ir, žinoma, privatus verslas. Net galima sakyti, kad darbo rinkoje dėl teisininkų vyksta gana didelė konkurencija. Reaguodama į šią konkurenciją ir duomenis apie advokatų skaičių, Latvijos advokatūra paragino Teisingumo ministeriją pakeisti Advokatūros įstatymą, kuris potencialiems naujiems kolegoms galėtų šiek tiek palengvinti stojimą į advokatūrą ir padarytų profesiją patrauklesnę.

■ **Ar konkuruoja patys advokatai tarpusavy, kurioje iš Europos Sąjungos (ES) šalių narių ši konkurencija, jūsų akimis, yra stipriausia?**

– Neturiu pakankamai duomenų, kad galėčiau tiksliai ir patikimai atsakyti į šį klausimą, tačiau žvelgdamas į Europos Komisijos (EK) kasmet rengiamą statistinių duomenų suvestinę apie ES šalių teisinės sistemos darau išvadą, kad Baltijos ir Šiaurės šalių regione vienam gyventojui ten-

– Laikui bėgant didėja supratimas, kad teisinės problemas reikia spręsti su teisininko pagalba. Darau prielaidą, kad neišvengiama visuomenės narių patirtis sprendžiant teisinius klausimus savarankiškai arba padedant kokiems nors ne kvalifikuotiems patarėjams daro įtaką šiam suvokimui, tad einama teigiama linkme.

Nuo 2010 m. organizuojame advokatų dienas. Kasmet vieną kovo mėnesio savaitę advokatai kviečiami teikti nemokamas teisinės konsultacijas visiems norintiems. Advokatai į tai puikiai reaguoja. Kiekvienais metais apie šias advokatūros dienas ir galimybę gauti nemokamą kvalifikuotą teisinę konsultaciją rašome įvairiose žiniasklaidos priemonėse, skatindami žmones žengti pirmąjį žingsnį sprendžiant savo teisinės problemas su kokybiškai paslaugas teikiančiu teisininku.

■ **Pakalbėkime ne apie advokatų dienomis teikiamą pagalbą, bet valstybės garantuojamą teisinę pagalbą. Kokiais principais ji Latvijoje įgyvendinama? Ar randate bendrą kalbą su Teisingumo ministerija šiuo klausimu? Koks yra advokato garantuojamos teisinės pagalbos užmokesčio dydis, ar už ją įmanoma realiai tokią pagalbą suteikti klientui?**

– Valstybės teikiamos teisinės pagalbos klausimą galima dalyti į du segmentus: baudžiamąsias bylas ir kitų kategorijų bylas (civilines bylas, administracines bylas, Konstitucinio Teismo bylas).

► Baudžiamosiose bylose kiekvienas asmuo, kuriam iškelta baudžiamoji byla, turi teisę gauti valstybės gynėjo pagalbą, neatsižvelgiant į jo turtinę padėtį. Taigi asmeniui tereikia tyrėjui, prokurorui ar teismui pasakyti, kad jis nori turėti valstybės apmokamą gynėją, ir jis bus suteiktas. Baudžiamosiose bylose advokatus skirti konkrečioms byloms patikėta pačiai advokatūrai; atitinkamai kiekviename jurisdikcijoje už valstybės teikiamą teisinę pagalbą atsakingas vienas advokatas, kurį skiria Advokatų taryba. Šis advokatas toliau organizuoja nemokamą teisinę pagalbą toje jurisdikcijoje ir paskiria konkrečius advokatus konkrečioms byloms tyrimo institucijų, prokuroro ar teismo prašymu.

Kitų sričių bylose valstybės teikiamą teisinę pagalbą organizuoja Teismų administracija. Kiekvienas advokatas gali sudaryti sutartį su Teismų administracija, kad yra pasirengęs teikti teisinę pagalbą tam tikrų kategorijų bylose. Tačiau šių kategorijų bylose valstybės teikiama teisinė pagalba teikiama tik mažas pajamas turintiems asmenims.

Latvijoje advokatams už valstybės finansuojamos teisinės pagalbos teikimą mokama 30–40 eurų už valandą ir fiksuota suma už įvairių procesinių dokumentų parengimą. Taisyklės dėl advokatų užmokesčio dydžio keičiamos ir papildomos beveik kasmet. Latvijos advokatūra šiuo klausimu nuolat bendrauja su Teisingumo ministerija ir Teismų administracija. Žinoma, visi su valstybės biudžetu susiję klausimai nėra paprasti, nes tradiciškai biudžete niekada neužtenka pinigų visoms reikmėms ir, žinoma, advokatai

aukų teisių, tai yra teisėsaugos institucijų nesugebėjimas ar nesusipratimas, o ne teisinės sistemos trūkumas ar sisteminė problema. Ir tada, žinoma, atsiranda vietos kokybiškoms advokato paslaugoms, kad būtų užtikrinta tinkama pagarba nukentėjusiųjų teisėms.

■ Su kokiomis problemomis dažniausiai susiduria Latvijos teisinė sistema?

– Nemanau, kad Latvijos teisinėje sistemoje yra kokių nors esminių ir sisteminių problemų. Nuo pat Nepriklausomybės atgavimo Latvijos teisė nuolat transformuojasi ir tobulėja, ir tai yra normalu. Tais atvejais, kai teisiniai sprendimai tam tikrose situacijose neatrodo teisingi ar sąžiningi, priežastis dažniausiai yra ne nekokybiškas teisinis reguliavimas, o teisės taikymo praktikos stoka ir žmogiškasis veiksnys. Tačiau tam ir yra teisininkai, kad profesionaliai ir sumaniai spręstų tokias situacijas įstatymų nustatyta tvarka. Jei teisės srityje viskas būtų tobula, teisininkai neturėtų darbo. O jei yra kokių nors trūkumų, dėl jų reikėtų ne apgailestauti, o konstruktyviai juos spręsti.

■ Vis dar labai aktuali Rusijos agresijos prieš Ukrainą tema, negalime nepalieti karo klausimo. Latvijoje didelė dalis populiacijos kalba rusų kalba. Ar pasitaiko neapykantos bylų? Ar kokių išskirtinių atvejų, susijusių su nukentėjusiais nuo agresijos Ukrainoje? Ir kaip Latvijos advokatūra prisideda prie pagalbos Ukrainai?

Dirbtinis intelektas gali tik padėti tiems, kurių natūralus intelektas pakankamai geras.

paprastai nelaikomi finansiškai sunkiausiai besiverčiančios profesijos atstovais, todėl politikai nelabai entuziastingai skiria lėšų šiai reikmei. Tačiau čia turėčiau pridurti, kad nesu matęs nė vienos Europos šalies advokatūros atstovo, kuris būtų patenkintas atlyginimo dydžiu valstybės teikiamos teisinės pagalbos bylose. Įprasta nuomonė šiuo klausimu, kad valstybės advokatams mokama 2–3 kartus mažiau nei vidutinis rinkos įkainis. Galbūt taip ir yra, tačiau Latvijoje daugelis advokatų neatsisako šių bylų ir mielai atlieka savo profesines pareigas už tokius įkainius. O Advokatų taryba visada griežtai laikėsi nuostatos, kad teisinės pagalbos kokybė valstybės teikiamos teisinės pagalbos bylose neturi skirtis nuo bylų, kuriose advokatas dirba pagal susitarimą su klientu.

■ Pakalbėkime apie nukentėjusiųjų teises Latvijos valstybėje, ši tema kaip tik akcentuojama šio žurnalo numeryje. Ar kyla iššūkių ginant nukentėjusiųjų teises?

– Nukentėjusiųjų teisės nėra pati aktualiausia tema Latvijos teisinėje aplinkoje, nes laikui bėgant nacionaliniai baudžiamojo proceso teisės aktai buvo nuolat tobulinami, be to, reguliavimas iš esmės atitinka ES nukentėjusiųjų direktyvą. Jei kai kuriais atvejais nepakankamai paisoma

– Anksčiau nuoširdžiai tikėjau ir tikėjausi, kad tokie įvykiai šiandienėje Europoje neįmanomi, kad gyvenime neteks patirti nieko panašaus. Klydau.

Nuo pat pirmųjų karo dienų Latvijos advokatų taryba pasmerkė Rusijos karinį puolimą Ukrainoje. Pradėdama tokių agresyvių karą Rusija šiurkščiai pažeidė Jungtinių Tautų Chartijos 2 straipsnio 4 dalyje įtvirtintą draudimą naudoti jėgą. Rusijos agresija prieš Ukrainą yra tarptautinis nusikaltimas. Tikime, kad aukšto rango Rusijos pareigūnai bus patraukti atsakomybėn tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu. Reiškiamo tvirtą paramą Ukrainos suverenitetui ir teritoriniam vientisumui ir nuoširdžiai užjaučiame Ukrainos žmones šioje sudėtingoje situacijoje.

Nuo pat karo pradžios Latvijos advokatūra ne kartą aukojo Ukrainai iš advokatūros biudžeto, taip pat nuolat ragino Latvijos advokatus aukoti savarankiškai. Visuotinis advokatūros susirinkimas kiekvieną kartą vienbalsiai pritaria šioms siūlymams dėl finansinės paramos. Advokatai taip pat prisideda prie visureigių ir įvairios už aukas įsigytos įrangos gabenimo į Ukrainą, kad ji būtų tiesiogiai perduota padaliniais, kuriems jos reikia.

Na, o kalbant apie Latvijos visuomenės požiūrį į karą Ukrainoje, didžioji dauguma vienareikšmiškai ir griežtai smerkia Rusijos karinę agresiją ir padarytus karo nusikaltimus.

J. Rozenbergas: „Nepriklausomybė – trapus turtas, sudėtingų ir audringų istorinių įvykių rezultatas, kurį reikia vertinti ir gerbti...”

Žinoma, yra ir tokių atsilikusių marginalų, kurie simpatizuoja Rusijos karo nusikaltimams, taip pat pasitaiko neapykantos nusikaltimų prieš ukrainiečius ar Ukrainos rėmėjus, tačiau tikrai nėra pagrindo teigti, kad tai plati ir problemiška tendencija.

■ Na, ir pabaigai ką norėtumėte palinkėti žurnalo skaitytojams ir Lietuvos advokatams?

– Apie darbą nekalbėsiu. Vargu ar kas nors paskutinėmis savo gyvenimo valandomis gailėtųsi, kad dirbo per mažai (*šypsosi*).

Palinkėsiu meilės. Duoti, gauti, jausti. Meilės pačia plačiausia prasme. Linkiu, kad rastumėte laiko prasmingai jį praleisti su savo artimaisiais: tėvais, sutuoktiniais, vaikais. Linkiu jausti meilę savo šaliai.

Lietuvos, kaip ir Latvijos, žmonės ne visada turėjo Nepriklausomybę ir savo valstybę. Tai trapus turtas, sudėtingų

ir audringų istorinių įvykių rezultatas, kurį reikia vertinti ir gerbti. Palinkėsiu jums, kad nelaikytumėte savęs priešpriešoje su valstybe, bet su meile žiūrėtumėte į save kaip į savo valstybės dalį. ■

J. Rozenbergas

- 2000 m. Latvijos universitete gavo teisės mokslų bakalauro, 2002 m. – teisės mokslų magistro diplomą.
- 2013 m. Latvijos universitete gavo teisės mokslų daktaro laipsnį baudžiamosios teisės srityje.
- 1998–1999 m. pradėjo teisininko karjerą Latvijos pašte.
- 1999–2002 m. dirbo teisininku bendrovėje „Arco Real Estate”.
- Nuo 2003 m. yra Rygos arbitražo teismo teisėjas.
- 2011–2017 m. – Latvijos advokatų tarybos narys.
- Nuo 2015 m. – Latvijos advokatų egzaminavimo komisijos pirmininkas.
- Nuo 2017 m. – Latvijos advokatų tarybos pirmininkas.

TEISĖ Į NEKALTUMO PREZUMPCIJĄ

Teisės saugos mėsma lėje

Garsioji COVID-19 testų pirkimo byla atskleidė nusikaltimų tyrimo tarnybų spragas. Bet ar jas ketinama užtaisyti?

DOMINYKAS GRIEŽĖ

2020-ųjų liepą, kai Lietuvą ir visą pasaulį pamažu geležiniais gniaužtais ėmė spausti COVID-19 pandemija, prasidėjo viena garsiausių pastarojo penkmečio rezonansinių bylų – buvęs Pagalbos onkologiniams ligoniams asociacijos (POLA) vadovas Šarūnas Narbutas buvo garsiai sulaikytas, įtariant, kad, Lietuvai už daugiau nei 5 mln. eurų perkant koronaviruso tyrimo reagentus, neteisėtai gavo 300 tūkst. eurų.

Šią istoriją nuo pat pradžių nušvietė visa žiniasklaida, o Š. Narbutas laukė ne pats maloniausias laikotarpis: vyras buvo sulaikytas, į teismą kaip nusikaltėlis vestas pro televizijos kameras ir fotografų objektyvus. Namuose atlikta krata. Nors teismas vietoj suėmimo jam skyrė namų areštą, buvo areštuotos visos Š. Narbutas sąskaitos, nepaliekant nė cento. Maža to, kai Specialiųjų tyrimų tarnyba (STT) ir prokurorai viešai kalbėjo apie garsiai pradėtą tyrimą, Š. Narbutui buvo draudžiama tai daryti.

Pirminė tyrimo versija – 2020 m. pavasarį Nacionalinė visuomenės sveikatos priežiūros laboratorija ieškojo COVID-19 testų, kurių tuo metu trūko visame pasaulyje, o buvęs POLA vadovas kaip tarpininkas padėjo surasti Ispanijos bendrovę „PMS International S.L.“, kuri siūlė tuos testus. Už tarpininkavimą Š. Narbutas gavo atlygį – kiek dau-

giau nei 300 tūkst. eurų, kurie, anot prokuratūros ir STT, atrodė jei ne kaip kyšis, tai kaip nusikalstamu būdu gauti pinigai.

Iš pradžių Š. Narbutas įtartas prekyba poveikiu, tačiau vėliau teismą pasiekė byla dėl sukčiavimo ir piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi. O tada visa ši istorija prokurorams ir STT nuvažiavo nuo bėgių – 2023 m. gegužę Vilniaus apygardos teismas visiškai išteisino Š. Narbutą, neradęs jokių nusikaltimų užuomazgų. 2024 m. sausio viduryje apie buvusio POLA vadovo nekaltumą dar kartą pasisakė Lietuvos apeliacinis teismas – konstatavo, kad Š. Narbutas veikė kaip tarpininkas, suradęs ir pasiūlęs lietuviams Ispanijos įmonės testus, ir ši aplinkybė buvo aiški visiems apie šį procesą žinojusiems ir jame dalyvavusiems asmenims, o standartinį komisinį mokestį (1 eurą už vieną parduodamą testą) Š. Narbutui pasiūlė būtent „PMS International S.L.“ pardavimų vadovas. Ir šis mokestis neturėjo įtakos galutinei testų kainai, nes

mui tebuvo formalumas – prokuratūra išteisinamųjų nuosprendžių nebeskundė, o pats išteisintasis kartu su advokatu prašė tik palikti pirmosios instancijos teismo sprendimą, kuriuo Š. Narbutui iš valstybės buvo priteistos bylinėjimosi išlaidos.

Lapkričio 18 d. Aukščiausiasis Teismas buvusiam POLA vadovui dovanavo dar vieną pergalę – pripažino, kad Lietuva turės padengti kelias dešimtis tūkstančių eurų siekiančias išlaidas teisininkams, siekiant įrodyti savo nekaltumą.

Po pastarųjų teismų sprendimų ir nuosprendžių visa ši istorija atrodo visai kitaip, nei rodėsi iš pradžių. Pareigūnų ir prokurorų veiksmus būtų galima suprasti, jeigu šie būtų ištis sučiupę nusikaltėlį, kurio kaltę vėliau būtų įrodę teismai. Tačiau dabar aiškėja, kad nekaltas asmuo dėl prokuratūros ir STT veiksmų buvo sulaikytas, pagarsintas ir rodomas kaip nusikaltėlis, turėjo atsisveikinti su darbu, gyventi be pinigų ir netgi negalėjo kalbėti apie jam metamus įtarimus.

Dabar galiu sakyti, kad per ikiteisminį tyrimą jaučiausi inkvizicijoje, kaip baudžiauninkas viduramžiais, nes kad ir ką darau, aš kaltas, kad aš bet ką darau.

pagal bendrovės praktiką tarpininkui mokamas komisinis mokestis pačios įmonės lėšomis.

Dar prieš Lietuvos apeliacinio teismo sprendimą šioje istorijoje savo verdiktą paskelbė Europos Žmogaus Teisių Teismas (EŽTT). Jis 2023 m. gruodžio viduryje konstatavo, kad Lietuvos teismai, prokuratūra ir STT Š. Narbutas teises pažeidė bent keturis kartus: iš pradžių neteisėtai jį sulaikė, vėliau be pagrindo atskleidė jo asmenybę, viešai komentavo galimus nusikaltimus, tačiau draudė tai daryti pačiam Š. Narbutui, be rimtų priežasčių areštavo visą jo turtą. Už šiuos pažeidimus Š. Narbutui EŽTT priteisė 26 tūkst. eurų kompensaciją.

Galima sakyti, kad po šių teismų verdiktų Š. Narbutas kasacinis skundas Lietuvos Aukščiausiajam Teis-

Lapkričio pabaigoje apie šią bylą „Advokatas“ kalbėjosi su Š. Narbutu ir jo advokatu iš „Ellex Valiunas“ kontoros Raimundu Lideika – apie ketverius metus trukusią kovą su lietuviškais teisingumo vėjo malūnais, kokios mintys kilo šios istorijos dalyvių galvose, kas pasikeitė, o kas dar turėtų keistis.

Pergalės yra, bet džiaugsmo mažai

Nors jau pereitos visos teisminės instancijos tiek Lietuvoje, tiek Strasbūre, laimėtos visos turėtos bylos, nei pats Š. Narbutas, nei jo advokatas R. Lideika džiaugsmu ir optimizmu pernelyg netrykšta – anot jų, kaina, kurios pareikalavo nekaltumo įrodinėjimas, yra didelė, o prokuratūra ir kitos tarnybos iš savo klaidų neskuba mokytis, nors teismai prikišamai tas

klaidas parodo. „Yra, mano supratimu, tokios susiformavusios tradicijos, kurių niekaip negalima išguiti“, – kalbėdamas apie prokuratūros ir STT darbą, svarstė R. Lideika. Patyręs advokatas teigė, kad karjeros pradžioje, kai Lietuva tapo nepriklausoma, dar matė, kaip dirbo sovietinės tarnybos, kurių darbo metodų galima aptikti ir šiandien.

Pats Š. Narbutas, lapkričio viduryje sulaukęs jau paskutinės, aukščiausios, instancijos verdikto, ti-

areštas buvo neteisėtas, draudimas komentuoti buvo neteisėtas. Nacionaliniai teismai ikiteisminio tyrimo metu tokių pažeidimų nematė, bet jie nematė todėl, kad net nesigilino – aš tai tikrai galiu sakyti. Mes teikėme argumentus, į nė vieną argumentą nebuvo atsakymo. Ir prasidėjo teismo procesas. Ruošdamasis jam galų gale galėjau pamatyti, kokia apimtimi buvo viskas tiriama – 10 tūkst. lapų. Ikiteisminiame procese aš jaučiausi tragiškai, visiškai praradęs tikėjimą

visuomenėje nušviestoje byloje, kurioje jau buvo pasisakę ir įvairūs politikai, suinteresuotosios pusės, tiesiog negali sau leisti pralaimėti. Vilniaus apygardos teismas, anot Š. Narbuto, ne tik jį išteisino, bet ir pasisakė apie ydingą institucijų elgesį.

„Nesijaučiau ramus, ar nepadarys kokio spaudimo. Nes visas tas procesas, mano požiūriu, nuo pat pradžių buvo politizuotas. Ir tada, kai išgirdau tą nuosprendį ir argumentus... Kad pasakytų, kad doro-

kino, kad tik tuomet, kai ikiteisminis tyrimas buvo baigtas, o byla pasiekė teismą, vėl pajuto tikėjimą, kad Lietuva visgi yra teisinė valstybė: „Dabar galiu sakyti, kad per ikiteisminį tyrimą jaučiausi inkvizicijoje, kaip baudžiauninkas viduramžiais, nes kad ir ką darau, aš kaltas, kad aš bet ką darau. Tie teismai, ikiteisminio tyrimo teisėjai – viskas pas juos buvo teisėta, nors vėliau Strasbūras pripažino, kad sulaikymas buvo neteisėtas, turto

valstybe, o prasidėjus teisminiam procesui apygardos teisme jaučiausi kaip civilizacijoje, nes galiausiai galėjau pasakyti, ką manau apie tai, kritikuoti ir pasisakyti, turėjau galimybę teikti prašymus, ir juos teismas vertino.“

Visgi buvęs POLA vadovas pripažino, kad net prieš pirmosios instancijos paskelbtą nuosprendį nesijautė ramus – nors kaltinimai, anot jo, atrodė nepagrįsti, baiminosi, kad plačiai

mas spaudimas liudytojams, užduodami menami klausimai, nelogiškai kaltinimai suformuluoti – čia yra stipru“, – sakė Š. Narbutas.

Precedentai yra. Bet kas iš to?

Visa Š. Narbuto bylinėjimosi istorija, kurioje jau yra trys Lietuvos teismų verdiktai ir EŽTT sprendimas, teisei bendruomenei davė nemažai precedentų ir teisinės praktikos pavyzdžių. ▶

► „Pirma – žmogaus teisių pažeidimų konstatavimas dar nesibaigus teismams. Antra – Šarūno byla paskatino keisti įstatymus. Baudžiamojo proceso kodekso 140 straipsnį praktiškai po jo bylos pakeitė. Precedentas buvo tas, kad pagaliau ir bylinėjimosi išlaidas baudžiamosiose bylose Aukščiausiasis Teismas paaiškino“, – kelis aspektus, kuo teismų sprendimai Š. Narbuto istorijoje yra išskirtiniai, vardijo R. Lideika.

„Pirmą kartą mūsų teismai pasakė, kad mes EŽTT ne kaip Talmudą aiškiname tiesiogiai. Privalo sprendimą skaityti ne tiesmukai, bet vertinti, atrinkti, kur yra privalomi Lietuvos teismams išaiškinimai“, – pridūrė Š. Narbutas.

Tačiau tiek buvęs POLA vadovas, tiek jo advokatas nestokoja pesimizmo – nors teismai ir pasisakė apie prokuratūros ir STT klaidas, noro keisti ydingą sistemą nematyti. „Čia yra labiausiai nuviliantis dalykas, – kalbėjo R. Lideika. – Mes su Šarūnu, kaip teisininkai, turbūt jau pirmosiomis to proceso valandomis, kai sulaikė, pradėjome kalbėti, aš jam tokį patarimą daviau – žiūrėti į šitą procesą ne kaip į savo bylą, bet kaip į Lietuvos problemą, bandyk savo teises ginti tam, kad padėtum Lietuvai, kad pas mus pagarba žmogaus teisėms būtų didesnė. Dabar jau metai po EŽTT sprendimo. Deja, nieko, atrodo, tokio praktikoje neįvyko – valstybė per tą laiką susimokėjo kompensacijas, priteistas Šarūnui, bet jos institucijos daro lygiai tą patį, o kai kada net dar blogiau.“

Pats Š. Narbutas pastebi, kaip skiriasi sprendimai, kuriuos teisėjai priėmė ikiteisminio tyrimo metu, ir kaip viskas keitėsi, kai byla pasiekė teismą: „Tave sulaiko ir tu turi teisę apskusti šitą, tavo vertinimu, neteisėtą sulaikymą. Ir nors viską darėme operatyviai, trumpiausiais terminais, surašėme per valandą, kad blogai sulaikė, tada, kai išnagrinėjo, iškart per dieną apskundėme. Kol priėjome tą galutinį sprendimą, kad mane neteisėtai sulaikė, o sulaikė liepos 21 d., buvo spalio mėnuo – tada dar klausimą sprendė, ar

tave sulaikė teisėtai ir ar tave reikėtų paleisti greičiau. Tai netenka jokios prasmės. Dėl to buvo pakeistas įstatymas, kad būtų galima greičiau nagrinėti. Praktikoje, ką girdžiu iš Raimundo, tas įstatymas vis tiek yra blogas ir ydingas, bet nors kažką padarė. Kitas dalykas – kai Strasbūro teismas priėmė sprendimą, STT žiniasklaidai komentavo, kad sukūrė darbo grupę nagrinėti šitam sprendimui, ką reikėtų daryti, išnagrinėjo, priėmė kažkokius sprendimus. Kokie tie sprendimai, niekas viešai nekomentavo, tik pasakė – panagrinėjome ir padarėme. Tai gal jie nagrinėjo, kaip čia mes padarėme, kad gavome pažeidimą, o ne ką mums reikia keisti, kad ateityje klaidų nedarytume?“

Š. Narbutas pridūrė svarstantis, kad gal ne pati institucija turėtų vertinti tokį elgesį, bet kas nors iš aukščiau. „Ir mes negirdėjome, nei kad Seimas kažkokią parlamentinę kontrolę vykdytų ar Teisingumo ministerija. Dabar teismai nustato, kad buvo pažeidimai, tai ką jūs darote,

„Kai Šarūno byloje, ypač EŽTT, sprendimą išgirdome, perskaitėme, aš labai džiaugiausi. Galvojau, kad tai bus postūmis, kad bus pakeista praktika dėl tų sulaikymų, dėl panašių turto apribojimų. Bet dabar jau pradedu suvokti, kad ne – tai yra tik tai molis, iš kurio ateities bylose turi lipdyti tuos pačius klausimus“, – sakė R. Lideika.

Apie tave kalbėti gali, bet tu kalbėti negali

Vienas teisės pažeidimų, dėl kurių pasisakė EŽTT, buvo draudimas Š. Narbutui kalbėti apie jo atžvilgiu pradėtą ikiteisminį tyrimą, nors pastarąją istoriją plačiai komentavo tiek prokurorai, tiek STT atstovai. Anot Š. Narbuto, šis momentas visoje istorijoje buvo ypač nemalonus, nes jis matė, kad įtarimai nepagrįsti, tačiau kalbėti apie tai buvo uždrausta: „Tai yra būdas užčiaupti. Teisėsaugos institucijos turi Konstitucijos garantuojamą teisę valstybės prievartos monopoliiui. Kaip sugalvoju, taip ir naudoju. Turėtų

Teisėsaugos institucijos turi Konstitucijos garantuojamą teisę valstybės prievartos monopoliiui. Kaip sugalvoju, taip ir naudoju. Turėtų naudoti atsakingai.

kad kitą kartą taip nenutiktų?“ – klausė pašnekovas.

R. Lideika pridūrė, kad jau tuomet, kai jo kliento byla judėjo finišo tiesiosios link, iš valstybės institucijų atstovų girdėjo kurioziškų pasiteisinimų dėl šios bylos – esą ekstremalioji situacija dėl COVID-19 pandemijos tarsi leido 2020-aisiais Baudžiamojo kodekso normas interpretuoti plačiai, pavyzdžiui, Š. Narbutą prilyginti valstybės tarnautojui, nes buvo paskelbta ekstremalioji situacija, duotas žodinis viceministrės nurodymas. Anot R. Lideikos, tiek tokie išvedžiojimai, tiek ir tyla iš valdžios institucijų optimizmo nesuteikia – nors ketverius metus trunkančioje istorijoje rasta ne viena tyrimą atlikusių tarnybų klaida, taisyti jų neskubama.

naudoti atsakingai. Kai naudoju *belekaip, belekada*, išeina taip, kad šneku, ką noriu, kaip institucija. Ir ne viena – STT, prokuratūra, tada jau ant to paties malūno pila ir politikai, ir Seimo nariai, ir ministrai ar pats prezidentas, ir visi komentuoja, kaip yra. Faktus gal teisingai pateikdami, gal ne – iš savo situacijos sakau, kad ne, iškraipydami – pasakydami viską, ko nebuvo. Ir tada aš nieko negaliu pasakyti, net kad visa tai – nesąmonė. Kai sakau, kad taip nebuvo ir čia yra nesąmonė, tada arba grasina, kad tu baudžiamąją atsakomybę gausi, arba niekas nesiklauso. Tu esi visiškai nelygioje kovoje. Tokie dalykai Strasbūro teismo buvo įvertinti kaip didelis, reikšmingas, žalojantis pažeidimas, kurio neturi būti.“

R. Lideika atkreipė dėmesį į kitą aspektą – draudimas kalbėti apie tyrimą, pasak advokato, atsirado tik po kurio laiko, greičiausiai, kai prokurorai ir tyrėjai pamatė, kad pirmosiomis valandomis garsiai skelbta versija gali nepasitvirtinti. „Jeigu į faktus įsigilinsime, tas draudimas Šarūnui atskleisti ikiteisminio tyrimo duomenis atsirado ne nuo pirmos dienos ir ne nuo antros – po mėnesio. Kas pradėjo tą viešųjų ryšių akciją apie šitą bylą? Šiaip idealus atvejis, kad teisėsaugos institucijos apskritai neturėtų viešinti, kad pradėjo kokius nors ikiteisminius tyrimus, juo labiau neturėtų viešinti, kam yra pareikšti įtarimai, neturėtų nurodyti vardo, pavardės. Teisės mokslininkai apskritai visą šitą situaciją apie leidimą komentuoti ikiteisminio tyrimo duomenis ar neleidimą vertina taip – turėtų būti prokuroro nutarimas. To prokuroro, kuris yra atsakingas už bylą, rašytinis nutarimas, kuriame jis leidžia tą ir tą atskleisti tokiu ir tokiu metu. Formaliai žiūrint, pagal Baudžiamojo proceso kodeksą leisti atskleisti ikiteisminio tyrimo duomenis gali tik bylą prižiūrintis prokuroras – pagal įstatymą to negali daryti nei jokia STT, nei jokia FNTT, net to prokuroro viršininkas. Bet Lietuvoje sušaukiamos spaudos konferencijos, kuriose dalyvauja Generalinės prokuratūros atstovas, FNTT, STT ir panašūs, o paskui, jeigu kas nors tą klausimą iškelia – kur prokuroro leidimas, sako, mums žodžiu leido.“

Nors prokuratūra dažnai laikosi pozicijos, kad įtariamieji neturėtų kalbėti, nes pakenks ikiteisminiam tyrimui, o prokurorai ar kitų institucijų atstovai gali komentuoti tyrimus, nes to prašo viešasis interesas, R. Lideika su tokiais argumentais nesutinka. „EŽTT tą ir vertino, kur čia viešas interesas ir kur privatumas. Čia balanso kiekvienu atveju reikia, o Šarūno byloje EŽTT ir pasakė, kad čia balanso nėra. Pirma, Šarūnas tuo metu nebuvo joks viešas asmuo, kad galėtum pateisinti, kad štai sulaukėme asmenį ir apie jį reikia paskelbti. Strasbūras

Plačiai bylą komentavę pareigūnai
Š. Narbutui liepė tylėti.

kiekvieną atvejų sako, kad teisę žinoti visuomenei su teise į privatumą reikia kiekvienu atveju devynis kartus apsvarstyti ir tikrai dešimtą nuspręsti, ką tu atskleidi. O šitas draudimas Šarūnui atskleisti neva ikiteisminio tyrimo duomenis buvo priimtas tada, kai pati prokuratūra pradėjo jausti, kad ji pradeda pralaimėti tą viešųjų ryšių akciją“, – teigė R. Lideika.

Gyvenimas be cento

Draudimas kalbėti apie visą Lietuvą dominantį ikiteisminį tyrimą, kai tai daro prokurorai, ne vienintelis nemalonas prisiminimas iš to laikotarpio, kurį išgyveno Š. Narbutas. Yra ir kitas jautresnis klausimas – pradėjus ikiteisminį tyrimą, buvo nutarta areštuoti ne tik 303 tūkst. eurų, kuriuos vyras kaip atlygį gavo iš Ispanijos bendrovės, bet ir visas kitas jo turėtas lėšas. Taip Š. Narbutui nepalikta nė cento.

„Areštavo visas lėšas, visą turimą, kaip sakoma, iki cento. Aš jokiū būdu negaliu susimokėti už automobilio stovėjimą mieste, nes vis-

kas areštuota. Įsivaizduokite, taip gyvenimiškai neapibrėžtą laiką, kol vyksta ikiteisminis tyrimas. Turi mokėti mokesčius ar nuomą, ar už sveikatos paslaugas, ir tu negali, nes turi nulį. Ir tame procese privalai gintis – tai kaip gintis, jeigu turi nulį?“ – sunkų laikotarpį prisimena Š. Narbutas.

Išteisintasis verslininkas sakė suprantantis, kodėl buvo nutarta areštuoti 303 360 eurų, kurie jam buvo pervesti, tačiau nesupratęs, kam reikėjo areštuoti ir visas kitas jo turėtas lėšas. „Ir mes sakome – kokiu pagrindu, nes nėra to įtarime? Ir tada teismai sako, tai gal jums dar ką nors pareikš, gal dar kokių dalykų bus. Turi suformuotą įtarimą, areštuojame sumą, bet areštuojame ne tik ją, bet ir visa kita, nes gal mes sugalvosime, kad tu dar ką nors gavai neteisėtai“, – piktinosi Š. Narbutas.

Pasak jo, klausimą dėl viso turto arešto ikiteisminio tyrimo metu teisėjai nagrinėjo gal devynis kartus, ir visais atvejais pažeidimų nebuvo nustatyta, kol galiausiai, bylai pasiekus teismą, klausimas pajudėjo iš vietos. Š. Narbutas prisimena, kad ▶

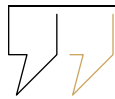

Advokatas R. Lideika (kairėje)
Š. Narbuto bylą atvedė iki Strasbūro.

► dėl gautų pinigų buvo ir kuriozinių situacijų – bankui teko pateikti įvairiausius dokumentus, kad pagrįstų 300 tūkst. eurų pervedimą, o kai gavo pinigus, teko skambinti į mokesčių inspekciją, bandant išsiaiškinti, kaip šiuos pinigus įforminti. Anot Valstybinės mokesčių inspekcijos (VMI), nuo šios sumos Š. Narbutui reikėjo sumokėti mokesčius, apie 50 tūkst. eurų. Bet tuomet paaiškėjo, kad VMI klausė STT, ar gali leisti jam sumokėti šiuos mokesčius, o STT ir prokuratūra to nenorėjo leisti.

„Vieni sako, kad čia neteisėtos lėšos, tu nieko neturi sumokėti, nes tau jos nepriklauso. VMI sako: tu nuo jų sumokėk – nemoki, mes skaičiuojame delpinigus“, – pasakojo Š. Narbutas. Pasak jo, vėliau teko sumokėti ne tik mokesčius, bet ir delpinigus. Tačiau pastarąją sumą jam vėliau iš Lietuvos priteisė EŽTT – tai buvusi vienintelė turtinė žala, kurią pripažino Strasbūro teismas.

Nors buvo paliktas be pinigų, Š. Narbutui teko rūpintis savo gynybą, samdytis advokatą. Surinkti lėšas teisinėms išlaidoms tuo metu teisiamam vyrui padėjo artimieji,

Vieni sako, kad čia neteisėtos lėšos, tu nieko neturi sumokėti, nes tau jos nepriklauso. VMI sako: tu nuo jų sumokėk – nemoki, mes skaičiuojame delpinigus.

visuomenė. Vėliau teismuose kilo klausimas, ar valstybė išteisintajam turi atlyginti šias išlaidas, ar ne? Nors teismų sprendimai buvo permainingi, Aukščiausiasis Teismas galiausiai pasakė, kad net ir tokiu atveju, kai išteisintajam lėšas teisininkams padeda surinkti artimieji ar visuomenė, išteisintasis vis tiek turi teisę atgauti išleistus pinigus.

„Jeigu ateityje bus toks klausimas, kad štai sulaukė arba asmenį nepagrįstai apkaltino, o asmuo kreipiasi į visuomenę ir sako: klausykite, man areštavo visas sąskaitas, neturiu nei už ką gintis, nei pragyventi. Tada už šio asmens teisinę gynybą sumoka kiti asmenys. Dabar jau baudžiamosiose bylose žinosime, kad nesvarbu, kas sumoka. Svarbu, kad tos išlaidos būtų pripažintos būtinomis, ir tada tam asmeniui teismai privalo priteisti iš valstybės“, – sakė R. Lideika.

Bylos laimėtos. O kas toliau?

Nors savo nekaltumą ir teisių pažeidimus Š. Narbutas jau įrodė tiek Lietuvoje, tiek Strasbūre, vyras su advokatu neslepia, kad teismų maratonas greičiausiai dar nesibaigė – yra svarstymų patiems kreiptis į teismą dėl turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo. „Turime EŽTT sprendimą, bet labai norėčiau, kad ir nacionaliniame teisme šitie dalykai būtų vertinami“, – sakė Š. Narbutas.

R. Lideika pabrėžė, kad dėl prokuratūros ir kitų institucijų veiksmų ištis yra pagrindas kreiptis į teismą, tačiau kitas klausimas – ką daryti, kad ateityje dėl tokių dalykų kreiptis į teismą nereikėtų?

„Tas perteklinis žaidimas procesu ir valstybės institucijų saiko neturėjimas taikant prievartos priemones paverčia tą normalų, įstatyme sureguliuotą procesą į tokį inkvizicinį, smerkiamąjį procesą“, – sakė advokatas. ■

*Vienas pagrindinių teisės, kaip socialinio gyvenimo reguliavimo priemonės, tikslų – teisingumas. Jis yra svarbiausių moralinių vertybių ir teisinės valstybės pagrindas
(Konstitucinio Teismo 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimas)*

**LIETUVOS ADVOKATŪROS KREIPIMASIS
Į 2024–2028 M. KADENCIJOS SEIMĄ**

DĖL ŽMOGAUS TEISIŲ UŽTIKRINIMO LŪKESČIŲ

Vienas esminių teisinės valstybės požymių – asmens teisių ir laisvių apsauga. Nesant pagarbos asmens teisėms ir laisvėms, teisės viršenybės ir teisinės valstybės principams, teisės sistema negali tinkamai funkcionuoti. Valstybės institucijos, pareigūnai turi saugoti, ginti žmogaus teises ir laisves, o ypač svarbu, kad, vykdydami jiems patikėtas funkcijas, jie patys nepažeistų žmogaus teisių ir laisvių¹.

Artėjant 2024 m. rinkimams į Lietuvos Respublikos Seimą, Lietuvos advokatūra, kaip nepriklausoma, ekspertinė, politikoje nedalyvaujanti ir savo srities profesionalus jau daugiau nei 105 metus vienijanti organizacija, kreipiasi į visas politines partijas ir kandidatus į 2024–2028 m. kadencijos Seimą, atkreipdama dėmesį į 9 sritis, susijusias su žmogaus teisių padėtimi Lietuvoje.

Visuomenės valstybei ir jos teisės sistemai išreiškiamas lūkestis dėl piliečių teisių yra daugiabriaunis ir apima pagarbą žmogui ir žmogaus teisėms, valdžios tarnavimą žmogui, veiksmingą žmogaus teisių gynybą, skaidrą valstybės valdymą, teisėkūros stabilumą, politikų atsakomybės neišvengiamumą. Visuomenė tikisi žmogaus teisių apsaugą veiksmingai užtikrinančios teisės sistemos, kuria galima pasitikėti, o kartu pasitikėti ir valstybe, ją puoselėti ir ginti.

Teisinės valstybės esmė – teisės viešpatavimas. Šis imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai², neišskiriant ir pačios valdžios. Nors ekonomiškai klestinti, tačiau veiksmingos teisės sistemos ir teisingumo stokodama Lietuva bus pasmerkta tolti nuo pažangios ir demokratinės valstybės siekio. Dėl to kreipiamės į 2024 m. Seimo rinkimuose dalyvaujančias partijas ir kandidatus, kviesdami būsimą Seimą ir Vyriausybę visą veiklos kadenciją nuosekliai siekti pagarbos piliečiams ir jų teisėms, taip pat laiduoti veiksmingą šių teisių gynybą.

Žmogaus teisės ir laisvės – itin plati sritis, tačiau Lietuvos advokatūra prašo būsimo Seimo užtikrinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos piliečiams garantuojamas teises, o ypač:

- 1) apsaugą nuo nepagrįsto suėmimo³,
- 2) nekaltumo prezumpciją⁴,
- 3) privataus gyvenimo apsaugą⁵,
- 4) laisvę reikšti įsitikinimus⁶,
- 5) valstybės garantuojamą teisinę pagalbą⁴,
- 6) advokato kliento paslapties apsaugą⁴,
- 7) asmens teisę į gynybą⁴,
- 8) valdžios institucijų atsakomybę žmonėms⁷,
- 9) valdžios galių ribojimą⁷.

¹ Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 30 d. nutarimas.

² Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

³ Konstitucijos 20 straipsnis.

⁴ Konstitucijos 31 straipsnis.

⁵ Konstitucijos 22 straipsnis.

⁶ Konstitucijos 25 straipsnis.

⁷ Konstitucijos 5 straipsnis.

1. APSAUGA NUO NEPAGRĮSTO SUĖMIMO

SITUACIJOS APŽVALGA

Konstitucijos 20 straipsnis nustato, kad nusikaltimo vietoje sulaikytas asmuo per 48 valandas turi būti pristatytas į teismą, kur išsprendžiamas asmens suėmimo ilgesniam laikui klausimas. Nepaisant to, jog Konstitucija nedviprasmiškai nustato, kad sulaikyti galima tik „nusikaltimo vietoje sulaikytam asmeniui“, praktikoje šis veiksmas taikomas ne tik tokiems asmenims. Teisėsaugos institucijos suėmimą vis dar gana dažnai taiko remdamosi neretai tik abstrakčiais ir neindividualizuotais motyvais. Laikinais sulaikytų asmenų skaičiaus ir asmenų, kuriems skirta kardomoji priemonė – suėmimas, statistika vis dar kelia didelį susirūpinimą ir nusivylimą dėl Europos vertybių neatitinkančių priemonių taikymo⁸.

	2021 m.	2022 m.	2023 m.
Laikinais sulaikytų iki 48 val. asmenų skaičius	12 607	11 226	9383
Asmenų, kuriems skirta kardomoji priemonė – suėmimas (paprastai daugiau nei 48 val.), skaičius	1570	1713	1513

Asmens laisvės apribojimo (sulaikymas ir suėmimas) negalima atsieti nuo pagarbos nekaltumo prezumpcijai. Todėl asmeniui, kuris buvo laikinai sulaikytas ar suimtas, bet vėliau ikiteisminis tyrimas jam nutrauktas, už tokį laisvės suvaržymą valstybė turi realiai ir deramai kompensuoti. Tokio kompensavimo mechanizmas turėtų būti aiškus, paprastas ir greitas, t. y. priešingas nei susiformavusi praktika, kad asmuo kompensaciją gali gauti arba savo pažeistas teises individualiai ginti tik teismo tvarka.

SIEKTINAS POKYTIS

Asmeniui, kuris buvo laikinai sulaikytas ar suimtas, bet vėliau ikiteisminis tyrimas jam nutrauktas, už tokį laisvės suvaržymą turi būti efektyviai ir tinkamai kompensuojama, o teismo tvarka galėtų būti ginčijamas tik kompensacijos dydis.

2. NEKALTUMO PREZUMPCIJA

SITUACIJOS APŽVALGA

Lietuva nepriklausomybę atkūrė 1990 m. kovo 11 d., tačiau tik gana neseniai, t. y. Konstituciniam Teismui priėmus 2021 m. kovo 19 d. nutarimą⁹, asmeniui, teismo išteisintam baudžiamojoje ir (ar) administracinėje teisejoje, pradėtos kompensuoti jo patirtos išlaidos teisei gynybai. Toks sprendimas vertintinas palankiai, tačiau valstybė, gerbdama savo piliečius ir nekaltumo prezumpciją, ne-laukdama konstitucinės jurisprudencijos bylos ar bylų supranacionaliniuose teismuose, turi ryžtis kompensuoti teisei gynybai skirtas išlaidas ir tose bylose, kuriose asmeniui ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas. Pažymėtina, kad per metus tokių nutrauktų ikiteisminių tyrimų skaičius visgi yra gana didelis¹⁰.

	2021 m.	2022 m.	2023 m.
Pradėtų ikiteisminių tyrimų skaičius	28 181	30 076	30 078
Iš jų nutrauktų ikiteisminių tyrimų skaičius ¹¹	8460	10 489	8917

⁸ Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais duomenimis.

⁹ Konstitucinio Teismo 2021 m. kovo 19 d. nutarimas.

¹⁰ Remiantis Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos pateiktais duomenimis.

¹¹ Taip pat ir nutraukti paskesniais metais.

Tinkamas kompensavimas už patirtus išgyvenimus ir neigiamas pasekmes pabrėžtų nekaltumo prezumpcijos svarbą, buvusiems įtariamiesiems leistų išsaugoti orumą ir teises, veiksmingai drausmintų baudžiamojo persekiojimo institucijas. Be to, išlaidas turėtų atlyginti ne Lietuvos valstybės biudžetas, o galimai neatidžiai besielgianti baudžiamojo persekiojimo institucija (iš savo biudžeto).

SIEKTINAS POKYTIS

Asmeniui, kuriam pradėtas ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas, besąlygiškai turi būti kompensuojamos jo patirtos teisinės gynybos išlaidos.

3. PRIVATAUS GYVENIMO APSAUGA

SITUACIJOS APŽVALGA

Kriminalinės žvalgybos veiksmų (arba slaptų sekimo priemonių) reglamentavimas vertintinas kaip visiškai paneigiantis Konstitucijos laiduojamas asmens teises, visų pirma, į privataus gyvenimo neliečiamumą. Deja, to patogu nematyti ne tik teisėsaugos institucijoms, bet neretai ir teismams.

Iš esmės šios srities reglamentavimas nėra pasikeitęs nuo sovietų epochoje galiojusio Operatyvinės veiklos įstatymo. Kriminalinės žvalgybos įstatymas, nesant jokių protingų saugiklių, iš esmės numato neribotą teisėsaugos institucijų diskreciją, todėl leidžia (atlikus formalumus) bet kuriam asmeniui taikyti bet kurias sekimo priemones (net ir galimai darančias poveikį asmens sveikatai).

Teismuose atliekama kriminalinės žvalgybos veiksmų kontrolė nėra pakankama ir sudaro plačias galimybes teisėsaugos institucijoms piktnaudžiauti (pavyzdžiui, kreipiantis dėl veiksmų sankcionavimo į sau parankų teisėją). Bandymai Seime peržiūrėti kriminalinės žvalgybos reglamentavimą tebuvo itin paviršutiniški, apsiribojo tik teisėsaugos institucijų interesais ir nebuvo skirti valstybės galios ir asmens teisių pusiausvyros paieškai. Lietuvos advokatūros vertinimas dėl šių bandymų buvo labai kritiškas¹².

Kriminalinės žvalgybos veiksmams surinktos informacijos plataus panaudojimo reglamentavimą Lietuvoje prieštaraujančiu pagrindinėms teisėms pripažino Europos Sąjungos Teisingumo Teismas¹³. Tad ši sritis vertintina kaip viena problemiškesniųjų, nes šiais veiksmais įvykdoma pati šiurkščiausia intervencija į privatų asmens gyvenimą. Svarbu ir tai, kad šalia nacionalinio reglamentavimo, kuris negali būti laikomas atitinkančiu Europos Sąjungos teisę, susiklostė iš esmės prieš bet kokią realų, o ne formalų, asmens teisių gynimą nukreipta administracinė (teismų) praktika.

Kadangi asmenys apie tokius slaptus veiksmus neinformuojami, jie ir negali sužinoti, kad buvo pažeistos jų teisės. Pažymėtina, kad advokatas, atstovaudamas asmeniui, kuris atsitiktinai sužinojo apie jam taikytą slaptą sekimą, negalės išsireikalausiti įrodymų ir ginti tokio asmens teisių teisme¹⁴. Taip yra neatsižvelgiant į tai, kad asmens teisė į gynybą, taip pat turėti advokatą, yra absoliuti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir sąlygomis¹⁵. Taigi ne tik kriminalinės žvalgybos reglamentavimas, bet ir susiklosčiusi teismų (administracinė) praktika lemia, kad šioje srityje asmens teisės tegali būti ginamos formaliai, t. y. neveiksmingai¹⁶.

Tenka konstatuoti, kad prie valstybės nepagarbos asmens privatumui, be kita ko, prisidėjo ir Valstybinės duomenų apsaugos inspekcijos¹⁷ požiūris. Gerbiant institucijos, atsakingos už asmens

¹² Lietuvos advokatūros 2022 m. gruodžio 1 d. raštas Nr. 584 Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetui.

¹³ Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-162/22. Nors žr. Konstitucinio Teismo 2019 m. balandžio 18 d. nutarimą.

¹⁴ Be kita ko, ir dėl tokio teisės aktų taikymo Lietuvos advokatūra yra pateikusi petiją Europos Žmogaus Teisių Teismui (peticijos Nr. 64301/19).

¹⁵ Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas.

¹⁶ Konstitucinis Teismas 2004 m. rugpjūčio 17 d. nutarime pažymėjo, kad asmens teisės turi būti ginamos ne formaliai, o realiai ir veiksmingai tiek nuo privačių asmenų, tiek nuo valdžios institucijų ar pareigūnų neteisėtų veiksmų.

¹⁷ Pagal Asmens duomenų, tvarkomų nusikalstamų veikų prevencijos, tyrimo, atskleidimo ar baudžiamojo persekiojimo už jas, bausmių vykdymo arba nacionalinio saugumo ar gynybos tikslais, teisinės apsaugos įstatymą, Valstybinė duomenų apsaugos inspekcija yra priežiūros institucija.

duomenų apsaugą, autonomiją, negalima nepastebėti, kad sparti visuotinio stebėjimo priemonių plėtra šalyje, ir ypač miestuose, sparčiai vyksta netenkinant Konstitucijoje nustatytą asmens teisių ribojimo sąlygų, nesant jokios rimtesnės institucijų (taip pat Seimo) priežiūros ar kontrolės ir tinkamo piliečių informavimo.

SIEKINAS POKYTIS

Pakeisti Kriminalinės žvalgybos įstatymą, t. y. suderinti su pagarbos privataus gyvenimo apsaugai principu. Nepasitvirtinus informacijai, kuri buvo kriminalinės žvalgybos taikymo pagrindas, asmeniui turi būti pranešama apie jam taikytus kriminalinės žvalgybos veiksmus, jis turi turėti teisę susipažinti su surinktais duomenimis. Tokie duomenys turi būti sunaikinti.

4. LAISVĖ REIKŠTI ĮSITIKINIMUS

SITUACIJOS APŽVALGA

Piliečiai turi teisę valdyti savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, piliečiams garantuojama kritikos teisė¹⁸. Konstitucinė laisvė nekludomai ieškoti, gauti ir skleisti informaciją bei idėjas yra vienas iš atviros, teisingos, darnios pilietinės visuomenės, demokratinės valstybės pagrindų. Ši laisvė – svarbi įvairių Konstitucijoje įtvirtintų asmens teisių ir laisvių įgyvendinimo prielaida¹⁹.

Puoselėti pilietinės visuomenės kultūrą ir tradicijas būtina tam, kad būtų išsaugota demokratija ir teisinė valstybė, įgyvendinta valdžios institucijų atskaitomybė rinkėjams. Pilietinė visuomenė negali būti įsivaizduojama be galimybės turėti įsitikinimus ir laisvai juos reikšti. Nuomonės ar kritikos dėl valdžios ir pareigūnų veiksmų pareiškimas negali būti ribojamas niekaip kitaip, išskyrus įstatymą, nes įsitikinimų bei jų raiškos laisvė įtvirtina ideologinį, kultūrinį ir politinį pliuralizmą²⁰.

Vis dėlto laisvė reikšti įsitikinimus turi tam tikras ribas. Už neapykantos kalbą turi būti taikoma atitinkama atsakomybė, tačiau ne mažiau svarbu išlaikyti protingą pusiausvyrą, t. y. neleisti bet kurio nuomonės pareiškimo (nors ir labai nepatogaus tam tikroms visuomenės grupėms) mėginti kvalifikuoti kaip neapykantos kalbą²¹.

Vis aiškiau matoma, kad laisvė reikšti įsitikinimus susiduria ir su įstatymuose neapibrėžtu savi-raiškos ribojimu pašalinimo arba atšaukimo kultūros (angl. *cancel culture*) priemonėmis. Prieš žodžio laisvę negali būti vykdomos jokios visuomeninės, organizuotos ar net institucionalizuotos pašalinimo arba atšaukimo kultūros priemonės²². Tokia praktika neišvengiamai veda į asmenų savicenzūrą, didina nuolankumą valdžiai ir taip riboja valdžios institucijų kritiką, taigi paneigia pačius demokratinės valstybės pagrindus.

Pašalinimo arba atšaukimo kultūros priemonės, taikomos asmeniui už jo reiškiamus įsitikinimus, turėtų būti prilyginamos neapykantos kalbai. Taigi jei dėl asmens išsakytos nuomonės sąmoningai imamas tiesiogiai prieš jį ar jo socialinę aplinką (šeimą ir artimuosius, profesinę ar kt. veiklą, verslą ir pan.) nukreiptų veiksmų (t. y. ne kritikos), tokie veiksmai iš esmės turėtų būti vertinami kaip neapykantos kalba.

SIEKINAS POKYTIS

Už laisvės reikšti nuomonę ir valdžios institucijų kritiką ribojimą, išskyrus įstatymuose nustatytus atvejus, ir pažeidimus, be kita ko, padarytus ir pašalinimo arba atšaukimo kultūros priemonėmis, turi būti taikoma efektyvi teisinė atsakomybė.

¹⁸ Konstitucinio Teismo 1999 m. gegužės 11 d. nutarimas.

¹⁹ Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarimas.

²⁰ Konstitucinio Teismo 2000 m. birželio 13 d. nutarimas.

²¹ Konstitucinio Teismo 2002 m. spalio 23 d. nutarime pažymėta, kad laisvė reikšti įsitikinimus ir skleisti informaciją nesuderinama su nusikalstamais veiksmais – tautinės, rasinės, religinės ar socialinės neapykantos, prievartos bei diskriminacijos kurstymu, šmeižtu ir dezinformacija.

²² Pavyzdžiui, teismo sprendimas patvirtinto, kad LRT etikos kontrolierė nepagrįstai pripažino LRT žurnalistą pažeidusį LRT etikos kodeksą dėl žurnalistinio socialiniame tinkle išsakytos kritikos teisingumo ministrei.

5. VALSTYBĖS GARANTUOJAMA TEISINĖ PAGALBA

SITUACIJOS APŽVALGA

Veiksminga teismų sistema negali būti įsivaizduojama be nepriklausomos Lietuvos advokatūros. Veiksmingoje teisės sistemoje teisinė pagalba turi būti reali²³, o ne formali²⁴. Siektina, kad nepriklausomai nuo to, ar asmeniui atstovauja valstybės paskirtasis (valstybei suteikiant jos garantuojamą teisinę pagalbą ir už ją sumokant), ar paties asmens surastas advokatas, gynybos kokybė neturėtų iš esmės skirtis. Deja, praktikoje toks skirtumas egzistuoja, visų pirma, dėl teisinės pagalbos teikimo trukmės²⁵. Vertintina, kad tai lemia ir neproporcingai išplėstas valstybės garantuojamos teisinės pagalbos subjektų ratas bei platus sąrašas atvejų, kada suteikiama valstybės garantuojama teisinė pagalba.

Deja, užmokestis Lietuvoje advokatams, teikiantiems valstybės garantuojamą (antrinę) teisinę pagalbą, vargu ar gali būti laikomas adekvačiu²⁶, o teisinės pagalbos sistemos administravimo išlaidos – visiškai neprotingos²⁷. Be to, net ir pertekliniu administravimo (biurokratinio) mechanizmu pasižyminti valstybės teisinė pagalba nėra taikoma visose srityse. Pavyzdžiui, valstybės sienos pažeidėjų ar (nelegalių) migrantų bylose Valstybės sienos apsaugos tarnyba ar Migracijos departamentas viešųjų pirkimų būdu įsigyja advokatų paslaugas, nors tokios teisinės paslaugos, išvengiant galimo interesų konflikto, galėtų būti suteikiamos per Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą²⁸, o administravimo paslaugas galėtų teikti Lietuvos advokatūra. Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema turi būti reformuota iš esmės, o šios reformos poreikį kaip svarbiausią 2022 m. teisinės valstybės principo taikymo ataskaitoje yra nurodžiusi Europos Komisija.²⁹ Pažymėtina, kad iki 2024 m. valstybės garantuojamos teisinės pagalbos ydų sprendimą Europos Komisija nuosekliai įvardino kaip prioritetą – būtina užbaigti teisinės pagalbos sistemos reformą, visų pirma, sumažinant administracinę naštą ir užtikrinant teisinės pagalbos teikėjams tinkamas sąlygas dalyvauti procese, atsižvelgiant į Europos standartus teisinės pagalbos srityje³⁰.

SIEKTINAS POKYTIS

Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos sistema turi būti reformuota iš esmės, pavyzdžiui, jos administravimas perduotas Lietuvos advokatūrai.

6. ADVOKATO KLIENTO PASLAPTIES APSAUGA

SITUACIJOS APŽVALGA

Konstitucinis Teismas yra pabrėžęs, kad asmens teisė į gynybą, taip pat teisė turėti advokatą yra absolūti, ji negali būti paneigta ar suvaržyta jokiais pagrindais ir jokiais sąlygomis³¹. Nepaisant to,

²³ Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarime konstatuota, kad iš konstitucinės teisės į gynybą, taip pat teisės turėti advokatą kyla ir valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali.

²⁴ Konstitucinio Teismo 2018 m. spalio 11 d. nutarime pažymėta, kad teisingo bylos išnagrinėjimo nepriklausomame ir nešališkame teisme imperatyvas, konstitucinis teisinės valstybės principas suponuoja valstybės pareigą užtikrinti veiksmingos teisinės pagalbos teikimą.

²⁵ Pavyzdžiui, kasaciniam skundui parengti baudžiamojoje byloje skiriama ne daugiau kaip 8 valandos, o atstovauti kasacinės instancijos teisme – ne daugiau kaip 2 valandos ir pan. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2016 m. balandžio 13 d. nutarimas Nr. 364 „Dėl Už antrinės valstybės garantuojamos teisinės pagalbos teikimą ir mediaciją mokamo užmokesčio dydžių nustatymo ir mokestimo taisyklių patvirtinimo“.

²⁶ Lietuvoje advokatams užmokestis už teikiamą valstybės garantuojamą teisinę pagalbą yra antras nuo galo visoje ES (2024 m. ES teisingumo rezultatų suvestinės 26 pav. arba 24 p.).

²⁷ Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybos duomenimis, antrinės teisinės pagalbos administravimo išlaidos sudaro net 16,8 proc. (<https://vgtp.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/3/fnvYkDMU6uE.pdf>).

²⁸ Amnesty International ataskaita Lithuania: Forced Out Or Locked Up, p. 47–49.

²⁹ 2022 m. teisinės valstybės principo taikymo ataskaitos Lietuvos skyriuje pirmoji rekomendacija Lietuvai suformuluota taip: *atsižvelgiant į Europos standartus teisinės pagalbos srityje, tęsti teisinės pagalbos sistemos reformą, be kita ko, užtikrinti teisinės pagalbos teikėjams tinkamas sąlygas dalyvauti procese.*

³⁰ 2024 m. teisinės valstybės principo taikymo ataskaita. Teisinės valstybės principo taikymo padėtis Europos Sąjungoje, p. 2.

³¹ Konstitucinio Teismo 2001 m. vasario 12 d. nutarimas.

advokato klientų duomenų konfidencialumo sąlyga nuolat ir šiurkščiai (t. y. nesilaikant įstatymo reikalavimų) ignoruojama, visų pirma, teisėsaugos institucijų, be kita ko, vadovaujantis visiškai ydingu Kriminalinės žvalgybos įstatymu (žr. 3 dalį).

Kliento paslapties atskleidimas paneigia konstitucinę asmens teisę į gynybą. Iš teisės turėti advokatą kyla valstybės institucijų pareiga užtikrinti, kad galimybė įgyvendinti šias teises būtų reali³².

Be to, vis pasitaiko atvejų, kai ieškoma būdų advokatą byloje apklausti kaip liudytoją dėl aplinkybių, kurias jis sužinojo vykdydamas savo profesines pareigas, nors Advokatūros įstatymo 46 straipsnio 1 dalis nedviprasmiška ir aiškiai nustato, kad advokatas negali būti šaukiamas kaip liudytojas ar teikti paaiškinimus dėl aplinkybių, kurias sužinojo atlikdamas savo profesines pareigas.

SIEKTINAS POKYTIS

Advokato kliento paslapties apsauga turi būti reali, o už bandymus šią paslaptį atskleisti turi būti taikoma efektyvi teisinė atsakomybė.

7. ASMENS TEISĖ Į GYNYBĄ

SITUACIJOS APŽVALGA

Asmens gynybos negali riboti ir iki šiol neretai teismo pritaikomas viso turto, taigi ir visų banko sąskaitų, areštas. Toks visų asmens lėšų (nenumatant jokių išimčių būtiniausioms reikmėms ir prekėms, gydymui ir vaistams ar teisinei gynybai) areštas yra vienareikšmiškas ir atviras asmens teisių pažeidimas. Konstitucinis Teismas yra nustatęs, kad teisė į tinkamą teisinį procesą yra būtina teisingumo įgyvendinimo sąlyga, kuri negali būti dirbtinai suvaržoma arba nepagrįstai apsunkinamas jos įgyvendinimas³³. Dėl to, nepaisant pritaikyto turto arešto, turi būti nustatytos aiškos ir protingos išimtys ir jų taikymo taisyklės, o už neproporcingą ar nepagrįstą turto areštą asmeniui turi būti teisingai atlyginama.

SIEKTINAS POKYTIS

Turto areštas įtariamajam ir (ar) kaltinamajam turi būti taikomas proporcingai ir negali sudaryti sąlygų, ribojančių asmens teisę į gynybą.

8. VALDŽIOS INSTITUCIJŲ ATSAKOMYBĖ ŽMONĖMS

SITUACIJOS APŽVALGA

Teisinę valstybę įtvirtinančio Konstitucijos 5 straipsnio 2 ir 3 dalys nustato atsakingo valdymo ir valdžios atsakomybės visuomenei principus: valdžios galias riboja Konstitucija, valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad ši Konstitucijos nuostata suponuoja, jog valstybei kyla pareiga imtis visų įmanomų priemonių, kad būtų užkirstas kelias korupcijai ir piktnaudžiavimui valdžia, valstybės tarnyboje turi būti išvengta viešųjų ir privačių interesų konfliktų, taip pat valstybės tarnybos teikiamos galimybės negali būti naudojamos asmeniniam pasipelnymui³⁴.

Tinkamai apibrėžta ir veiksminga politinė (politikų) atsakomybė už priimtus sprendimus lemia visuomenės pasitikėjimą valdžia, skatina efektyvų, atsakingą ir teisingą valstybės valdymą.

Atsižvelgiant į konstitucinį atsakingo valdymo principą ir valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms imperatyvą, būtina koncentruotis į valstybės institucijų kokybę³⁵. Institucijų kokybė suprantama

³² *Ibid.*

³³ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

³⁴ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

³⁵ *Foreign direct investment and its drivers: a global and EU perspective. Federico Carril-Caccia and Elena Pavlova. ECB Economic Bulletin, Issue 4/2018, p. 66.*

kaip įsiklausymas į visuomenės lūkesčius ir poreikius, biurokratinių barjerų mažinimas, reali politikų atsakomybė. Politinei atsakomybei tiek nacionaliniu, tiek savivaldos lygmeniu negali būti taikomi tokie patys standartai kaip baudžiamojoje teisėje. Politikai turėtų vadovautis aukštesniu etikos standartu, kuris, skirtingai negu teisės normos, nepateikia aiškių taisyklių, tačiau leistų išlaikyti piliečių pasitikėjimą³⁶.

SIKTYNAS POKYTIS

Įtvirtinti asmeninę politikų atsakomybę už priimtus sprendimus. Turi būti nustatytos realios politikų etikos pažeidimo atsakomybės rūšys su atgrasančiomis pasekmėmis, pavyzdžiui, ribojama galimybė eiti skiriamas ar renkamas pareigas.

9. VALDŽIOS GALIŲ RIBOJIMAS

SITUACIJOS APŽVALGA

Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai, neišskiriant teisėkūros subjektų³⁷. Leidžiant teisės aktus, turi būti paisoma teisėkūros procedūrinių reikalavimų, taip pat tų, kuriuos yra nusistatęs pats teisėkūros subjektas⁴³. Pažeidžiantis žmogaus ir visuomenės lūkesčius teisėkūros procesas sukelia nestabilumą, nepasitikėjimą valstybės institucijomis.

Jeigu Lietuvos teisėkūrą, atsižvelgiant į konstitucinę doktriną³⁸, reikėtų apibūdinti vienu žodžiu, labiausiai tiktų – *ydinga*. Lietuvoje teisėkūra laikytina ydinga beveik visais aspektais, iš kurių paminėtini keli svarbiausi.

Pirma, į teisėkūros procesą per mažai įtraukiama visuomenė, trūksta viešumo ir skaidrumo⁴⁰.

Antra, įsivaizduojama, kad formalus teisės akto projekto paskelbimas Teisės aktų projektų informacinėje sistemoje yra tikrasis derinimas (konsultavimasis) su visuomene. Be to, derinimas su privačiu sektoriumi vykdomas neprotingais terminais, visiškai nesuvokiant šio sektoriaus veiklos specifikos.

Trečia, teisės aktais kuriamo reguliavimo poveikis vertinamas formaliai⁴¹, nėra siekiama įrodymais pagrįstų sprendimų, todėl neužtikrinamas pakankamas suinteresuotųjų šalių dalyvavimas, nesistengiama poveikio vertinimų kokybės priežiūra.

Ketvirta, nėra asmeninės atsakomybės už parengtą teisės akto projektą ar jo pasekmes, todėl, esant kolektyvinei atsakomybei, prioritetas teikiamas ne konsultavimuisi, diskusijai ar nuomonių derinimui, o planų laikymuisi ir terminams⁴². Geriausia tokio teisėkūros proceso iliustracija galėtų būti vadinamoji mokesčių reforma, kuriai atvirą kritiką išsakė ir Lietuvos advokatūra⁴³.

³⁶ Politinėmis partijomis ir Seimu tradiciškai pasitiki mažiausiai gyventojų.

³⁷ Konstitucinio Teismo 2013 m. liepos 1 d. nutarimas.

³⁸ Konstitucinio Teismo 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas.

³⁹ Pavyzdžiui, Konstitucinio Teismo 2016 m. liepos 8 d. nutarime pažymėta, kad konstitucinis atsakingo valdymo principas, aiškinamas kartu su Konstitucijos 5 straipsnio 3 dalyje įtvirtintu valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms imperatyvu, suponuoja teisėkūros procedūrų viešumo ir skaidrumo reikalavimus, kurių privalo laikytis *inter alia* valstybės valdžią įgyvendinančios institucijos. Tokių reikalavimų paisymas priimant teisės aktus yra būtina visuomenės pasitikėjimo valstybe ir teise bei valdžios atsakomybės visuomenei sąlyga; jis sudaro prielaidas įtraukti visuomenę į sprendimų, susijusių su viešaisiais interesais, priėmimo procesą, *inter alia* sudarant galimybę susipažinti su rengiamais teisės aktų projektais ir kita su jais susijusia informacija, taip įgyvendinant *inter alia* Konstitucijos 33 straipsnyje įtvirtintas piliečių teisės dalyvauti valdant savo šalį, kritikuoti valstybės įstaigų ar pareigūnų darbą, apskusti jų sprendimus.

⁴⁰ Valstybės kontrolės 2018 m. kovo 16 d. valstybinio audito ataskaita, *Teisėkūros procesas*, p. 7.

⁴¹ Valstybės kontrolė 2024 m. balandžio 24 d. valstybinio audito ataskaitoje *Teisinio reguliavimo poveikio vertinimo sistema* pažymėjo, kad sisteminės teisinio reguliavimo peržiūros atliekančios institucijos suvokia jų naudą, tačiau dėl teisės aktų gausos, žmogiškųjų išteklių trūkumo ir nesant metodikos jas atlikti sudėtinga.

⁴² Tai objektyviai konstatuojama, pavyzdžiui, Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimo Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“ 185 punkte: teisės aktų gausa ir jų skubotas priėmimas, į procesą neįtraukiant visuomenės, neleidžia užtikrinti kokybiškos teisėkūros. Šiuo metu egzistuojantis neaiškus, perteklinis reguliavimas apsunkina teisės taikymą, sudaro prielaidas korupcijai ir neefektyviam darbui.

⁴³ Lietuvos advokatūros 2023 m. birželio 19 d. raštas Nr. 238 Finansų ministerijai.

Penkta, dėl visų kitų čia paminėtų (ir nepaminėtų) priežasčių Lietuvoje be perstojo veikia įstatymų ir kitų teisės aktų leidybos konvejeris⁴⁴.

TEISĖS AKTŲ PRIĖMIMAS IR JŲ PAKEITIMAI⁴⁵

	Skaičius	Pakeitimų skaičius
Iš viso galiojančių įstatymų	1899	9435
Iš viso galiojančių nutarimų	47 652	14 542
Iš viso galiojančių įsakymų	54 478	56 968
Bendras skaičius	104 029	80 945

Seimas kasmet priima vidutiniškai 700 įstatymų⁴⁶. Pažymėtina, kad Lietuvoje kasmet priimamų įstatymų skaičius yra žymiai didesnis už kitų Europos Sąjungos valstybių parlamentuose priimamų įstatymų skaičių. Pavyzdžiui, Estijos parlamentas kasmet priima vidutiniškai 160, Latvijos – 200, Lenkijos – 190, Vokietijos – 115 įstatymų. Lietuvoje 50 proc. įstatymų Seime priimama skubos ar ypatingos skubos tvarka. Pavyzdžiui, Suomijoje, Švedijoje, Jungtinėje Karalystėje ir Lenkijoje taip priimama tik 5 proc., Estijoje – 10 proc. įstatymų⁴⁷. Remiantis viešai skelbiamais duomenimis, 2024 m. Lietuvoje galioja 1899 įstatymai ir 9435 įstatymų pakeitimo įstatymai, 47 652 nutarimai ir 14 542 jų pakeitimai, 54 478 įsakymai ir 56 968 jų pakeitimai⁴⁸.

Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė 2024 m. balandžio 24 d. audito ataskaitoje, skirtoje teisėkūrai ir teisinio reguliavimo poveikiui vertinti, pažymėjo, kad Lietuva iš kitų Europos Sąjungos valstybių išsiskiria itin didele ir vis augančia užregistruojamų teisėkūros iniciatyvų gausa, iš kurių priimama apie 66 proc. 2020–2023 m. (Seimo I–VII sesijos) priimti 2469 teisės aktai, iš jų 7 proc. – naujos redakcijos įstatymai ar įstatymai, kuriais reglamentuojami iki tol nereglementuoti santykiai. Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, kad galiojančių teisės aktų stebėseną nelaikoma teisėkūros stadija, o teisėkūros iniciatyvos nėra grindžiamos poveikio vertinimo rezultatais⁴⁹.

Poveikio vertinimas privalo būti vienas iš teisėkūros ciklo etapų. Tam, kad būtų išvengta teisės klaidų ir žalos atsiradimo arba jų tikimybė sumažinta iki mažiausio galimumo, sustiprintas pasitikėjimas politikais, visų pirma, turėtų būti nustatomas teisinis ir faktinis būtinumas keisti ar kitaip reglamentuoti tam tikrą institutą. Tik vėliau turėtų būti rengiamas teisės akto projektas ir atliekamas tinkamas siekiamo reglamentavimo poveikio vertinimas. Tik įvykus išsamioms diskusijoms, galėtų būti priimamas teisės aktas, o vėliau privalomai būtų atliekama nuolatinė stebėseną, siekiant nustatyti, ar teisės aktas tinkamai sureguliuo reglamentuojamą institutą ir (ar) poveikio vertinimas buvo atliktas tinkamai.

Šio ciklo laikymasis padidintų visuomenės tikėjimą, kad priimtas naujas teisinis reguliavimas bus kokybiškas ir klaidos ar piktnaudžiavimo valdžia tikimybė bus kiek įmanoma mažesnė.

SIEKTINAS POKYTIS

Būtina ne pažadais, o iš tikrųjų kuo greičiau sustabdyti teisėkūros konvejerį. Taip pat būtina pradėti vykdyti tikrą (ne apsimestinį) teisės aktų poveikio vertinimą ir konsultavimąsi su visuomene, be kita ko, plačiau pasitelkiant nepriklausomus ekspertus.

⁴⁴ Nepaisant Seimo 2020 m. gruodžio 11 d. nutarimo Nr. XIV-72 „Dėl Aštuonioliktosios Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos“, kurio 190 punkte įtvirtinta, kad siekiant užtikrinti teisėkūros kokybę ir tobulinti egzistuojantį teisinį reguliavimą svarbu orientuotis ne į kiekybę, o į kokybę. Turime paisyti numatomo teisinio reguliavimo vertinimo proporcingumo, teisėkūros profesionalumo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo principų. Privalome konsultuotis su visuomene ir atskiromis suinteresuotomis grupėmis, priimdami joms svarbius sprendimus. Turime užtikrinti teisės viršenybės bei pagarbos žmogaus teisėms ir laisvėms principus teisėkūroje.

⁴⁵ Remiantis *Infolex* duomenimis [žiūrėta 2024 m. liepos 9 d.].

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ Remiantis Europos Sąjungos valstybių narių parlamentų viešai skelbiamais duomenimis.

⁴⁸ Remiantis *Infolex* duomenimis [žiūrėta 2024 m. liepos 9 d.].

⁴⁹ Lietuvos Respublikos valstybės kontrolės 2024 m. balandžio 24 d. valstybinio audito ataskaita Nr. VAE-2 *Teisinio reguliavimo poveikio vertinimo sistema*.

E. Dobrowolska: „Liūdina, kad teisingumo sritis žiniasklaidoje yra vertinama lyg neprioritetinė“

Prieš ketverius metus sprendžiant, kas užims LR teisingumo ministro kėdę, tuometės politikės **Ewelinos Dobrowolskos** kandidatūra sulaukė nemažai prieštarų nuomonių dėl patirties stokos, kad įgyvendintų pokyčius teisingumo sistemoje, ar autoriteto nepakankamumo teisininkų bendruomenėje. Kokie tie ketveri metai teisingumo ministro kėdėje buvo, kokie svarbiausi darbai padaryti ir kas liko neįgyvendinta, kadenciją baigusios ministrės klausė **Ieva Paliliūnienė**.

■ Kokius svarbiausius darbus pavyko padaryti per ketverių metų kadenciją, kuriais didžiuojatės?

– Per ketverius metus dėl gauto pasitikėjimo pavyko pasiekti daug tikslų. Vienas pagrindinių buvo neplanuotas, bet padiktuotas išskirtinio laikmečio, kuriame gyvename. Mažiau nei per savaitę nuo rusijos agresijos prieš Ukrainą pradžios Teisingumo ministerijos iniciatyva Lietuva pirmoji kreipėsi dėl rusijos karo nusikaltimų. Mažiau nei per parą Tarptautinio Baudžiamojo Teismo prokuroras pradėjo tyrimą, dėl kurio šiandien yra išduoti 6 arešto orderiai už įvykdytus karo nusikaltimus ir nusikaltimus žmogiškumui. Vienas jų – putinui. Lietuva pasinaudojo tai numatančio Romos statuto 14 straipsnio galimybe pirmą kartą savo istorijoje.

Tikiuosi, kad bus įsteigtas ir specialusis tribunolas už agresiją prieš Ukrainą, nes jo reikia kuo greičiau. Tikiu, kad jis padėtų Ukrainai laimėti karą anksčiau. Lietuva padarė daug, kad sutelktume tarptautinę bendruomenę ir ekspertus šiam tikslui. Neabejoju, kad turime pamatyti agresorius tribunolo suole.

Tarp kitų kadencijos pasiekimų paminėčiau tai, kad pavyko užtikrinti teisę į originalią asmenvardžių rašybą.

Valstybės kontrolės rekomendacijas. Be to, buvo sudarytos galimybės teisinėmis paslaugomis naudotis nuotoliu, jei taip piliečiams yra patogiau.

Taip pat kartu su Lietuvos advokatūra užtikrinome, kad valstybės garantuojama teisinė pagalba būtų ne tik nemokama, bet ir kokybiška, atliepianti klientų lūkesčius. Nuo 2024 m. pradžios įsigaliojo valstybės garantuojamos teisinės pagalbos priemonės, leidžiančios suteikti efektyvesnes paslaugas, atstovaujant pažeidžiamų visuomenės grupių interesams – užtikrintas nepilnamečių atstovavimas iki jų pripažinimo nukentėjusiais, taip pat sudaroma galimybė SLAPP bylose teisinę pagalbą gauti nevertinant asmens turto ir pajamų. Džiaugiuosi, kad pavyko rasti sprendimus, kurie leido didinti užmokestį advokatams, teikiantiems antrinę valstybės garantuojamą teisinę pagalbą, taip pat pradėti valstybės garantuojamą teisinę pagalbą teikiančių advokatų specializaciją.

Svarbus kadencijos darbas – kartu su teismų savivalda parengti ir Seime priimti pakeitimai, leidę efektyvinti teismų tinklą ir užtikrinti vienodą teisingumą ir krūvius visoje Lietuvoje.

Tarp kitų kadencijos pasiekimų paminėčiau tai, kad pavyko užtikrinti teisę į originalią asmenvardžių rašybą.

Šiandien Lietuvos pilietės, išteklėjusios už užsieniečių, jų vaikai ir tautinės mažumos gali pasikeisti asmenvardžius be bylinėjimosi teisme.

Atsisakius nebūdingų funkcijų, buvo sumažinta teisinių paslaugų biurokratija. Pavyzdžiui, šiandien tėvystei pripažinti nebereikia notarų patvirtinimo, o perduodant šeimos turtą – teismo leidimo. Porai neturint nepilnamečių vaikų, teismo sprendimo nereikia ir skyrybų atveju.

Pavyko iš esmės peržiūrėti kodeksus, kurie reguliuoja bausmes ir bausmių vykdymą, subalansuoti jų nuostatas. Notarinių paslaugų įkainius sureguliuojame įgyvendindami

Džiaugiuosi ir tuo, kad per kadenciją pavyko sustiprinti savivaldas teisingumo srityje – perduodant daugiau funkcijų ir įgaliojimų.

■ O kokių darbų nepavyko nuveikti, nors bandyta, ir kurių, jūsų nuomone, Lietuvai labai reikia, kalbant apie žmogaus teisių srities stiprinimą?

– Vienu tokių sprendimų, visų pirma, įvardyčiau pastangas atsisakyti neveiksnio instituto. Lietuva ratifikavo Jungtinių Tautų žmonių su negalia teisių konvenciją dar 2010 m. Lietuvoje galiojantis neveiksnio institutas ap-

E. Dobrowolska: „Atsisakius nebūdingų funkcijų, buvo sumažinta teisinių paslaugų biurokratija.“

riboja teises, kurias turi garantuoti šią konvenciją ratifikavusios šalys. Apmaudu, kad galimi sprendimai nusikėlė už XVIII Vyriausybės kadencijos ribų.

Panašioje situacijoje atsidūrė ir teisėkūros iniciatyva, susijusi su Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) sprendimu *Macatė prieš Lietuvą*, kuriuo pripažinta, kad Lietuva pažeidė Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos nuostatas, susijusias su saviraiškos laisve. Apmaudu, nes politikų konsensusas lėmė, kad šio EŽTT sprendimo Lietuva neįgyvendino racionaliausiu būdu – balsavimu Seime.

Būtinai atsakingas Lietuvos politikų požiūris į priimtus tarptautinius įsipareigojimus, EŽTT ir Konstitucinio Teismo sprendimų įgyvendinimą.

■ **Ar pasikeitė jūsų požiūris į Lietuvos teisinę sistemą, padirbus su šia sritimi, būnant teisingumo ministro kėdėje?**

– Teisinė sistema mano gyvenime nėra nauja sritis ir nebuvo iki prisijungiant prie Teisingumo ministerijos. Tad mano požiūris į ją taip pat iš esmės nepasikeitė. Tačiau per pastaruosius metus turėjau išskirtinį šansą šią sistemą pažinti iš ▶

► naujo požiūrio taško – teisingumo politikos koordinavimo. Tai yra labai dinamiška sritis, kupina įdomių diskusijų, kurios lemia sprendimus dėl valstybės krypties. Lygiagrečiai Teisingumo ministerija turi pareigą išlikti tiksli, nešališka ir atspari politiniam populizmui. Tai yra vienas valstybės stabilumo garantų, tačiau dėl to Teisingumo ministerijos kuruojami klausimai tampa mažiau populiariūs plačiojoje visuomenėje. Džiaugiuosi, nes per pastaruosius metus pavyko atkreipti daugiau visuomenės dėmesio ir tai iš dalies pakeisti. Bet vis dar pasitaiko atvejų, kai teisingumo sritis žiniasklaidoje yra vertinama lyg neprioritetinė, sudarant naująją Vyriausybę. O tai ištis liūdina.

■ Kas labiausiai jus nustebino ir paliko blogiausią ir geriausią įspūdį?

– Pradėjus darbą Teisingumo ministerijoje ištis nustebino tai, kad nemažai klausimų, rodos, ilgą laiką buvo nespren-džiami, galbūt net ignoruojami. Nuo teismų funkcijų peržiū-ros iki valstybės garantuojamos teisinės pagalbos paslaugų gerinimo – signalų apie reikalingus pokyčius ministerija buvo sulaukusi daug, bet sprendimai priimti nebuvo. Todėl labai maloniai nustebino aktyvus ir konstruktyvus bendradarbia-vimas su teisinėje sistemoje veikiančiomis institucijomis ir teisininkus vienijančiomis savivaldos organizacijomis, kuris prasidėjo nuo pirmųjų darbo ministerijoje mėnesių. Teisės profesionalai buvo pasirengę objektyvius argumentus, rodė didelį norą įsitraukti į reguliavimo pokyčius, aktualizuoti siūlomus sprendimus ar net jiems atstovauti. Teisingumo

ministerijos ekspertai ir specialistai nuoširdžiai sirgo už sis-temos stiprinimą ir žmogišką požiūrį į bet kurį klausimą. Visa tai motyvavo ir mane veikti dar aktyviau.

■ Kai kalbame apie pokyčius valstybėje, teisėkūroje, visada lygiuojamės ir žiūrime į Skandinavijos šalis ar tą pačią mūsų „skandinavišką“ kaimynę Estiją, kaip manote, ko mums trūksta, kad nebesidairytume, kas yra pas kaimynus ar kitose vakarietiškoje šalyse, o patys būtume teigiamų pokyčių vėliavnešiai?

– Esu tikra, kad nemažoje dalyje sričių jau lenkiame Estiją ir omenyje turiu ne tik ekonomikos augimą. Žvelgdama plačiau, galiu pasidalinti, kad, pavyzdžiui, vokiečiai su pavydu vertina mūsų elektroninių paslaugų spektrą, norvegai – pu-siaukelės namų tinklo plėtrą ir sprendimus kalėjimuose, susijusius su motinomis ir vaikais. Lenkija analizuoja mūsų Baudžiamąjį kodeksą ir Bausmių vykdymo kodekso pokyčius, siekdama pritaikyti tai savo nacionalinėje teisėje. Manau, kad esame teisingame kelyje su tikrai gerais rezultatais. Be abejo, turime nesustoti ir toliau kelti sau ambicingus tikslus, nors jau dabar ES teisingumo rezultatų suvestinėje turime pozici-jų, kur lenkiame minimus estus.

■ Prokuratūra, Lietuvos teismai, Advokatūra savo ben-drose diskusijose kalba apie teisinės sistemos nepri-klausomumą. Jūsų nuomone, kas labiausiai trukdo šios profesijos atstovams išlaikyti savo nepriklausomumą, savivaldą? Ar Teisingumo ministerija turi, jeigu taip,

E. Dobrowolska: „Estiją lenkiame ne tik sparčiau augančia ekonomika.“

tai ko, kad Lietuvos advokatūra pagal nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios nebūtų ES trečia nuo galo? Kodėl Teisingumo ministerija vis dar neatsisako kelti teisės drausmės bylos dėl etikos laisvos profesijos atstovui, jeigu tokios teisės neturi prieš prokurorą, teisėją, valstybės tarnautoją ar pareigūną, politiką? Ką ministerija padarė, kad ištaisytų Advokatūros nepriklausomumą nuo vykdomosios valdžios?

– Nepriklausomumas yra demokratiškas garantas, leidžiantis institucijoms, organizacijoms, taip pat profesionalų savivaldai formuoti ir turėti aiškią kryptį. Tai suteikia lankstumo priimant sprendimus. Turime nuostabias savarankiškas nepriklausomas teisinių profesijų savivaldos organizacijas, kurias ne tik stipiname, bet ir plečiame jų ratą. Būtent per šią kadenciją buvo inicijuoti reikalingi pakeitimai, suteikę mediatorių bendruomenei nepriklausomos savivaldos organizacijos teises. Ypač džiaugiuosi teisingumo srities nepriklausomų institucijų ir savivaldų sąmoningumu, įrodžiusiu, kad nepriklausomumas nereiškia uždaro. Anaiptol, požiūris į pareigą veikti skaidriai, atsiskaityti visuomenei ir pirmumą teikti teisės viršenybei buvo akivaizdžiai matomas. Būtent dėl šių priežasčių notarų ir antstolių savivaldoms per šią kadenciją pavyko perduoti dar daugiau funkcijų, kurias iki šiol vykdė Teisingumo ministerija.

Esu tikra, kad Lietuvos advokatūra kaip savivalda yra teisingame kelyje, kuriame atras takoskyrą tarp iniciatyvumo teisėkūroje ir politikavimo bei atvirumo.

Esu tikra, kad Lietuvos advokatūra kaip savivalda yra teisingame kelyje, kuriame atras takoskyrą tarp iniciatyvumo teisėkūroje ir politikavimo bei atvirumo. Kadencijos metu ne kartą siūlėme Advokatūrai peržiūrėti reguliavimą, numatantį, kaip yra sudaromas Advokatų garbės teismas. Siūlėme Advokatūros reguliavimą sulyginti su nuostatomis, galiojančiomis Notariatui ir Antstolių savivaldai, kai Garbės teismą sudarytų advokatai kartu su visuomenės atstovais, atsisakant Teisingumo ministerijos deleguojamų Garbės teismo narių. Deja, tokio sprendimo Advokatūra nusprendė atsisakyti. Vertinu, kad iš dalies taip buvo išreikštas ir noras išlaikyti savitą uždumą. Savivaldos sprendimas kvestionuojamas nebuvo, nes, manau, visi sutinkame, kad teisingiems pokyčiams reikia sutarimo, ypač jei kalbame apie reguliavimą, tiesiogiai liečiantį nepriklausomą savivaldą. Tad atitinkamai pokyčiai šioje srityje išlieka diskusijomis ir yra atidėti iki tol, kol bus rasti sprendimai, tinkantys visoms šalims. Atkreiptinas dėmesys, kad Lietuvoje drausmės bylos gali būti inicijuojamos tiek Notariato, tiek Antstolių savivaldos atvejais.

■ Kaip reikėtų stiprinti teisėkūrą teisinėje Lietuvos sistemoje? Ar Teisingumo ministerija turėtų susigrąžinti visų teisės aktų privalomą peržiūrą iš Vyriausybės kanceliarijos?

– Teisėkūros kokybės stiprinimas yra viena iš nuolatinių Teisingumo ministerijos veiklų. Tad čia nuolat yra namų darbų. Tenka pripažinti, kad pasitaiko situacijų, kai Europos Sąjungos pažeidimo procedūra netampa pakankama indika-

cija Seimui priimti pakeitimus, o teisės akto derinimo procedūra nėra suvokiama vienodai atsakingai visose institucijose, rengiančiose norminių teisės aktų projektus.

Tam, kad teisėkūros procesas stiprėtų horizontaliai, 2023 m. Teisingumo ministerija parengė teisėkūros metodines rekomendacijas. Jomis atkreipiamas valstybės institucijų ir valstybės tarnautojų, rengiančių norminių teisės aktų projektus, dėmesys į teisėkūros teisinį reguliavimą ir Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktiką. Pateikėme kolegoms patarimus, kaip gerinti teisės aktų projektų kokybę, užtikrinti jų atitiktį Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams, šalinti pasitaikančias teisėkūros procedūrų klaidas ir užtikrinti Vyriausybės teisėkūros tvarumą, stabilumą ir daromų pakeitimų sistemiškumą.

Teisės aktų projektų teisinis vertinimas – svarbi teisėkūros ciklo dalis, kuri leidžia turėti vidinių prieštarų neturinčią teisinę sistemą, užtikrinti teisės viršenybės principo įgyvendinimą ir stiprinti teisinę valstybę, o per tai ir kiekvieno žmogaus pasitikėjimą valstybe.

Klausime minimas teisės aktų projektų peržiūros perkėlimas – tai sprendimas, priimtas ne šios Vyriausybės, – norėčiau būti lakoniška komentuodama, tačiau, kaip ir kiekvienas sprendimas, šis turi ir savų privalumų, ir savų minusų.

Tačiau, jei paklaustumėte manęs, ar manau, kad Teisingumo ministerija yra pajėgi atlikti teisės aktų projektų peržiūros funkcijas, mano atsakymas būtų vienareikšmiškas taip. Tam čia tikrai netrūksta nei itin aukštų kompetencijų, nei motyvacijos.

■ Kaip sustabdyti teisės aktų buldozerį?

– Visų pirma, teisės aktai turi būti technologiškai ir instituciškai neutralūs. Tokį sprendimą priėmė estai, pastebėję, kad be galo daug pokyčių įstatymuose lemia net ir pasikeitimai institucijų pavadinimuose ar informacinėse sistemose. Tai didelis techniškas darbas, tačiau įvykdę šią higieną išvengtume vienos priežasties, kuri nulemia gausų teisės aktų keitimą.

Kita svarbi sritis – teisės aktų hierarchijos suvokimas. Įstatymais neturi būti reguliuojamos detalios procedūros ar tvarkos. Tai sukuria be galo gremėzdiškus įstatymus, kartu užprogramuoja didelį pluoštą pakeitimų.

Siekiant sumažinti ne tik teisėkūros apimtį, bet ir intensyvumą, būtina užtikrinti, kad suinteresuotų šalių balsas būtų išgirstas, svarbu veikti keliomis kryptimis. Visų pirma, reikia stiprinti viešųjų konsultacijų modelį. Teisės aktų projektai turi būti laiku skelbiami viešai, suteikiant galimybę visuomenei ir jai atstovaujančioms organizacijoms pateikti savo pastabas. Mes nuolat siekėme, kad konsultacijos vyktų ilgesnį laiką, kad būtų užtikrinta galimybė suinteresuotiems subjektams pateikti kokybiškus pasiūlymus ir pastabas.

Kartu svarbu didinti bendrąjį teisėkūros proceso suvokimą. Per pastaruosius metus ministerijos svetainėje stengėmės pateikti kuo daugiau aiškios informacijos apie teisėkūros

Lenkijos ministras pirmininkas
Donaldas Tuskas ir E. Dobrowolska.

Pavyko įgyvendinti daug planuotų pokyčių subalansuojant baudžiamąją politiką ar užtikrinant efektyvesnį teisingumo kelią. Tačiau šis procesas nėra baigtinis.

► proceso eigą ir priimamus sprendimus. Dalį medžiagos pateikėme ir lengvai suprantama kalba. Taip suinteresuotos šalys gali ne tik stebėti, bet ir suprasti šį procesą.

Galiausiai išties svarbu vykdyti platesnį ekspertinį vertinimą. Juo klovėmės visos kadencijos metu. Įstatymų projektų ekspertinis vertinimas, kurį atlieka tiek nepriklausomi ekspertai, tiek akademinės institucijos, gali užtikrinti, kad priimami įstatymai yra tikslingi ir atitinka visuomenės poreikius.

■ Jei dar kartą atsisėstumėte į teisingumo ministrės kėdę, ką darytumėte pirmiausia ir ko nekartotumėte, prisiminus pastaruosius ketverius metus?

– Tęsčiau pradėtus darbus. Pavyko įgyvendinti daug planuotų pokyčių subalansuojant baudžiamąją politiką ar užtikrinant efektyvesnį teisingumo kelią. Tačiau šis procesas nėra baigtinis. Inicijuojčiau tai, kad susitikimai su teisininkų bendruomenėmis, savivaldos organizacijomis, mokslininkais, nevyriausybinių organizacijomis ir nepriklausomomis institucijomis būtų organizuojami periodiškai, o ne epizodiškai. Glaudus bendradarbiavimas pirminiame teisėkūros etape

kuria tvariausius rezultatus. Periodiškumas suteikia galimybę išgirsti, išdiskutuoti ir bendradarbiauti, pažvelgti į kiekvieną klausimą visapusiškai.

■ Kaip apibūdintumėte Advokatūros ir Teisingumo ministerijos bendradarbiavimą?

– Tai – vienareikšmiškai konstruktyvus, draugiškas ir atviras bendradarbiavimas. Dalinuosi nuoširdžiausia padėka Lietuvos advokatūrai už ketverius metus kartu šiame kelyje.

■ Gal galite pasakyti spėjimą į ateitį, nes interviu duodate iki Seimo rinkimų, o jis žurnale „Advokatas“ išeis prieš pat Naujuosius – koks bus naujas teisingumo ministras, nuo ko jis pradės pokyčius, ar Teisingumo ministerijoje daugiau darbuotojų pasirengę išeiti, ar likti dirbti toliau?

– Teisingumo ministerija ir ministras nėra savitiksliai. Teisingumo ministerijoje dirba nuostabūs žmonės, tad svarbu juos įgalinti, jais pasitikėti ir jiems padėti. Dėl to linkiu išminties tęsti svarbius darbus ir stiprinti prioritetines kryptis, linkiu drąsos daryti dar daugiau ir geriau.

■ Jei ne politika, tai kas? Kur matytumėte savęs realizaciją?

– Gyvenimo keliai yra nežinomi. Kol kas labiausiai norisi pasidalinti dideliu savo dėkingumu visiems už šią patirtį, bendras pergalės bei rezultatus ir visą šį kelią kartu. ■

E. Dobrowolska

- 2011 m. baigė teisės bakalauro studijas Mykolo Romerio universitete.
- 2011–2020 m. advokato padėjėja.
- 2012–2020 m. VšĮ Europos žmogaus teisių fondo teisininkė.
- 2020 m. Vilniaus miesto savivaldybės tarybos narė.
- 2020–2024 m. teisingumo ministrė.

IQForumas

PATIKĖKITE KONFERENCIJŲ IR RENGINIŲ ORGANIZAVIMĄ MUMS

+ VIRTUALIOS KONFERENCIJOS

- transliavimo paslaugos
 - studijos nuoma
 - moderatorius

■ Visos konferencijos organizavimo paslaugos ■ **Virtualios konferencijos studijoje** ■ Konferencijos transliacija socialiniuose tinkluose, vaizdo įrašas ■ **Konferencijos reklama žiniasklaidoje** ■ Pranešėjų paieška ir programos sudarymas ■ **Konferencijos viešinimo paslaugos** ■ Specialus IQ žurnalo skyrius ar leidinys konferencijos tema, interviu su pranešėjais ir pan.

Susisieki

redakcija@iq.lt

8 694 11 116

TEISĖ GINTIS

Neformalios apklausos

Reikšmė ir ribos baudžiamajame procese

Prof. dr. Raimundas JURKA

Advokatų tarybos narys, advokatas

Ko gero, nebus suklysta pasakius, kad kone kiekvienas baudžiamojame teisme besispecializuojantis ir dirbantis advokatas savo praktinėje veikloje susiduria su situacijomis, kai tenka vertinti ikiteisminiame tyrime ar baudžiamojame byloje esančius pareigūnų su pažeidėjais ar įtariamaisiais neformalių pokalbių metu gautus duomenis. Sykiu pastebėtina, kad ne visuomet yra akivaizdžiai aišku, ar tokie pasikalbėjimai, kurių metu pareigūnai, pavyzdžiui, naudoja ir mobiliąsias vaizdo stebėjimo priemones, dar kitaip vadinamas kūno kameromis, apskritai yra leistini, ką ir kalbėti apie šių pokalbių turinio fiksavimą garso ir (ar) vaizdo techninėmis priemonėmis. Diskusijas, ar tokie duomenys ištis buvo surinkti leistinai, ar *praeter legem*, t. y. ne įstatymo nustatyta tvarka, skatina ir kitas klausimas – kokie kriterijai lemia tokių pasikalbėjimų ir jų turinio naudojimo baudžiamojame proceso metu leistinumą, o kokie ne. Teisinis reguliavimas ir baudžiamųjų bylų teismų praktika liudija, kad, deja, nėra vienareikšmiškos ir nusistovėjusios per vadinamąsias neformalias apklausas gautų duomenų kaip leistinų vertinimo tradicijos.

Vis dėlto sutinkant su tuo, kad Lietuvos baudžiamosios teisės dinamiškai netrūksta potencialo, ką ir kalbėti apie baudžiamojo persekiojimo institucijų ir joms prijauniančių politikos veikėjų idėjas ir bandymus „nusitiesti lengvesnį kelią“ nusikalstamų veikų tyrimui ir taip sukurti „itin lankstų“ požiūrį į žmogaus teisių apsaugos baudžiamajame procese standartų taikymą, jokių būdu negalima paneigti jokiais logikos dėsniais neįveikiamos teisinės dogmos *nemo tenetur* – teisės tylėti / nekaltinti savęs. Primintina, kad draudimo versti duoti parodymus prieš save principas yra įtvirtintas Lietuvos Respublikos Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje, BPK 80 straipsnio 1 punkte ir yra viena iš teisės į teisingą procesą garantijų.

Teismų praktikos nenuoseklumas

Analizuojama teisinė maksima, turinti galias tradicijas, neišraunamas

šaknis ir sykiu potencialaus taikinio efektą, ne kartą sulaukė deramo tarptautinių ir nacionalinių teismų dėmesio kalibruojant teisės nekalinti savęs potencialą.

Europos Žmogaus Teisių Teismo (EŽTT) praktikoje nurodoma, kad bet koks sulaikyto ar suimto asmens ir policijos pareigūnų pokalbis turi būti traktuojamas kaip oficialus kontaktas ir negali būti suprantamas kaip leidžiama neformali apklausa. Tai užtikrina įtariamojo teisių, įskaitant teisę tylėti ir teisę į gynėją, taikymą tais atvejais, kai pareigūnai realiai atlieka sulaikyto ar suimto įtariamojo apklausą, ir pareigūnų pareigą užtikrinti šias teises. Siekiant garantuoti, kad būtų išskaidytos bet kokios abejonės dėl pareigūnų bendravimo su įtariamoju ir jam galimai taikyto netinkamo spaudimo, toks bendravimas turėtų būti tinkamai dokumentuojamas (sprendimas byloje *Ayetullah Ay prieš Turkiją*, peticijų Nr. 29084/07 ir 1191/08). Be to, teismai turi tinkamai pasisakyti dėl šio procesinio trūkumo ir jį ištaisyti pašalindami iš bylos be gynėjo gautus parodymus, taip pat įvertinti minėto teisės pažeidimo poveikį bendram proceso teisingumui (sprendimai bylose *Mehmet Zeki Celebi prieš Turkiją*, peticijų Nr. 27582/07; *Chopenko prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 17735/06; *Romanov prieš Ukrainą*, peticijos Nr. 63782/11 ir kt.).

Lietuvos aukštesniųjų teismų praktika taip pat liudija, kad faktiškai sulaikyto ar faktiškai įtariamo padariusius nusikaltimą asmens parodymai, be kita ko, ir atviri prisipažinimai arba tokio asmens neformalių pokalbių su pareigūnais metu gauti duomenys, kurie buvo gauti pažeidus draudimą versti duoti parodymus prieš save, nepripažįstami įrodymais ir jais negalima remtis priimant apkaltinamąjį nuosprendį. Tai, kad išties tokie duomenys nėra legitimūs, o jų šaltiniai, t. y. asmenys, kurių teisę tylėti arba nekalinti savęs buvo apskiriai (gudraujant) paneigta, netgi priskirtini prie pažeidžiamų asmenų, patvirtina ir naujausi teisės psichologijos tyrimai. Vienuose jų rašoma,

kad įtariamieji, kurie naudojami teise tylėti, paprastai patenka į „nebendradarbiaujančių“ asmenų klasę, todėl pastarieji tampa teisėsaugos pareigūnų gudravimo siekiant gauti dominančią informaciją taikiniai (Snow, Crough, Dion, Lariviere, Ogunseye ir Eastwood, 2024, p. 179–188). Kituose tyrimuose akcentuojama, kad teisėsaugos pareigūnams gudraujant įgytas jais pasitikėjimas itin stipriai komplikuoja įtariamų asmenų padėtį, nes pastarieji, pasitikėdami jų atžvilgiu gudraujančiais pareigūnais, patys to nesuvokia, kad taip atsisako tam tikrų garantijų, tokių kaip teisę tylėti, turėti teisinį atstovą ir pan. (Rogers, Otal, Drogin ir Dean, 2020, p. 1–10). Taigi galima apibendrintai teigti, kad tiek teisės doktrina, tiek teisminė praktika pripažįsta asmens teisę tylėti kaip absoliučią procesinę garantiją.

Teisinis reguliavimas ir baudžiamųjų bylų teismų praktika liudija, kad, deja, nėra vienareikšmiškos ir nusistovėjusios per vadinamąsias neformalias apklausas gautų duomenų kaip leistinų vertinimo tradicijos.

Kita vertus, EŽTT ir Lietuvos aukštesniųjų teismų praktika liudija, kad teisės tylėti pažeidimas paprastai nenustatomas tais atvejais, kai asmuo tam tikrą vėliau baudžiamajame procese prieš jį panaudojamą informaciją pareigūnams pateikia savanoriškai, nebūdamas sulaikytas, kitaip reikšmingai nesuvaržant jo veiksmų laisvės ir netaikant spaudimo, pareigūnams ne siekiant neformaliuotu būdu išgauti iš asmens jį potencialiai kaltinančios informacijos, o tiesiog atliekant įprastus pirminius veiksmus įvykio vietoje (sprendimas dėl priimtino byloje *Sršen prieš Kroatiją*, peticijos Nr. 30305/13). Taip pat laikomasi pozicijos, kad pirminių klausimų uždavimas situacijoje, kai asmuo sulaikomas nusikaltimo vietoje, pats savaime paprastai nepripažįstamas neleistina neformalia faktine įtariamo asmens apklausa. Vertinant, ar toks pareigūnų bendravimas su

asmeniu nepažeidė draudimo versti duoti parodymus prieš save, kiekvienam konkrečiu atveju svarbu išsamiai išanalizuoti visą susidariusią situaciją, klausimų pobūdį, bendravimo trukmę ir apimtį, pareigūnų elgesį sulaikymo metu ir kitus kiekvienoje konkrečioje situacijoje reikšmingus veiksnius. Svarbu nustatyti ir tai, ar asmuo nebuvo kokiu nors būdu verčiamas duoti parodymų, ar nebuvo klaidinamas dėl savo teisinės padėties ir pan.

Bendrai paėmus galima teigti, kad šiuo metu besiklostanti teisminė praktika dėl neformalių apklausų ir jų metu gautų duomenų vertinimo didesnio aiškumo tikrai nepripažįsta. Netgi priešingai – formuojama praktika dėl savo dvilypumo ir kolizinio pobūdžio nulemia teisinio tikrumo ir aiškumo stokojamą procesinę teisinę būseną.

Teisminė praktika, vis dėlto sudarydama prielaidas nukrypti nuo teisės tylėti kaip procesinės garantijos neliečiamumo, kartu, deja, sukuria ir tam tikrą tautologinę situaciją. O būtent, kaip teisinga pripažįstama teisminė praktika, pagal kurią teisėsaugos pareigūnų neformalių pokalbiai su faktiškai sulaikytu ar faktiškai įtariamu asmeniu negali būti pripažįstami įrodymais ir jais negalima remtis priimant apkaltinamąjį nuosprendį (pvz., kasacinė nutartis Nr. 2K-7-57-648/2021 ir kt.). Sykiu kaip teisinga laikoma ir tokia praktika, kai vis dėlto pirminių klausimų uždavimas situacijoje, kai asmuo sulaikomas nusikaltimo vietoje, pats savaime paprastai nepripažįstamas neleistina neformalia faktine įtariamo asmens apklausa (pvz., kasacinė nutartis Nr. 2K-221-976/2023 ir kt.). Taigi taip ir lieka nebeaišku, kuri teisminė praktika šiuo konkrečiu klausimu yra teisingesnė, nes ▶

►abi nurodytos situacijos, pasirodo, nors ir būdamos skirtingos, laikomos teisingomis.

Imant atskirai pabrėžtina, kad toji teisminė praktika, kuri formuoja tam tikras išimtis, pateisinančias teisės saugos pareigūnų neformalius pokalbius su faktiškai sulaikytaisiais ar faktiškai įtariamais asmenimis, kartu nurodo, kad kiekvienu konkrečiu atveju vertinant tokių pokalbių (neformalių apklausų) leistinumą būtina vertinti: a) teisės saugos pareigūnų klausimų asmeniui pobūdį (ypatybes); b) bendravimo trukmę; c) bendravimo apimtį (mastą, užmojį); d) intensyvumą; e) pareigūnų elgesį asmens sulaikymo metu; f) tai, ar asmuo teisingai suvokė savo teisinę padėtį; g) ar nebuvo klaidinamas; h) pareigūnų, bendravusių su asmeniu, skaičių; i) ar nebuvo skatinimo, provokavimo požymių; j) ar nebuvo pažeidžiamas; k) kitus reikšmingus veiksnius.

Tinkamo informavimo apie teises svarba

Nors minėtų veiksmų spektras išties platus, netgi nebaigtinis, neapleidžia jausmas, kad kartais šiems veiksniams iki „lakmuso popierėlio“ ganėtinai toli. O būtent pasitaiko praktinių situacijų, kai, pavyzdžiui, teisės saugos pareigūnų neformalus pokalbis su faktiškai įtariamu, tačiau nuo alkoholio apsvaigusiu ir ką tik pažadintu iš miego asmeniu praslysta per Temidės filtrą kaip nepažeidžiantis asmens teisės tylėti, nekaltinti savęs. Antai Vilniaus apygardos teismas 2021 m. rugsėjo 22 d. nutartyje baudžiamojoje byloje Nr. 1A-485-1121/2021, be kita ko, teigia, kad „[...] įvertinus visus byloje esančius vaizdo įrašus, konstatuotina, jog pareigūnai, bendraudami su nuteistuoju G.S., prieš jį nenaudojo jokio psichologinio smurto, įkyriai neklausinėjo tų pačių klausimų, su asmeniu bendravo kultūringai ir korektiškai, G.S. atsakymai nebuvo išgauti smurtu ar kitokiomis amoraliomis priemonėmis, policijos pareigūnų klausimai buvo aiškūs ir konkretūs, t. y. nuteistasis laisva valia atsakinėjo į policijos pareigūnų už-

duodamus klausimus, nenurodė, jog jų nesupranta, o policijos pareigūnai profesionaliai atliko jiems įstatymu pavestas pareigines funkcijas“. Deja, bet toks veiksnys, kad policijos pareigūnai neformaliai bendravo su faktiniu įtariamuoju, kurio iškvėptame ore buvo nustatyta 2,15 promilės etilo alkoholio koncentracija, neužkliuvo ir baudžiamąją bylą peržiūrint kasacine tvarka (kasacinė nutartis Nr. 2K-134-495/2022).

Aptariamas pavyzdys tik patvirtina, kad asmens teisės tylėti kaip teisinės garantijos kontekste bet koks pareigūno ir faktiškai sulaikyto ar faktiškai įtariamo asmens neformalus pokalbis, kitoks bendravimas apie, pvz., sulaikymo priežastį, galimą teisės pažeidimą, faktiškai įtariamo asmens poziciją dėl įvykio aplinkybių ir pan., neretai sutinkamas kaip nekalta, labiau smalsumo sąlygota komunikacija.

Kad ir kaip būtų, su tokiais vertinimais nederėtų sutikti. Ir tam galima pasitelkti kone naujausią EŽTT praktiką.

surašytas nebuvo, o vienas policijos pareigūnų apsiribojo tik tarnybinio pranešimo apie tai, kas buvo pasakyta pokalbio metu, surašymu. Kitą dieną pareiškėjui P. Lalikui buvo pareikštas įtarimas dėl nužudymo itin žiauriai, jis apklaustas ir t. t. Tik po konsultacijų su advokatu pareiškėjas atsitraukė nuo to, ką buvo pasakęs, ir pareiškė, kad neketino nužudyti savo draugo, o tik iškrėsti jam išdaigą.

Vis dėlto pareiškėjas buvo pripažintas kaltu dėl nužudymo sunkančiomis aplinkybėmis ir nuteistas kalėti 25 metus. Nacionaliniai teismai vadovavosi pareiškėjo nurodytomis aplinkybėmis, kurios buvo užfiksuotos per jo neformalią apklausą, vykusią prieš jam susipažįstant su advokatu ir dar apsvaigus nuo alkoholio. Taigi policijos pareigūno surašytas tarnybinis pranešimas buvo pridėtas prie bylos ir nacionaliniai teismai jį panaudojo kaip pagrindinį įrodymą nustatydami P. Laliko ketinimą nužudyti draugą. Teismai tai, ką jis pasakė, vertino kaip ypač patikimą įrodymą, nes jis

Šiuo metu besiklostanti teisminė praktika dėl neformalių apklausų ir per jas gautų duomenų vertinimo didesnio aiškumo tikrai neprideda.

Antai EŽTT 2023 m. gegužės 11 d. sprendime *Lalik prieš Lenkiją* byloje (peticijos Nr. 47834/19) nustatė, kad 2016 m. sausį pareiškėjas P. Lalikas, būdamas stipriai apsvaigęs, padegė savo neblaivaus partnerio striukę, dėl ko pastarasis patyrė sunkius nudegimus, dėl kurių mirė. Netrukus pareiškėjas buvo sulaikytas ir nuvežtas į policijos įstaigą, kur alkotesterio testas parodė, kad jo organizme alkoholio yra apie 1,3 promilės. Vyriausybės teigimu, apie savo teises jis buvo informuotas netrukus, kai atvyko į policijos įstaigą, nors teismui nebuvo pateikta jokių tai patvirtinančių įrodymų. Kitą rytą po tiriamo įvykio pareiškėjas buvo neoficialiai apklausiamas trijų policijos pareigūnų kone tris valandas, joks gynėjas šioje apklausoje nedalyvavo. Po šio neformalaus pokalbio joks tyrimo veiksmo protokolas

kalbėjo spontaniškai ir neturėjo galimybės apgalvoti savo gynybos liniją. P. Laliko advokato teigimu, jei šiuos parodymus teismai būtų atmetę, pareiškėjui būtų grėsusi maksimali 12 metų laisvės atėmimo bausmė už sunkaus kūno sužalojimo padarymą, sukėlusį mirtį.

Galiausiai šioje byloje EŽTT nustatė, kad buvo pažeistos Konvencijos 6 straipsnio 3 dalies c punkto nuostatos, be kita ko, pripažino, kad pareiškėjas dėl apsvaigimo nuo alkoholio sulaikymo ir neformalaus pokalbio su teisės saugos pareigūnais metu buvo pažeidžiamas, ir valdžios institucijos turėjo į tai atsižvelgti informuodamos jį apie savo teises (žr. *mutatis mutandis* sprendimą *Plonka prieš Lenkiją*, peticijos Nr. 20310/02). Žinoma, EŽTT šioje byloje pakartojo, kad, vertinant viso proceso teisingumą, būtina įvertin-

Vadinamosios kūno kameros
įrašo pokalbius, bet ar jie gali
būti laikomi įrodymais?

ti, ar asmuo iki su juo bendraujant teisėsaugos pareigūnams apskritai yra pakankamai informuojamas apie jo teises, ar jam suteikiama teisė susipažinti su teisėsaugos pareigūnų surašytais tarnybiniais pranešimais, kuriuose aprašomi bendraujant nustatyti duomenys ir kt. Taigi minėtoje byloje, nors ir buvo analizuojami konkretaus teisinio proceso baudžiamojoje byloje niuansai, vis dėlto EŽTT atkreipė dėmesį į neformalių apklausų ydingumą ypač tuomet, kai asmuo nėra informuojamas ar informuojamas netinkamai apie savo teises. Nors šiame teismo sprendime nėra formuluojamos iki tol nežinomos aksiomos, šis baigiamasis teismo aktas vertingas dėl savo plataus ir kritiško požiūrio: a) į tai, kaip valstybės teisėsaugos institucijų pareigūnai naudojami faktiškai sulaukto ar faktiškai įtariamo asmens žinių apie savo teises vakuumu; b) į tai, kad minėtas asmuo apie jo teises informuojamas tik po to, kai jau įvyko neformali jo apklausa.

Taigi prieš grįžtant į Lietuvos teisinį kontekstą iš atminties išnyra XX a. septintajame dešimtmetyje (1966 m.) kone didžiausią įtaką

Jungtinių Amerikos Valstijų (JAV) teisės sistemai padariusi *Miranda prieš Arizonos valstiją* byla, kurioje Aukščiausiasis Teismas suformulavo vadinamąją Mirandos taisyklę, t. y. pareigos išpėti asmenį prieš jo apklausą apie teisę tylėti ir nekaltinti savęs koncepciją. Ji remiasi tuo, kad asmuo informuojamas apie tai, jog bet kas, ką jis pasakys teisėsaugos pareigūnams, gali būti ir bus panaudojama prieš jį teisme (angl. *anything you say can and will be used against you in a court of law*).

Giliau neanalizuojant ir nevertinant JAV patirties kaip savotiškos aliuzijos analizuojamu klausimu Lietuvoje, ko gero, derėtų sutikti su mintimi, kad, jeigu jau Lietuvos teismų praktika ir toliau skinsis kelią link pareigūnų ir faktiškai sulaukto ar faktiškai įtariamo asmens neformalaus pokalbio (apklausos) galimybių laikantis tam tikrų sąlygų, tuomet privalu išskirti pirminę ir privalomą sąlygą *conditio sine qua non* – tai savalaikį, aiškų ir tinkamai užfiksuotą (pvz., mobiliosiomis vaizdo stebėjimo priemonėmis) asmens informavimą apie jo teisę tylėti pirminiu teisėsaugos parei-

gūnų kontakto su tokiu asmeniu momentu, kaip tai numatyta ir BPK 21 straipsnio 4 dalyje, kurioje nurodoma viena iš įtariamojo teisių – tai teisė tylėti ir (ar) atsisakyti duoti parodymus apie savo galimai padarytą nusikalstamą veiką.

Neabejotina, kad aptariamasis reikalavimas turi būti įtvirtintas ir, pavyzdžiui, galiojančioje Lietuvos policijos generalinio komisaro 2020 m. vasario 26 d. įsakymu patvirtintoje Vaizdo stebėjimo būdu užfiksuotų duomenų tvarkymo policijos įstai-gose taisyklių redakcijoje, kurioje numatyta, kad pareigūnas, kuriam yra išduodama mobilioji vaizdo stebėjimo priemonė, privalo užtikrinti, kad asmenys, kurių duomenys yra renkami (veiksmai yra fiksuojami), būtų aiškiai apie tai informuoti (pareigūnui prisistačius) ir išpėti, kad vaizdo duomenys gali būti panaudoti tiriant ir nagrinėjant teisės pažeidimą (23.4 punktas). Ši nuostata koreguotina papildant ją reikalavimu pareigūnams išpėti asmenį, kad šis turi teisę tylėti ir (ar) atsisakyti duoti paaiškinimus apie savo paties galimai padarytą nusikalstamą veiką ar kitą teisės pažeidimą. ■

GYNĖJO SAVIRAIŠKOS LAISVĖ TEISMINIAME PROCESĖ

Kai pagrindinis siekis – nutildyti gynėją teisminiame procese

Arba per daug nepageidaujamo panašumo su byla
Lutgen prieš Liuksemburgą

Paulius GRICIŪNAS

Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos sekretorius

Apie Liuksemburgą

Liuksemburgo plieno giganto „ArcelorMittal“ ceche 2019 m. gegužę įvyko mirtinas nelaimingas atsitikimas, susijęs su elektros instaliacija. Ikiteisminio tyrimo teisėjas nurodė užplombuoti elektros įrenginius iki ekspertų atvykimo. Po kelių dienų, artėjant šventinei dienai, solidaus amžiaus, patyręs advokatas André Lutgenas, nuogaustaudamas dėl plieno įmonės cecho veiklos tęstinumo, kreipėsi į ikiteisminio tyrimo teisėją ir gavo patvirtinimą, kad bus iš karto informuotas, kai tik plombų ekspertams neberekės.

Tą pačią dieną ekspertas atliko visus reikalingus veiksmus, tačiau plombų nenuėmė motyvuodamas, kad to daryti negali be teisėjo leidimo. Atsižvelgdamas į milžiniškus, galinčius siekti beveik 20 mln. eurų per savaitę, cecho prastovos kaštus, advokatas įvairiais būdais bandė susisiekti su teisėju, tačiau visos jo pastangos buvo bevaisės. Advokatas, rengdamasis ir galimam bylinėjimuisi dėl valstybės padarytos žalos klientui, elektroniniu paštu kreipėsi į teisingumo ir ekonomikos ministrus, šio laiško kopiją nusiuntė ir generalinei prokurorei.

Šiame laiške ministrams advokatas pabrėžė, kad su teisėju neįmanoma susisiekti, o tokie incidentai su minėtu teisėju yra „pasikartojantys“ ir tai yra „visiškai nepriimtina“. Be to, vėlesniame susirašinėjime su generaline prokurore A. Lutgenas pridėjo, kad delsti su atplombavimu nebuvo kitos priežasties negu kad „asmenų, apie kuriuos kalbama, aplaidumas“.

Teisėjas, kuriam buvo adresuotos šios formuluotės, kreipėsi į prokuratūrą, ir dėl to prieš advokatą buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas iš karto pagal du Baudžiamojo kodekso straipsnius – teisėjo bauginimas ir nepagarba teismui. Advokatai buvo pradėta ir drausmės byla, tačiau atlikus tyrimą Liuksemburgo advokatūros pirmininkė konstatavo, kad nenustatyta „faktų iškraipymo ar nesąžiningo netikėtumo“, be to, nenustatyta ir „žeidžiančios, įžeidžiančios, pašaipios, arogantiš-

kos ar žeminančios“ advokato leksikos, todėl drausmės byla advokatui buvo nutraukta. Nors Liuksemburgo advokatūra nenustatė net advokato etikos pažeidimo, baudžiamasis procesas prieš advokatą tęsėsi.

Advokatas pirmosios instancijos teisme buvo išteisintas dėl kaltinimo teisėjo bauginimu, tačiau pripažintas kaltu dėl nepagarbos teismui. Teismas savo sprendimą motyvavo tuo, kad advokatas peržengė būtinos kritikos ribas, kritiką nukreipė į teisėją asmeniškai, žeminančiai teisėją apibūdino kaip nekompetentingą. Advokatui buvo skirta 2000 eurų bauda.

Ši pirmosios instancijos teismo sprendimą peržiūrėjęs apeliacinės instancijos teismas baudą sumažino iki 1000 eurų, tačiau pabrėžė, kad advokatas „subtiliomis formuluotėmis siekė pažeminti ikiteisminio tyrimo teisėją ir jį įžeisti“, be to, „prie objektyvios informacijos pridėjo asmeninių pastebėjimų, diskredituojančių teisėjo profesionalumą“. Apeliacinės instancijos teismas pabrėžė, kad pats advokato laiškas „neturėjo konkrečios profesinės kritikos“ ir vertintinas kaip „užuominos aukštesnėms institucijoms dėl teisėjo profesionalumo“ užsimenant, kad teisėjas advokato „neinformavo sąmoningai, savavališkai, iš užsispyrimo ir pykčio“. Galiausiai apeliacinės instancijos teismas nusprendė, kad „būtina derinti advokato žodžio laisvės ribas ir pagarbos teisminei valdžiai garantiją“.

Byla buvo priimta nagrinėti Liuksemburgo kasaciniame teisme. Šis paliko apeliacinės instancijos sprendimą nepakeistą, konstatavęs, kad Europos žmogaus teisių ir laisvių konvencijos (Konvencijos) 10 straipsnio 1 dalies garantuojama saviraiškos teisė turi ribas, tad ši teisė nėra absoliuti. Konvencijos 10 straipsnio 2 dalis, numatanti būtinus žodžio laisvės ribojimus, be kita ko, apima ir „teisminės valdžios autoritetą ir nepriklausomumą“.

Galiamiausiai byla *Lutgen prieš Liuksemburgą* (Petición Nr. 36681/23) pasiekė Europos Žmogaus Teisių Teismą (EŽTT). Advokatų asocia-

cijos aktyviai palaikė Liuksemburgo advokatą. Liuksemburgo advokatūros pateiktose pastabose pabrėžta, jog yra svarbu, kad advokatai savo nuomonę galėtų išsakyti ne tik teismo salėje, ypač jeigu gali įrodyti, kad tai, kas sakoma, yra tiesa. Baudžiamosios teisės poveikis advokatui yra advokato saviraišką stabdantis veiksnys, todėl advokatų galimo piktnaudžiavimo žodžio laisve kontrolę vykdyti turi tik Advokatūros drausminės institucijos. Europos advokatūrų taryba (CCBE) vienas balsiai (taigi, dalyvaujant ir Lietuvos advokatūrai) pabrėžė, kad tarptautiniu lygmeniu yra susitarta dėl būtinybės saugoti advokatų, vykdančių savo pareigas, žodžio laisvę. O bet kokie viešųjų asmenų teisiniai veiksmai prieš advokatą, siekiantį vykdyti savo profesines pareigas, neišvengiamai daro įtaką advokato profesinių veiksmų nepriklausomumui.

EŽTT konstatavo, kad advokato saviraiškos laisvės klausimas yra susijęs su advokato profesijos nepriklausomumu. Advokato saviraiškos laisvė apima ne tik informacijos turinį, bet ir perdavimo formą. Tačiau EŽTT gana aiškiai atskiria advokato elgesį teismo salėje ir už jos ribų.

EŽTT byloje *Lutgen prieš Liuksemburgą* glaustai apibendrina savo jurisprudenciją advokatų žodžio laisvės srityje. Teismas konstatavo, kad demokratinėse valstybėse valdžios institucijos privalo toleruoti kritiką, net jeigu tokia kritika yra provokuojanti ar įžeidžianti. Be to, leistinai valstybės pareigūnų (tarnautojų) kritikai ribos yra dar platesnės negu privačių asmenų atžvilgiu.

Vertindamas konkrečius bylos faktus, EŽTT *visų pirma* pabrėžė, kad advokato laiškas buvo teisėtas. *Antra*, EŽTT nurodė, kad (vertybinio) vertinimo teisingumo (tikslumo) nėra įmanoma patikrinti, todėl neįmanoma įvykdyti įrodinėjimo pareigos, o tai reiškia, kad būtų pažeidžiamas Konvencijos 10 straipsnis. Vis dėlto, *trečia*, vertybiniam vertinimui turi egzistuoti ir faktinis

pagrindas, kitu atveju pats vertybinis vertinimas gali būti perteklinis. EŽTT vertinimu, įrodymai patvirtino, kad advokato laiškas faktinis pagrindas buvo. Todėl galiausiai, *ketvirta*, reikia patikrinti, ar tokie vertinimai peržengė leistinos kritikos ribas. Teismas pakartojo, kad teismų atžvilgiu taikomos platesnės leistinos kritikos ribos, leistina ir asmeninė kritika, išskyrus atvejus, kai tokia kritikai nėra pagrindo.

EŽTT konstatavo, kad, nors advokato pasirinktas tonas buvo įžeidžiančio atspalvio, negali būti laikomas kaip įžeidžiantis pagal Konvencijos 10 straipsnį. Be to, advokato laiškas nebuvo viešas, skirtas tik keliems adresatams. Todėl tokia advokato saviraiška negali būti laikoma „nepagrįstu asmeniniu išpuoliu“ prieš teisėją, o advokato pavartotos frazės turi būti vertinamos ir bylos, dėl kurios jos buvo pavartotos, kontekste. Galiamiausiai EŽTT pabrė-

žė, kad advokato pavartota leksika buvo „visiškai netinkama“, tačiau, nepaisant to, ji niekaip negali būti kvalifikuojama pagal baudžiamąją teisę, net jeigu dėl to skiriama bauda būtų ir nedidelė. Teismas akcentavo, kad net ir palyginti nedidelės baudos turi atgrasomąjį pobūdį ir kišasi į saviraiškos laisvę. Galiamiausiai EŽTT nusprendė, kad Liuksemburgo teismai nerado teisingos pusiausvyros, todėl jų motyvai negali būti pripažinti pagrįstais, o tai lemia Konvencijos 10 straipsnio pažeidimą.

EŽTT priminė, kad saviraiškos laisvė yra vienas iš esminių valstybės demokratinės visuomenės ir viena iš pagrindinių jos pažangos sąlygų. Ši laisvė taikoma ne tik tai informacijai ar toms idėjoms, kurios yra palankiai priimanamos arba laikomos neįžeidžiančiomis ar abejingomis, bet ▶

ir toms, kurios įžeidžia, šokiruoja ar trikdo. Šiai laisvei gali būti taikomos išimtys, tačiau jos turi būti aiškinamos griežtai, o būtinybė taikyti bet kokius apribojimus turi būti įtikinamai įrodyta.

EŽTT pabrėžė, kad yra „nedaug galimybių“ Konvencijos 10 straipsnio 2 dalį taikyti diskusijoms viešojo intereso klausimais, o valstybėms šioje srityje suteikiama tik labai nedidelė nuožiūros laisvė. Teismas pabrėžė, kad saviraiškos „priešiškumo laipsnis ir galimas tam tikrų pastabų potencialus rimtumas nepanaikina teisės į aukšto lygio apsaugą, atsižvelgiant į tai, kad egzistuoja viešojo intereso klausimas“. Be to, „siekiant atskirti faktinį teiginį nuo vertinimo, būtina atsižvelgti į bylos aplinkybes ir bendrą pastabų toną, turint omenyje, kad teiginiai apie viešojo intereso klausimus būtų veikiau vertinimai, o ne faktiniai teiginiai“. Galiausiai EŽTT priminė, kad saviraiškos laisvės varžymo rizika advokato, kuris privalo užtikrinti veiksmingą savo klientų gynybą, atžvilgiu yra dar labiau nepriimtina. Todėl,

išskyrus tik „iš esmės nepagrįstus ir didelę žalą darančius išpuolius“, bei atsižvelgiant į tai, kad teisėjai „gali būti kritikuojami asmeniškai, laikantis leistinų ribų, o ne tik teoriškai ir bendrai“, teisėjų atžvilgiu taikytinos platesnės leistinos kritikos ribos nei paprastiems piliečiams.

EŽTT konstatavo, kad advokato saviraiškos laisvės klausimas yra susijęs su advokato profesijos nepriklausomumu. Advokato saviraiškos laisvė apima ne tik informacijos turinį, bet ir perdavimo formą. Tačiau EŽTT gana aiškiai atskiria advokato elgesį teismo salėje ir už jos ribų. *Pirma*, kalbant apie advokato elgesį teismo salėje, EŽTT advokatui suteikia dar platesnes saviraiškos teisės ribas. Teismas akcentuoja, kad, kadangi advokato saviraiškos laisvė gali kelti klausimą dėl jo kliento teisės į teisingą bylos nagrinėjimą, proceso sąžiningumo principas sąlygoja, kad šalys galėtų laisvai ir net aštriai keistis argumentais. Advokatai privalo uoliai ginti savo klientų interesus, o tai reiškia, kad kartais jie turi nuspręsti, ar turėtų priešt-

rauti teismo elgesiui, ar jį skųsti. Be to, kai pastabos nėra kartojamos už teismo salės ribų, prokuroras, kuris yra proceso „šalis“, turi „toleruoti labai didelę kritiką iš gynėjo“, net jei kai kurie posakiai yra netinkami.

Antra, už teismo posėdžio salės ribų advokatai visų pirma neturi būti persekiojami už komentarus tų ikiteisminio tyrimo duomenų, kurie jau yra viešai žinomi (pvz., publikuoti žiniasklaidoje). Advokatai neabejotinai turi teisę viešai komentuoti teisingumo vykdymą, tačiau jų kritika neturi peržengti tam tikrų ribų. Ne įžeidžiančio, bet kandaus ar net sarkastiško tono naudojimas pastabose apie teisėjus laikomas suderinamu su Konvencijos 10 straipsniu. Tačiau tokia advokato saviraiška turi būti vertinama atsižvelgiant į komentuojamos bylos duomenis. Vis dėlto advokatai negali išsakyti tokių pastabų, kuriomis peržengtų leistiną komentarų reiškimo ribą, neturėdami tvirto faktinio pagrindo, taip pat jie negali išsakyti įžeidimų.

Apibendrinant, EŽTT vertinimu, būtina užtikrinti tinkamą pusiaus-

Advokatas A. Lutgenas.

vyrą tarp įvairių interesų, tarp kurių yra ir *i*) visuomenės teisė gauti informaciją apie klausimus, kylančius iš teismų sprendimų, *ii*) reikalavimas tinkamai vykdyti teisingumą ir *iii*) advokato profesijos orumas.

Ir, priešingai, advokato komentaras dėl bylos neturėtų būti nesusijęs su bylos turiniu ar procesu. Peržengęs šias ribas, advokatas nebetenka specialaus statuso pagal Konvencijos 10 straipsnį. Čia geras precedentas yra Prancūzijos advokatės I. Coutant byla, kai advokatė 1998 m. buvo nubausta 1525 eurų bauda dėl to, kad gindama savo klientą išplatino pranešimą spaudai, kuriame teisės saugos veiksmai buvo įvardijami kaip „teroristiniai metodai“, „gestapo reidai“, „brutalus kankinimai policijos areštiniuose prižiūrint specialiojo skyriaus teisėjams“. EŽTT advokatės peticiją pripažino nepriimtina ir pabrėžė, kad Prancūzijos teismai tinkamai kvalifikavo ir įvertino tokius advokatės veiksmus.

Gali būti, kad ši EŽTT sprendimo *Lutgen prieš Liuksemburgą* santrauka pasirodys kiek nuobodoka, tačiau ji yra naudinga vertinant įvykių Lietuvoje kontekstą.

Apie Lietuvą

Liuksemburge 2019 m. gegužę prasidėję įvykiai savo esme yra daugiau nei panašūs į tų pačių metų vasario–kovo įvykius Lietuvoje. 2019 m. vasario pabaigoje teisingumo ministras Elvinas Jankevičius gavo rašytinį paklausimą iš advokato dėl galimų nekaltumo prezumpcijos pažeidimų, teisingumo ministro įvykdytų viešuosiuose renginiuose vieno iš advokato klientų atžvilgiu. Turbūt sutapimas, kad visiškai tuo pačiu metu Vilniaus apygardos vyriausiasis prokuroras Justas Laucius kreipėsi į teisingumo ministrą dėl drausmės bylos iškėlimo šiam advokatui dėl pastarojo, kaip gynėjo, elgesio teisme *dar nepasibaigusioje* baudžiamojoje byloje, kurioje J. Laucius vadovaujamos Vilniaus apygardos prokuratūros prokuroras palaikė kaltinimą. Turbūt dar vienas sutapimas, kad teisingumo ministras netiesiogiai advokatui buvo perdavęs žinią, kad, advokatui atsiėmus savo

paklausimą, „mainais“ jam nebūtų keliama drausmės byla pagal prokuratūros teikimą. Ir tik sutapimas yra tai, kad Teisingumo ministerijos Teisinės apsaugos grupės, vykdžiusios šio advokato persekiojimą, vadovė vėliau perėjo dirbti į STT.

Galima numanyti, kad teisingumo ministro advokatui pasiūlyti „mainai“ neįvyko, nes 2019 m. kovo pabaigoje tuometis teisingumo ministras E. Jankevičius iš esmės pirmą kartą „aktyvavo“ iki tol „miegančią“ ar „teorinę“ laikytą Advokatūros įstatymo normą, leidžiančią teisingumo ministrui iškelti drausmės bylą advokatui. Taigi faktiškai sukūrė precedentą. Išlaikant objektyvumą pabrėžtina, kad iš E. Jankevičiaus ministerijos vadovavimą perėmusi Ewelina Dobrowolska ne tik nepanaikino šio įsakymo (nors tam turė-

kė“. Antra, EŽTT sprendimas *Lutgen prieš Liuksemburgą* buvo apžvelgtas visiškai neatsitiktinai. EŽTT aiškiai suformuoja kriterijus, kurie turi būti patenkinti sprendžiant dėl advokato atsakomybės už advokato saviraišką. Ir nors teisingumo ministro įsakyme advokato teismo procese pavartoti žodžiai vertinami kaip „nepagarbūs ir nekorektiški, viršijantys dalykinės kritikos ribas“, nėra pateikiama jokios analizės, kaip buvo nustatytas advokato dalykinės kritikos ribų viršijimas. Nėra nustatyta, kiek advokato išsakyta kritika buvo pagrįsta, kiek advokato kritika buvo (ne)vieša, kiek susijusi su byla ir kiek tokia kritika buvo būtina byloje. Dar daugiau – nepateiktas joks vertinimas dėl prokuroro, kaip subjekto, kurio atžvilgiu (kaip ir teisėjui) neabejotinai taikytinos platesnės leistinos

Nereikia sudėtingo mokslinio tyrimo ar analizės suprasti, kad teisingumo ministro įsakymą kelti drausmės bylą savo turiniu, vertintina, tinkamiausia būtų kvalifikuoti kaip niekinį.

jo visas teises), tačiau ir ėmėsi visų aktyvių veiksmų perimti ir tikrai ne ką mažiau uoliai tęsti savo pirmtako „darbus“ šioje byloje. Kaip žinoma, taip pat pati vėliau du kartus pasinaudojo šia įstatymu teisingumo ministrui suteikta prerogatyva.

Tačiau šiame straipsnyje plačiau pažvelgsime tik į precedentinį, nors labiau beprecedentį E. Jankevičiaus sprendimą. Nes tai – iki šiol pirmoji ir (laimė, bent kol kas) vienintelė teisingumo ministro advokatui iškelta drausmės byla, susijusi išimtinai su advokato profesine veikla, per visą 21 metų laikotarpį, t. y. nuo pat 1998 m., kai buvo įtvirtinta tokia teisingumo ministro prerogatyva.

Taigi tuometis teisingumo ministras E. Jankevičius, atsižvelgdamas į minėtą Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro J. Laucius teikimą, nusprendė, kad advokatas „nesilaikė Advokatūros įstatymo ir Lietuvos advokatų etikos kodekso“ tam tikrų nuostatų. Pirmą, ne „galimai nesilaikė“, o tiesiog „nesilai-

kritikos ribos negu paprastam piliečiui. Tad nėra ir ko stebėtis, kad „teisingumo“ ministro įsakyme nėra nė vienos užuominos į EŽTT arba bent nacionalinio teismo jurisprudenciją.

Teisingumo ministras savo įsakyme kaip savarankišką advokato drausminę atsakomybę sąlygojančią pagrindą nurodo tris advokato frazes, kuriomis advokatas tariamai viršijo dalykinės kritikos ribas, proceso metu prokurorą apibūdinęs kaip rodantį „aiškią profesinės kvalifikacijos stoką“ bei „teisinį nihilizmą“. Taip pat advokatas pasakęs „aš <...> ne prokuroras, aš savo manymo nepagrįsto neteikiu“. Be to, teisingumo ministras savo įsakyme tvirtai konstatuoja bent keturis pagarbos teismui trūkumo atvejus (nors pats teismas nei kreipėsi dėl advokato etikos į Advokatūrą, nei skyrė advokatui baudą, nei nušalino nuo proceso). Galiausiai teisingumo ministro sprendimą kelti drausmės bylą advokatui neabejotinai „puošia“ ▶

► motyvai, kad drausmės byla advokatu keltina dėl to, kad advokatas reiškė nušalinimą teisėjai ir prašė teismo kreiptis į Konstitucinį Teismą. Taigi nereikia sudėtingo mokslinio tyrimo ar analizės suprasti, kad teisingumo ministro įsakymą kelti drausmės bylą savo turiniu, vertintina, tinkamiausia būtų kvalifikuoti kaip niekinį.

O kaip dėl advokato elgesio procese profesinės etikos požiūriu? Dėl advokato etikos galutinai sprendžia tik Lietuvos advokatūros Advokatų garbės teismas. Gavęs šią teisingumo ministro iškeltą drausmės bylą, Garbės teismas 2020 m. vasarį akcentavo, kad baudžiamąją bylą nagrinėjęs teismas nevertino advokato elgesio byloje ir nei pareiškė pretenzijų, nei taikė procesinių poveikio priemonių. Todėl trumpai motyvavęs Garbės teismas nusprendė nutraukti advokatu iškeltą drausmės bylą. Akivaizdu, kad toks rezultatas netenkina prokuratūros, kuri siekė Garbės teismo sprendimo panaikinimo. Tiek Vilniaus apygardos teismas, tiek Apeliacinis teismas konstatavo, kad Garbės teismo sprendimo panaikinimas nesukels materialinių pasekmių prokuratūrai, todėl prokuratūros reikalavimai buvo atmesti. Vis dėlto Aukščiausiasis Teismas, nors ir konstatuodamas, kad Advokatūros įstatymas to nenumato, tačiau motyvuodamas panašių teisinių santykių įstatyminio reguliavimo analize, patvirtino, kad subjektas, inicijavęs advokato drausmės bylą, turi teisinį suinteresuotumą patikrinti Garbės teismo sprendimo teisėtumą ir pagrįstumą. Bylą nurodyta teismui nagrinėti iš naujo. Vilniaus apygardos teismas vėl atmetė prokuratūros ieškinį, tačiau Apeliacinis teismas nusprendė, kad Garbės teismo sprendimas nebuvo pakankamai motyvuotas, todėl Garbės teismo sprendimą panaikino.

Pakartotinai bylą išnagrinėjęs jau kitos kadencijos (taigi ir sudėties) Garbės teismas konstatavo, kad, nors advokatas „tiesmukai ir aštriai išsakė nuomonę dėl bylos eigos“, tačiau „neperžengė mandagaus ir

pagarbaus bendravimo ir dalykinės kritikos ribų“, „nesiekė ižeisti ar pažeminti“. Todėl advokato laikysena buvo įvertinta kaip neperžengianti „advokato, kaip gynėjo, padarumo, sąžiningumo, dalykiškumo ir profesionalumo ribų“. Galiausiai Garbės teismas konstatavo, kad advokato išsakyta aštri kritika negali būti pagrindas advokatu persekioti. 2023 m. rugpjūčio 29 d., kaip ir prieš pusketvirtą metų, Garbės teismas nusprendė advokatu drausmės bylą nutraukti. Paminėtina, kad Garbės teismo motyvacija ir išvada savo konstrukcija labai panaši į minėtą Liuksemburgo advokatūros sprendimo logiką advokato A. Lutgeno atveju. Nesunku nuspėti, kad ir šį Garbės teismo sprendimą prokuratūra apskundė. Vilniaus apygardos teismas vėl atmetė prokuratūros ieškinį. O prokuratūrai pateikus apeliacinį skundą, 2024 m. spalio pabaigoje Apeliacinis teismas šį skundą atmetė ir Vilniaus apygardos teismo sprendimą paliko nepakeistą.

Pirma, drausmės byla advokatu buvo inicijuota ne procese dalyvausio prokuroro, o Vilniaus apygardos prokuratūros vyriausiojo prokuroro, taigi tai jau yra institucinis proceso inicijavimas. Be to, visuose procesuose, tiek Garbės teisme, tiek ir bendros kompetencijos teismuose, Vilniaus apygardos prokuratūros poziciją nuosekliai ir aktyviai palaikė Teisingumo ministerija. Ypač šis palaikymas akivaizdus ministrės E. Dobrowolskos kadencijoje. Todėl būtų galima kalbėti net ir apie „institucinio bendradarbiavimo“, nukreipto prieš konkretų advokatą, požymius.

Antra, Vilniaus apygardos prokuratūrai generalinės prokurorės Nidos Grunskienės 2023 m. balandžio 4 d. pavedimu ėmėsi atstovauti Generalinės prokuratūros padėjėjas, priskirtas Europos deleguotųjų prokurorų, tiriančių su ES biudžetu susijusias nusikalstamas veikas, biurui. Galima spėti, ar institucinis siekis „suvesti sąskai-

Galiausiai Garbės teismas konstatuoja, kad advokato išsakyta aštri kritika negali būti pagrindas advokatu persekioti.

„Apie Daniją“

Liuksemburgo advokatas A. Lutgenas EŽTT pateiktoje peticijoje kėlė klausimą dėl nacionalinės procedūros, primenančios SLAPP ieškinius (t. y. strateginius ieškinius, skirtus įbauginti ir užčiaupti atsakovui). Panašus klausimas, vertintina, visiškai pagrįstai kyla ir Lietuvos advokato atveju. Procesas, prasidėjęs prieš advokatą 2019 m. kovo mėn., tęsiasi jau daugiau nei penkerius metus, nors konfliktinis advokato ir prokuroro santykis, kaip konstatuoja teismas, pradėjo formuotis dar 2014 m. gegužę. Jeigu tai būtų tik atskiro (pavienio) prokuroro „dvikova“ su advokatu, tai dar būtų galima vertinti kaip tam tikros abipusės antipatijos išraišką. Tačiau atkreiptinas dėmesys į keletą niuansų, kurie, manytina, neleidžia pašalinti abejonių, ar sistemškai nėra siekiama daryti „slopina-mojo poveikio“ advokatu.

tas“ su advokatu (ir galbūt taip „parodyti pavyzdį“ kitiems advokatams) generalinei prokurorei netapo aukštesniu prioritetu negu kova su korupcija, pinigų plovimu ar PVM sukčiavimu, kurie susiję su ES lėšomis. Kaip žiniasklaidoje teigia generalinė prokurorė, nors „nusikalstamumas auga, prokurorų skaičius mažėja“, tačiau viešųjų išteklių, skirtų instituciniam advokato „slopinimui“, atrodo, niekada nepritrūks. O gal prokurorų užgautų asmeninių ambicijų tenkinimas (taigi ir bylinėjimosi išlaidų padengimas) galėtų būti vykdomas ne mokesčių mokėtojų, o asmeninėmis lėšomis? Kita vertus, jeigu tiek išteklių, kiek jų prokuratūros sistemos yra skiriama kovai su atskiru advokatu dėl jo kritikos prokuroro atžvilgiu, būtų skiriama tikrosioms tos kritikos priežastims šalinti, pasitikėjimas prokurorais

ir prokuratūra, vertintina, nebūtų dabartinėse žemumose (2024 m. spalio „Vilmorus“ duomenimis, prokuratūrą palankiai vertino tik 25,8 proc. respondentų).

Trečia, nors teismą civilinėje byloje galbūt ir įtikino buvusio ministro E. Jankevičiaus duoti paaiškinimai, kad ministras „nesuprato“, jog advokatas, kuris pateikė ministrui rašytinį kreipimąsi (pasiaiškinti), ir advokatas, kuriam ministras iškėlė drausmės bylą, – „tai vienas ir tas pats advokatas“. Tačiau „supratimo“ patvirtinimas keltų ne tik ministro sprendimo, priimto galimo interesų konflikto situacijoje, teisėtumo klausimą (tokias abejones sustiprina, pavyzdžiui, aplinkybė, kad dokumentų metaduomenys rodo, jog tiek ministro atsakymas advokatu dėl jo paklausimo, tiek įsakymas dėl drausmės bylos iškėlimas buvo ministro pasirašyti tą pačią dieną keletu valandų intervalu). Nesunku suvokti, kad galimai būtų pagrindo kilti net ir visai kitos teisės šakos klausimams. Todėl nori nenori iškyla W. Shakespeare'o „Hamleto“

personažo Marcelo frazė: „kažkas supuvusio yra Danijos valstybėje“ (įprastai pateikiamas lietuviškas šio kūrinio vertimas yra neabejotinai literatūriškai elegantiškesnis, tačiau nebūtinai tiksliau perteikiantis subtilius frazės niuansus).

Keletas minčių pabaigai

Advokatūros įstatymas nėra tobulas. Tačiau kaip didžiausia Advokatūros įstatymo yda neabejotinai yra įstatymiškai numatyta teisingumo ministro kompetencija akivaizdžiai kištis į advokatų savivaldą ir advokato profesijos savarankiškumą. Paradoksalu, tačiau Lietuvai atgavus nepriklausomybę advokato profesijos ir savivaldos savarankiškumas buvo suprantamas tikrai geriau negu dabar.

Paminėtina, kad 1992 m. Advokatūros įstatymo redakcijoje 40 straipsnio 2 dalis numatė, kad drausmės bylą advokatu gali iškelti tik Advokatų taryba, o teisingumo ministras gali tik kreiptis į Advokatų tarybą dėl drausmės bylos iškėlimo. To paties straipsnio 3 dalis numatė, kad

„tokį teisingumo ministro pasiūlymą Advokatų taryba privalo svarstyti“. Teisingumo ministro kompetencija ne inicijuoti, o iškelti drausmės bylą advokatu atsidaro 1998 m. Advokatūros įstatymo redakcijos 47 straipsnio 2 dalyje tuometčio teisingumo ministro V. Pakalniškio iniciatyva.

Vėlgį 1992 m. Advokatūros įstatymo redakcija, numachiui Garbės teismo formavimą, šią kompetenciją buvo palikusi išimtinai Visuotiniam advokatų susirinkimui. Tačiau 1998 m. Advokatūros įstatymo redakcijoje taip pat atsirado ir teisingumo ministro kompetencija skirti ir du Advokatų garbės teismo narius...

Vis dėlto teisingumo ministrų E. Jankevičiaus ir E. Dobrowolskos iškeltos drausmės bylos advokatams, aktyvus šių abiejų ministrų deleguotų Teisingumo ministerijos valstybės tarnautojų dalyvavimas tokių bylų nagrinėjime Garbės teisme ir teisminiuose procesuose, taip pat (vis dar išlikusi) teisingumo ministro kompetencija dalyvauti Garbės teismo sudėties formavime pačiai Advokatų tarybai leido kitaip pažvelgti į šias Advokatūros įstatymo nuostatas. Toks teisingumo ministrų „aktyvumas“ Advokatūros pastangų dėka neliko nepastebėtas net ir Europos Komisijos. Tiek 2023 m., tiek 2024 m. ES teisingumo rezultatų suvestinėje Lietuvos advokatūros savivaldos autonomijos ir advokato profesijos nepriklausomumo trūkumai nuo vykdomosios valdžios tapo pastebimi ir dokumentuoti net ES lygmeniu.

Lietuvos advokatūros autonomijos ribojimai ir sisteminiai advokato profesinės garantijų pažeidimai lemia, kad Lietuvos advokatūros nepriklausomumas tapo vertinamas kaip trečias blogiausias visoje ES. Todėl akivaizdu, kad atėjo laikas atvirai kalbėti apie sisteminę Advokatūros įstatymo ir advokato veiklos garantijų peržiūrą. ■

Autorius yra gavęs advokato sutikimą susipažinti su jo drausmės bylos dokumentais ir komentuoti šią drausmės bylą. Vis dėlto šis straipsnis yra išimtai nepriklausoma autoriaus asmeninė nuomonė.

VAIKO TEISIŲ APSAUGA

Kai du pykstasi

Kas (ne)atstovauja vaiko teisėms šeimos teisės bylose?

Lina SAKALAUSKIENĖ

Advokatė

Vaiko teisės – tai žmogaus teisės, išskiriamos kaip atskira šių teisių grupė dėl nepilnamečiams asmenims reikalingos ypatingos apsaugos, siekiant užtikrinti tinkamą jų augimo ir vystymosi poreikį. Dėl vaiko teisių užtikrinimo visų pirma atsakomybė tenka šeimai. Šeima – visuomenės ląstelė, atspindinti šalies kultūrą, tradicijas, mentalitetą. Tai asmenų, sukūrusių šeimą, sąjungą, glaudžiai susijusi socialiniais, teisiniais, ekonominiais ir emociniais ryšiais, perduodanti gerąsias savo patirtis vaikams arba negebanti to padaryti dėl skurdžių socialinių įgūdžių, išprusimo stokos, degeneracijos ar kitų tokių negebėjimą nulemiančių veiksnių.

Vaikai – atspindys tos šeiminės ląstelės, kurioje jie vystosi kaip asmenybės arba yra ribojamas jų visavertis vystymasis. Neretai atsakomybės už tinkamą vaikui aplinką (plačiąja to žodžio prasme) šeima (tėvai) permeta (tenka tai suprasti, atstovaujant klientams šeimos teisės bylose) valstybės ar savivaldybės institucijoms, tokioms kaip ikimokyklinio ar bendrojo lavinimo įstaigos, arba privačiam sektoriui (jeigu vaikai lanko privačias ugdymo įstaigas), tarsi išsilaisvindami nuo pareigos tinkamai pasirūpinti savo vaikais, ne tik sukuriant jiems finansinę gerovę, tačiau ir suteikiant galimybę į stabilią, „švarią“ emocinę aplinką kamerinėje (šeimos) erdvėje, kas, manytina, yra ne ką mažiau svarbu, siekiant užtikrinti brandžios, sąmoningos, pilietiškos asmenybės vystymąsi. Daugelis trūkumų ypač išryškėja šeimoms pradėjus skyrybų procesą ar sprendžiant atskirais ieškininiais reikalavimais (nebūtinai santuokos nutraukimo byloje) su vaikais susijusius ginčus. Teisminiai procesai, kylantys iš šeimos teisinių santykių, neišvengiamai apnuodija, išsekina tą šeiminių ląstelių iš vidaus, kurios sudedamoji dalis yra ir vaikas, taip pažeidžiant vaiko teises į saugią aplinką ir laimingą vaikystę.

Vaikui advokatas nėra privalomas

Sprendžiant šeimos teisinius ginčus teismo proceso metu, svar-

bu tinkamai užtikrinti vaiko teisių atstovavimą, tačiau, atsižvelgiant į šiuo metu galiojantį teisinį reguliavimą, tiksliau, į teisinio reguliavimo spragas, nepilnamečio asmens, priklausančio nuo jo tėvų (ar globėjų) valios, teisė į tinkamą atstovavimą šeimos teisės bylose nėra užtikrinta.

Pabrėžtina, kad teisė į teisingą teismą ir teisminę gynybą, kaip pamatinė žmogaus teisė, įtvirtinta Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio 1 dalyje. Pagal Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 47 straipsnio nuostatas, reguliuojančias teisę į veiksmingą teisinę gynybą ir teisingą bylos nagrinėjimą, kiekvienas asmuo, kurio teisės ir laisvės, garantuojamos Europos Sąjungos teisės, yra pažeistos, turi teisę į veiksmingą jų gynybą teisme šiame straipsnyje nustatytais sąlygomis, kaip ir turi turėti galimybę gauti teisinę pagalbą, būti ginamas ir atstovaujamas; asmenys, neturintys pakankamai lėšų, turi teisę gauti nemokamą teisinę pagalbą, jei tai reikalinga užtikrinti teisę į veiksmingą teisingumą. Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 31 straipsnio 6 dalyje taip pat skelbiama viena pagrindinių žmogaus teisių – asmens teisė į gynybą ir teisė turėti advokatą. Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 57 straipsnio 1 ir 3 dalyse numatyta, kad asmenys gali vesti savo bylas teisme patys arba per atstovus, išskyrus šio kodekso nustatytus atvejus, kai asmuo privalo turėti byloje advokatą. Socialiai pažeidžiamų (nepasiturinčių) asmenų grupei yra užtikrinama valstybės garantuojama nemokama teisinė pagalba arba teisinė pagalba apmokama iš dalies (priklausomai nuo asmens finansinės padėties) (Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 1 straipsnio 1 dalis).

Besiskiriantys sutuoktiniai (vaiko tėvai), spręsdami iš šeimos teisinių santykių kilusius ginčus, gali realizuoti savo teisę į advokatą, kreipdamiesi į jį dėl teisinių paslaugų arba į Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnybą dėl nemokamos (iš dalies apmokamos) teisinės pagalbos

Teisminiai procesai neišvengiamai apnuodija, išsekina tą šeiminių ląstelę iš vidaus, kurios sudedamoji dalis yra ir vaikas, taip pažeidžiant vaiko teises į saugią aplinką ir laimingą vaikystę.

suteikimo ir taip užsitikrina galimybę gauti tinkamą teisių gynimą ir atstovavimą teisme. Tačiau šeimos teisės bylose teisinių santykių dalyviai, kaip minėta, dažnu atveju būna ir nepilnamečiai asmenys – vaikai, kurių teisės ir teisėti interesai tiesiogiai susiję su sprendimais teismo proceso metu ginčais, kylančiais dėl jų tėvų tarpusavio nesutarimų ir interesų konflikto. Tad pagrįstai kyla klausimas, kas gi užtikrina vaiko, priklausančio nuo suaugusiųjų (tėvų, globėjų) valios, teisę į tinkamą atstovavimą jo interesams šeimos teisės bylose.

Pagal šiandien galiojantį teisinį reguliavimą tokio pobūdžio bylose nėra numatytas privalomas vaiko advokato dalyvavimas, tad, jeigu vaiko tėvai ar globėjai nemato būtinybės kreiptis vaiko interesais į advokatą (pareigos šeimos teisės bylose, nagrinėjamos dėl santuokos nutraukimo, vaiko gyvenamosios vietos nustatymo (pakeitimo), skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo (pakeitimo), vaikui išlaikymo priteisimo (pakeitimo) ir pan., skirti vaikui advokatą nekyla ir valstybei), tinkamas vaiko atstovavimas nėra užtikrinamas, to-

kiu būdu pažeidžiant žmogaus (vaiko) teisę į advokatą kaip garantą į teisingą teismą. Vaiko tėvai, šeimos teisės bylose būdami šalimis (ieškovo, atsakovo), veikdami per savo atstovus – advokatus – neva vaiko interesais ir deklaruodami jų teises kaip prioritetas, visų pirma yra suinteresuoti, kad būtų patenkinti jų teisėti lūkesčiai, tačiau nebūtinai sutampantys su realiais vaiko poreikiais ir tinkamu jų teisių realizavimu.

Atkreiptinas dėmesys ir į Lietuvos advokatų etikos kodekso (toliau – Etikos kodeksas) 10 straipsnio nuostatas, kurios numato vieną pagrindinių advokato profesinės veiklos lojalumo klientui principų, t. y. advokato pareigą teises paslaugas klientui teikti taip, kad tai labiausiai atitiktų jo interesus. Advokato lojalumo klientui principas – tai vienas pamatinių advokato profesinės veiklos principų, kurio esmė – užtikrinti kliento pasitikėjimą advokatu. Advokatas, sudarydamas su klientu dėl atstovavimo teisme teisinių paslaugų sutartį, įsipareigoja veikti išskirtinai jo interesais. Taigi advokatui, priėmus pavidimą veikti vieno iš tėvų interesais, objektyvus, nešališkas vaiko ▶

►teisių atstovavimas nėra įmanomas (net ir tuo atveju, kai klientas – vaiko tėvas ar motina – kreipiasi į teismą su ieškiniu kaip ieškovas vaiko interesais (dėl vaiko gyvenamosios vietos nustatymo (pakeitimo), skyrium gyvenančio tėvo ar motinos bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo (pakeitimo), vaikui išlaikymo priteisimo (pakeitimo) ir pan.). Advokatas savo kliento pavedimą vykdo, derindamas su juo poziciją bei vertindamas bylos aplinkybes ir strategiją kliento teisėtų lūkesčių kontekste.

Pabrėžtina, kad vaiko teisių apsaugai ir teisėms įgyvendinti skiriamas itin didelis dėmesys, tai, be abejonės, atspindi ir nagrinėjant teisėms šeimos teisės bylas, vaiko teisės iškeliant kaip prioritetines. Vaiko

*Konvencijos dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso ratifikavimo“ Nr. I-1519). Taip pat 1989 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje priimtas pagrindinis tarptautinis tarpvalstybinis susitarimas – Vaiko teisių konvencija (*Convention on the Rights of the Child*), kuria remiantis užtikrinamos vaiko pilietinės, politinės, socialinės, ekonominės ir kultūrinės teisės. Pagrindiniu tarptautiniu dokumentu yra deklaruojamas vaikų, nepriklausomai, kurioje šalyje jie gyvena, kokios rasės ar tautybės yra, kokioje socialinėje aplinkoje auga ir bręsta, teisių lygybės principas.*

Vaiko teisės – prioritetas?

Konstitucija skelbia, kad šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas.

sario 27 d. nutarimas, 2015 m. rugsėjo 22 d. nutarimas). Konstitucijos 39 straipsnio 3 dalyje skelbiama, kad nepilnamečius vaikus gina įstatymas.

Vadovaujantis tarptautinius susitarimus įgalinančiais teisės aktais (Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, jos fakultatyviais protokolais, Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija), reguliuojančiais vaiko teisių apsaugą ir įgyvendinimą, ir pagrindinio šalies įstatymo – Konstitucijos – saugomomis (skelbiomomis) vertybėmis, 1996 m. kovo 14 d. priimtas (ne kartą tobulintas) pagrindinis Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas (toliau – Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas), kurio paskirtis yra užtikrinti vaiko teisių ir laisvių

Kai byra šeimos, vaikams kyla grėsmė tapti tėvų intrigų įkaitais.

teisės, siekiant užtikrinti pamatinę vertybę – vaiko teisę į laimingą vaikystę, fundamentaliai įtvirtintos tiek tarptautiniuose teisės aktuose, tiek nacionaliniu lygmeniu. Vykdamas vaiko teisių įgyvendinimo politiką, 1975 m. buvo pasirašyta Europos konvencija dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso (*European Convention on the Legal Status of Children Born out of Wedlock*) be diskriminacijos, apribojimų ar privilegijuoto statuso. Lietuva 1996 m. pasirašė ir ratifikavo 1975 m. Europos konvenciją dėl nesantuokinių vaikų teisinio statuso (1996 m. rugsėjo 17 d. Lietuvos Respublikos įstatymas „Dėl 1975 m. Europos

Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos 38 straipsnio 2 dalyje įtvirtintas nuostatas valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas yra konstatavęs, kad Konstitucijos 38 straipsnio 1, 2 dalyse yra įtvirtinti bendriausio pobūdžio konstituciniai principai; šiomis nuostatomis išreiškiamas valstybės įsipareigojimas nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kuriuo būtų užtikrinta, kad šeima, motinystė, tėvystė ir vaikystė, kaip konstitucinės vertybės, būtų visokeriopai puoselėjamos ir saugomos (*Konstitucinio Teismo 2011 m. rugsėjo 28 d. nutarimas, 2012 m. va-*

įgyvendinimą, gynimą ir apsaugą, stiprinti tėvų ir kitų vaiko atstovų pagal įstatymą atsakomybę ir galimybes rūpintis vaiku, užtikrinti vaiko interesus, nustatyti pagalbos vaikui ir šeimai ar kitiems jo atstovams pagal įstatymą organizavimo pagrindus, apibrėžti vaiko teisių užtikrinimo ir apsaugos mechanizmus, vaiko teisių apsaugos sistemos institucijas, jų veiklos teisinius pagrindus ir bendrąsias atsakomybės už vaiko teisių pažeidimus nuostatas (Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 1 dalies 1 punktas).

Taigi, vadovaujantis nacionalinės ir tarptautiniais teisės aktais, vienas

pagrindinių šeimos teisės principų – prioritetinės vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynybos principas, įtvirtinantis pareigą, imantis bet kokių vaiką liečiančių veiksmų, pirmiausia atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui (Vaiko teisių konvencijos 3 straipsnio 1 dalis, Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.3 straipsnio 1 dalis, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 4 straipsnio 1 punktas). Vykdamas vaiko teisių įgyvendinimo kontrolę, be valstybės ir savivaldos institucijų, nevyriausybinių organizacijų, atliekančių pagal kompetencijas jiems pavestas funkcijas, svarbus vaidmuo priskirtinas teismams, nagrinėjantiems bylas, susijusias su vaiko teisėmis.

Demokratinėje teisinėje valstybėje teismo proceso metu, kaip minėta, yra svarbus advokato, atliekančio profesines pareigas, vaidmuo, kaip valstybės teisingumo sistemos elementas ir teisės stabilumo garantas, tačiau vaiko advokato dalyvavimas byloje, spręstose tarp vaiko tėvų kilus ginčui iš šeimos teisinių santykių, nėra, kaip minėta, užtikrintas, vaiko teisių atstovavimas iš esmės paliekamas jo įstatyminiams atstovams (tėvams) ir jų advokatams.

Kai tikslas nubausti buvusį sutuoktinį

Dažnai (nors nereiškia, kad visais atvejais) kiekvienas iš tėvų su vaiku susijusius ginčo sprendimo būdus tempia į savo pusę. Pavyzdžiui, siūloma bendravimo tvarka, prisidengiant vaiko teisių užtikrinimu, siekiama apriboti, švelniai tariant, „netoleruotino“ buvusio gyvenimo partnerio (vaiko tėvo arba motinos) su vaiku bendravimą iki minimumo, nurodant, kad vaikui su skyrium gyvenančiu tėvu arba motina aplinka nėra saugi, nors Lietuvos Respublikos civilinio kodekso 3.170 straipsnio 2 dalis numato, kad vaikas, kurio tėvai gyvena skyrium, turi teisę nuolat ir tiesiogiai bendrauti su abiem tėvais, nesvarbu, kur jie gyvena.

Siekdami eliminuoti iš savo ir galiausiai vaiko gyvenimo buvusį nepageidaujamą tapusį gyvenimo partnerį

(tėvą arba motiną), proceso dalyviai manipuliuoja (per vaiko gyvenamosios vietos nustatymo institutą ir skyrium gyvenančio tėvo arba motinos bendravimo su vaiku tvarkos institutą) vaiko teise į saugią aplinką, ko neva negali užtikrinti oponentas, nors tokia byloje formuojama pozicija nebūtinai sutampa su faktinėmis aplinkybėmis.

Taip pat tėvai per vaiko išlaikymo institutą, galimai siekdami sau finansinės naudos, teismo prašo priteisti nepagrįstai didelę vaikui išlaikyti sumą, dirbtinai sukonstruodami neva patiriamų išlaidų lentelę (tokiu atveju kaip ir nėra pagrindo teiginiui dėl galimai pažeistų vaiko teisių), arba, turėdami tikslą finansškai nubausti buvusį gyvenimo

savo kliento interesais. Paradoksalu, tačiau didelis dėmesys vaiko teisėms (tai, be jokios abejonės, yra ir turi būti prioritetinis klausimas) sukuria terpę pasireikšti šia jautria (įskaitant ir visuomenei) tema šeimos teisės bylų proceso dalyvių (vaiko tėvų, globėjų) spekuliacijoms ir manipuliacijoms, dažnu atveju, kaip minėta, turint tikslą patenkinti (realizuoti) būtent savo, o ne nepilnamečių vaikų poreikius.

Advokato dilema

Advokatas, atstovaudamas klientui šeimos teisės byloje, neretai susiduria su tam tikra dilema – iš vienos pusės, veikti išskirtinai savo kliento (vieno iš vaiko tėvų) interesais, iš kitos pusės, numanyti, kad vaiko in-

Tėvai, naudodamiesi savo procesinėmis teisėmis, dažnu atveju manipuliuoja vaiko teisėmis savo asmeniniams tikslams pasiekti, net ir nepaisydami realių vaiko poreikių ir teisėtų jo interesų.

partnerį, su kuriuo nustatytina vaiko gyvenamoji vieta ir į kuriuo sąskaitą užufrukto teise pervestinos piniginės lėšos vaiko poreikiams užtikrinti, įrodinėja kuo mažesnės vaiko išlaikymo sumos pagrįstumą, kuri akivaizdžiai neatliepia net ir būtinųjų vaiko poreikių, ką ir kalbėti apie papildomas realizavimo galimybes. Vaiko tėvams (ginčo šalims), veikiantiems byloje tiesiogiai ar per atstovą (advokatą) ir deklaruojantiems vaiko teisių gynimą, tai dar nereiškia realaus veikimo vaiko teisių užtikrinimo aspektu.

Tėvai, naudodamiesi savo procesinėmis teisėmis, dažnu atveju manipuliuoja vaiko teisėmis savo asmeniniams tikslams pasiekti, net ir nepaisydami realių vaiko poreikių ir teisėtų jo interesų. Kuris iš bylos šalių – tėvų „nugalės“ teismo proceso metu ir „apgins“ (kaip vaiko įstatyminis atstovas) vaiko teises, priklauso ir nuo paties tėvo ar motinos interesų atstovavimo bylos nagrinėjimo metu, įskaitant tinkamą šalių rungtyniškumo principo įgyvendinimą, pasitelkus advokatą, veikiantį išskirtinai

teresai, patenkinus kliento ieškinius reikalavimus, galimai nebus tinkamai užtikrinami, nors ir nepažeis, formaliojo požiūriu, imperatyvių teisės aktų reikalavimų.

Tam, kad vaikas netaptų tėvų ir jų teisminių konfliktų įkaitu bei spekuliacijos ir manipuliacijos objektu, kiekvienam iš tėvų siekiant užsitikrinti savo interesus, prisidengus vaiko teisių (įstatyminiu) atstovavimu, nedelsiant būtina spręsti klausimą dėl nepriklausomo, nešališko, nesusijusio jokiais teisiniais sutartiniais įsipareigojimais kitiems proceso dalyviams (vaiko tėvams) toje pačioje byloje tame pačiame teisiniame santykiyje vaiko advokato.

Šiuo metu vyksta intensyvi diskusija teisininkų bendruomenėje, siekiant efektyviai įgyvendinti vaiko teises, tuo pagrindu numatant privalomą dalyvavimą šeimos teisės byloje vaiko advokato, beje, pasirinkto ne vieno iš vaiko tėvų (proceso dalyvių, turinčių asmeninį suinteresuotumą), o valstybės deleguotos institucijos, tokios kaip Valstybės garantuojamos teisinės pagalbos tarnyba. ■

TEISĖS Į TRADICIJAS IR PAPROČIŲ GYNIMAS

Penkių kartų pašnekesys

Kokia buvo advokato profesija skirtingais laikotarpiais? Kada buvo sunkiausia? Kokie santykiai tarp skirtingų kartų atstovų? Šiomis ir kitomis temomis diskutavo advokatai **K. Rakauskas, dr. D. Foigt-Norvaišienė, A. Jonikaitis, dr. T. Bagdanskis ir J. Bislytė.**

Kokia buvo advokatūra prieš 106 metus, galime tik bandyti nuspėti iš išlikusių to laikmečio šaltinių. Tačiau šiandien asociacija vienija 2312 advokatų (1375 vyrus ir 937 moteris) ir 1006 advokatų padėjėjus (434 vyrus ir 572 moteris). Jauniausia advokatė yra 26 metų, vyriausias advokatas – 103 metų, vidutinis praktikuojančio advokato amžius – 50,3 metų, vidutinis advokato praktikos stažas – 14,7 metų, vidutinis advokato praktikos pradžios amžius – 35,6 metų. Nors metų skirtumas didžiulis, skirtingos kartos atstovai advokatūrą mato kaip stiprią bendruomenę, kuri vienija aukštos profesinės kvalifikacijos narius, o šiems keliama itin aukšti reputacijos reikalavimai. Apie tai, kokia advokatūra buvo jų pirmaisiais advokatavimo praktikos metais, kokią ją mato jauniausioji ir vyresnioji karta bei kokiomis esminėmis savybėmis turi pasižymėti advokatas, kalbamės su 5 skirtingų kartų atstovais – advokatais.

Mintimis sutiko pasidalinti Lietuvos advokatūros garbės ženkle kavaliarius, advokatas Kazys Rakauskas, vienas iš vyriausių Lietuvos advokatūros bendruomenės narių pagal advokato praktikos stažą (63 advo-

kato praktikos metai), Advokatų garbės teismo pirmininkė, advokatė dr. Dalia Foigt-Norvaišienė, kuri kitamet minės 30 metų savo veiklos jubiliejų, Advokatų tarybos narys, advokatas dr. Tomas Bagdanskis, kuris savo pirmuosius žingsnius kaip advokatas žengė 2002 m. (22 advokato praktikos metai), Lietuvos advokatūros Drausmės komiteto narys, advokatas Antanas Jonikaitis, kuris į praktikuojančių advokatų sąrašą buvo įrašytas 2013 m. (11 advokato praktikos metų), ir viena jauniausių advokačių Jovita Bislytė, kuri kaip advokatė praktikuoja tik nuo 2024 m. vasario mėnesio (pirmi advokatės praktikos metai).

Kokia advokatūra buvo pirmaisiais advokatavimo praktikos metais ir kaip ji keitėsi?

Advokatas K. Rakauskas, 1961 m. tapęs advokatu, per 63 praktikos metus advokatūrą matė įvairiai. Pasiteiravus jo, kokia ta advokatūra buvo pirmaisiais jo praktikos metais, advokatas teigia, kad ji atrodė tokia pati, kaip ir tuo metu buvusi visuomenė.

„Tuo laikotarpiu buvo atnešta „iš toli“ nepageidautinų, nelogiškų principų ir advokatūros praktikoje nepriimtinių dalykų. Tačiau tradicijos buvo dar nevysiškai sunaikintos. Tautiniu požiūriu advokatūroje buvo ir lietuvių, ir žydų, ir lenkų, ir rusų. Baisiausias likimas vėliau žiauriausiai palietė

mokslo įstaigų teisės fakultetuose. Juose buvo daug drąsos smerkiant carizmą, tautų priespaudą. Dirbo net ir vieno Šveicarijos universiteto auklėtinis. Daugeliu atvejų būsimieji advokatai savo pažiūrų neslėpė. Tokie jauni žmonės Nepriklausomybės metais per kelis laikotarpius tapo advokatų padėjėjais ir vėliau – advokatais Lietuvoje.

Tuo būdu daug kas buvo perimta iš studijų laikų praktikos ir teorijos“, – sovietinius laikus ir tuomet vyravusią teisinę sistemą prisimena advokatas K. Rakauskas.

Advokato teigimu, sovietams atėjus į Lietuvą ir pakeitus valdžią, nebuvo laikomasi jokių tradicinių teisės principų, nors gyvenimas tokių „naujų“ nepriėmė. Vadinamasis naujo pasaulio kūrimas grovė viską, kas buvo priimta visuomenės ir tarnavo jos interesams.

„Ta blogoji prievartinė tėkmė nebuvo sustabdyta, nes dalis advokatų buvo represuoti, kiti priversti palikti advokato veiklą ir atsisakyti savo principų.

Tačiau keturiasdešimt ketvirtais metais, jau antrą kartą atėjus sovietinei armijai, lenkiškai vilnietiškas ir lietuviškas bruožai liko advokatūros Vilniaus kontorose. Tuo laikotarpiu mūsų kontoroje buvo galima susikalbėti teisiniais klausimais, diskutuoti ir tvarkyti pasunkėjusius teisinius reikalus lietuvių, rusų, lenkų, žydų,

Sovietams atėjus į Lietuvą ir pakeitus valdžią, santvarką, nebuvo laikomasi jokio tradicinio teisės principo, nors pats gyvenimas tokių „naujų“ nepriėmė.

žydų tautybės advokatus. Dauguma buvo nužudyti Holokausto akcijose.

Palankūs darbai santykiai, suformavę tarpukariu ir Vilniui tapus Lietuvos centru, jau kėlė Advokatūros svarbą ir prestižą. Reikėjo ne ardyti, o plėtoti tarpusavio supratimą bei teisės ir tiesos vertinimą. Jų išsilavinimas buvo labai skirtingas. Tais laikais buvo advokatų, baigusių arba pradėjusių studijas dar Rusijos caro laikais prestižiniuose aukštojo

vokiečių kalbomis. Advokatais dirbo ir studijas baigę SSRS. Negalėčiau teigti, kad tarp jų nebuvo gabių žmonių. Bet į advokatūrą buvo „Vilniaus baltųjų rūmų“ atsiųsti ir tie, kurie netgi sovietiniame baudžiamajame aparate tai sistemai tapo netinkami dėl nepakankamo raštingumo ir sovietinių įstatymų nesilaikymo. Dalis jų jokių diplomų neturėjo. Kiti didžiavosi VRM aukštųjų mokyklų SSRS teritorijoje baigimu. Buvo ir

tokių, kurie jau po studijų pirmųjų metų, pašaukti į veikiančią armiją, gavo teisininkų diplomus ir išvyko ne į frontą, o į karinius tribunolus arba SMERŠ grupes kovai su Vokietijos šnipais ir sovietinės armijos bėgliais, kurių bylos dažniausiai baigdavosi mirties nuosprendžiu.

Jau po karo, praėjus penkiolikai metų, teko sutikti advokatų, atvykusių į Lietuvą, neišmokusių lietuvių kalbos ir neturinčių jokio teisinio išsilavinimo. Sovietmečiu vykusiam terorui reikėjo darbininkiškos kilmės teisėjų. Tokių rasdavo gamyklose. Nuo metalo apdorojimo ar kt. staklių jie sėsdavo prie teisėjo stalo, „igijo“ teisinio darbo stažą. O tada jau atsivėrė galimybės vykti į „pagalbą“ broliškai respublikai tvarkyti gyvenimo. Čia juos „tie patys rūmai“ atsiųsdavo į advokatūrą.

Laikas darė savo įtaką. Kiek buvo pramokę rašto po darbo gamyklose, spėjo pamiršti ir tapo ne gynėjais, o tik bylos protokolui reikalingu procesiniu šešėliu. Šis procesinis statusas paimtas ne iš RTFSR kodeksų, kurių galia buvo įvesta greitai po „Stalino saulės“ parvežimo iš Maskvos.

Tačiau buvo likę senųjų advokatų, kurių profesinės žinios ir geranoriškas požiūris į kliento ir jo interesų gynybą pelnė pagarbą. Ksaveras Misevičius, Ošeras Levitanas buvo dideli specialistai civilinėse ir baudžiamosiose bylose. Atsargiai, bet nuoširdžiai gynė ir pagal RTFSR BK 58 str. teisiamus Lietuvos žmones. Nemažai atvejų yra pasiekę bausmių švelninimo, konfiskuoto turto grąžinimo arba tik po daugybės skundų gaudavo leidimą mūsų tautiečiams grįžti iš tremties ir apsigyventi Lietuvoje“, – pasakojo K. Rakauskas.

Nors dr. D. Foigt-Norvaišienė advokato praktiką pradėjo Lietuvai atgavus nepriklausomybę, visgi kelias šios profesijos link nebuvo lengvas. Mat teisės mokslus teko krimsti ir juos baigti sovietmečio laikais – 1980-aisiais.

„Baigusi mokyklą, rinkausi iš dviejų profesijų – gydytojo ir teisininko. Mačiau jose prasmę, misiją padėti žmogui. Tuo jos man buvo panašios. Galų gale pasirinkau teisę. Esu labai dėkinga savo tėveliui, kuris labai no-

K. Rakauskas: „Prievartinė tėkmė nebuvo sustabdyta, dalis advokatų buvo represuoti, kiti priversti palikti advokato veiklą ir atsisakyti savo principų.“

rėjo, kad įgyčiau platesnių žinių, negu galėjo pasiūlyti sovietinė teisė ir „Vakarų teisinių sistemų kritika“. Patarė man skaityti Petro Leono, Mykolo Romerio knygas, tik jokių būdu apie tai neprasitarti dėstytojams. Baigus teisės mokslus, nebuvo didelių galimybių rinktis konkretų kelią – mūsų kursą baigė apie šimtą absolventų, o advokatūroje vietų buvo tik trys ir nė vienos Vilniuje ar Kaune. Prisipažinsiu, labai norėjau tapti advokate, bet tam norui buvo lemta išsipildyti šiek tiek vėliau. Pabaigusi universitetą, pasukau į mokslą, parašiau ir apgyniau disertaciją apie retų ir nykstančių gyvūnų ir augalų rūšių teisinę apsaugą, Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir atsiradus galimybei tobulinti žinias užsienyje, išvykau į Jungtinę Karalystę. Ten susipažinau su britų teisine sistema, stažavausi jų parlamente, vyriausybės įstaigose, teismuose ir advokatų kontorose. Vienoje kontoroje mane pakvietė sykiu dalyvauti konkurse „Phare“ programoje kaip aplinkos apsaugos teisės ekspertę. Konkursui reikėjo pateikti ekspertų

darbo įkainį. Kai pasakiau savo mėnesio atlyginimą, kurį gavau moksliniame institute, kolegos negalėjo atsistebėti. Vis klausė, ar čia mano dienos, ar valandos įkainis, aš vis kartočiau, kad tai mėnesio. Tuomet taip ir pasakė: „Jūs savęs negerbiate, jeigu turėdama tokią kvalifikaciją, mokėdama anglų kalbą, taip kukliai save vertinate.“ Grįžus iš stažuotės kartu su buvusiomis kolegėmis įsteigėme advokatų kontorą. Į advokatūrą įstojau be egzaminų, kaip teisės mokslų daktarė, nes tuomet buvo tokia galimybė. Tačiau tik iš antro karto, nes mes norėjome, kad mūsų kontora turėtų pavadinimą, o advokatūra tuo metu to neleido. Mano akimis, to meto advokatūra buvo uždara, gana konservatyvi, reikėjo pastangų naujam *modus vivendi* suprasti“, – prisiminimais dalijosi advokatė dr. D. Foigt-Norvaišienė.

Lietuva laisva ir nepriklausoma, bet advokato kelias – nelengvas

Advokatų tarybos narys, advokatas dr. T. Bagdanskis, nors savo ▶

Dr. D. Foigt-Norvaišienė:
„Baigusi mokyklą, rinkausi
iš dviejų profesijų –
gydytojo ir teisininko.“

► praktikavimą advokatu pradėjo jau 2002 m., Lietuvai ruošiantis stoti tiek į Europos Sąjungą, tiek į NATO bei minint 10 metų laisvės, teigia, kad kelias link advokatūros jo kartos teisininkams tikrai nebuvo lengvas.

„Tuo metu, kai stojau į teisę, buvo labai aukšti reikalavimai. Dar mokykloje turėjome pasirinkti penkis egzaminų dalykus, kurių balai buvo kaip kaupiamieji, juos privalėjai išlaikyti labai gerai. Papildomai dar universitetas testuodavo iš trijų papildomų dalykų: lietuvių ir anglų kalbų bei politologijos. Šiems irgi reikėjo ruošti papildomai, jeigu norėjai įstoti į universitetą. Todėl pats tas atėjimo kelias bendrai į teisę buvo ganėtinai konkurencingas. Reikėjo labai daug padaryti, kad visų pirma įstotum į universitetą, nes reikėjo ne tik gerais pažymiais baigti mokyklą, bet dar papildomai tavo žinios buvo tikrinamos per tris egzaminus paties universiteto. Ir, matyt, mūsų visas teisės kursas, į kurį patekome, buvo ganėtinai konkurencingas. Ir mūsų karta yra daugiau tokia, kad žinome – reikia

įdėti labai daug pastangų, norint kažką pasiekti. Todėl kelias į advokatūrą tikrai neatrodė toks lengvai pasiekiamas. Man atrodo, kad šiuo metu jaunoji karta dabar turi daugiau tų galimybių, tampant, pavyzdžiui, advokato padėjėju ar siekiant įgyti teisės šakos ar tam tikros industrijos specializaciją. O tuo metu apie 2000 m. vyrovusi konkurencija patvirtino, kad taip paprasta nebus ir turi labai pasistengti, nes advokatūra nėra duotybė, kaip gal kartais dabar atrodo iš šalies“, – teigė advokatas dr. T. Bagdanskis, kitąmet minėsiąs 22 metų praktikos stažą.

Advokatui A. Jonikačiui didžiausias iššūkis pirmaisiais praktikos metais buvo įsiliesti į bendruomenę ir rasti vietą joje. Todėl nuo pat pirmųjų praktikos metų ieškojo būdų, kaip būtų galima megti santykius su kolegomis, susipažinti su jais, suprasti pačios savivaldos veiklą ir pasisemti patirties iš pačių geriausių, jo teigimu, šios profesijos atstovų.

„Apie advokatūrą galvojau nuo pirmųjų savo studijų metų. Iš karto

po studijų ir rinkausi šį kelią, tapau advokato padėjėju. Man advokatūra visada atrodė aukšto profesinio, etinio standarto organizacija ir, matyt, ta svajonė, tikslas buvo tapti advokatu. Dar būdamas studentas, stebėjau, mačiau kitus kolegas, dėstytojus advokatus universitete ir kitur, tad tiesiog norėjosi lygiuotis į juos ir atkelti į šią organizaciją. Labai džiaugiausi tapęs advokato padėjėju. Ieškojau galimybių, kaip čia susipažinti, pažinti žmones, įsiliesti į bendruomenę, suprasti, kaip čia viskas vyksta. Akys buvo didelės, o profesinio supratimo didelio dar nebuvo. Taip pat nebuvo supratimo ir apie pačią advokatūrą kaip organizaciją, savivaldą. Tad stengiausi kuo labiau iš tų kolegų mokytis, žiūrėti ir tobulėti tame kelyje. Po to, kai tapau advokatu (2013 m. – red. past.), jau šiek tiek daugiau pažinau advokatūrą. Kiek vėliau atsiradus komitets ir gavus pasiūlymą prisijungti, vidinis noras padiktavo jungtis, kad dar geriau pažinčiau organizaciją iš vidaus. Pirmiausia prisijungiau prie Civilinės teisės komiteto. Labai džiaugiausi įsilięjęs į komiteto veiklą, nors turbūt buvau tuo metu vienas iš jauniausių narių ir gal didelio mano indėlio civilinės teisės prasme ir nebuvo, bet vėlgi tai buvo paskata pačiam tobulėti, augti ir pamatyti organizaciją iš vidaus. Tikrai buvo daug visko nematyta, daug visko nežinota, ir džiaugiausi galėdamas įsiliesti į organizaciją, mokytis iš autoritetingų kolegų“, – sako advokatas A. Jonikaitis, šiemet minintis savo 11 metų praktikos stažą.

Viena jauniausių advokatūros atstovių advokatė J. Bislytė tarsi patvirtinta advokato dr. T. Bagdanskio mintis, kad šiuo metu jaunajai kartai yra daugiau galimybių, jeigu turi aiškų ir užsibrėžtą tikslą.

„Mano profesinis kelias buvo gana nuoseklus. Advokatūros bendruomenės nare tapau iš karto, vos baigiau universitetą, įsirašiusi į advokatų padėjėjų sąrašus. Tačiau advokatų kontoroje pradėjau darbuotis ir matyti, kokia yra ta advokatų duona, dar studijuodama universitete. Todėl labai logiška atrodė

siekti būtent tapimo advokatu, nes esant advokatų kontoroje tai atrodo labai natūralu. Šiais pirmaisiais praktikos metais kaip didžiausią iššūkį galėčiau įvardinti tą psichologinį barjerą. Visuomenėje vyrauja įsivaizdavimas, kad advokatas yra vyresnio amžiaus žmogus. Sunku ir pačiai patikėti, kad jau esu advokatė“, – sakė J. Bislytė, kuri į praktikuojančių advokatų sąrašą įsirašė tik 2024 m. vasarį.

Kokiomis esminėmis savybėmis turi pasižymėti advokatas ir ko reikalaujama iš advokato?

Advokatams visada buvo keliami aukščiau nei tik profesinės kvalifikacijos, bet ir nepriekaištingos reputacijos reikalavimai.

Pasak Advokatų garbės teismo pirmininkės dr. D. Foigt-Norvaišienės, advokatams reikalavimai yra daug aukštesni nei kitų profesijų atstovams, o geras advokatas – didžiulė vertybė, tokį turėdamas klientas (su juo tardamasis) gali gyventi gerokai saugiau ir ramiau.

„Aš manau, kad tiek anksčiau, tiek dabar advokatai turi pasižymėti tokiomis savybėmis, kaip empatija, drąsa, puiki iškalba, taktas, diplomacija, greita reakcija, elegancija (pastarosios pavyzdys – Kazimieras Motieka), sugebėjimas klausytis ir suprasti, darbštumas, kruopštumas, kantrybė, nuoširdumas. Ir, mano galva, kiekvienas advokatas privalo puoselėti tokias vertybes, kaip pagarba, teisingumas, bendradarbiavimas, laisvė, nepriklausomybė, sąžiningumas, užuojauta, atsakomybė, atkaklumas. Kodėl tiek daug? Todėl, kad advokato profesija, be jokių abejonių, viena įdomiausių, seniausių ir svarbiausių teisinių profesijų. Visi supranta, kad be advokato pagalbos dažniausiai neįmanoma efektyviai išspręsti iškilusių teisinių problemų. Ir jau nė kalbos negali būti, kad apsieitum be advokato, jeigu esi privertas kreiptis į teismą arba jeigu kitų asmenų esi pašauktas būti teisme atsakovu ar kitokiu teismo proceso dalyviu“, – sakė advokatė.

Advokatas dr. T. Bagdanskis, žvelgdamas į šių dienų realijas, besi-

Dr. T. Bagdanskis: „Mūsų karta žino – reikia įdėti labai daug pastangų, norint kažką pasiekti.“

keičiantį pasaulį, išskiria pagrindines savybes, vertybes, kurias privalo turėti kiekvienas advokatas: tai atsakomybės prisiėmimas, nuolatinis mokymasis, komandinis darbas bei pagarba.

„Pirmiausia kaip vertybę išskirčiau atsakomybės prisiėmimą. Turiu galvoje tai, kad, kai nesiseka, neieš-

tinai individualistinė, vis dėlto tas komandinis darbas yra svarbus. Jeigu kliaujiesi tik savimi, man atrodo, atsiranda labai ribotos galimybės. Bet kai pasitelki komandą darbui, suteiki pasitikėjimą, gali daug daugiau pasiekti. Taip pat išskirčiau dar vieną, mano nuomone, labai svarbią vertybę – tai pagarba. Man visą laiką

Visada imponavo, kai kolegos, būdami skirtingose barikadų pusėse, sugeba išlaikyti kolegiškus ryšius, pagarbų bendravimo būdą.

kai pasiteisinimų, o tiesiog žiūri, kurioje vietoje gali tobulėti. Antra vertybė yra nuolatinis mokymasis. Manau, tinka ir šiuolaikinei advokaturai. Mūsų aplinka, pati profesija ir socialinė aplinka ir tas pokytis, kuris vyksta valstybėje, verčia nesustoti. Turime nuolat kažko mokytis, mokytis ir išmokyti mokytis, kaip mokytis. Trečia vertybė, kuri man labai imponuoja, – komandinis darbas. Nors advokato profesija yra ganė-

buvo svarbi pagarba, ir kartais iš senosios kartos atstovų pastebėdavau, kad jos trūksta. Viskas lyg vykdavo kažkokiam hierarchiniame lygmenyje. Jautėsi, kad tarsi aš esu vyresnis – labiau patyręs, o tu jaunesnis – neva mažiau patirties, vyresniajai kartai patiko demonstruoti subordinaciją. Man ta subordinacija kartais kirsdavosi su pagarba. Dabar jaunam žmogui tos pagarbos tikrai daugiau atsirado“, – teigė advokatas. ➤

A. Jonikaitis:
„Iš vyresniosios kartos labai jaučiu bendruomeniškumo svarbą, kad advokatūra yra visų pirmą bendruomenė.“

► A. Jonikaitis kaip vieną svarbiausių advokatų savybių bei vertybių išskiria jo profesinę kvalifikaciją, kompetenciją.

„Advokatui yra labai svarbūs visi etiniai klausimai, bendravimas su kolegomis, nes advokatūra visų pirma yra bendruomenė. Bendravimas ir pagarbus bendravimas su kolegomis išlaikymas, net ir būnant opojuojančioje pusėje, – tai neatsiejami dalykai advokato profesijoje. Man visada imponavo, kai kolegos, būdami skirtingose barikadų pusėse, sugeba išlaikyti kolegiškus ryšius, pagarbų bendravimo būdą. Ir tai nereiškia, kad klientas nukenčia. Klientas kaip tik gali iš to laimėti, nes gal ir taikos sutartį pavyks sudaryti, ar galų gale, priešingai, konfliktas nebus užaštrinamas ir pan.“, – komentavo A. Jonikaitis.

J. Bislytė atvira, kad, tapus advokate, įsivaizdavimas, kas yra advokato profesija, advokatas ir kokiomis vertybėmis, savybėmis advokatas turi pasižymėti, nepasikeitė. Priešingai, atsirado daugiau supratimo apie šios

profesijos atstovus ir kodėl būtent reikia tokias savybes turėti ir ugdytis.

„Bet kuriuo atveju advokato santykis su klientu yra be galo svarbus, o atsakomybės jausmas būtent prieš jį turbūt yra vienas esminių kriterijų, kuriuos advokatas turi atitikti. Nuolatinis kvalifikacijos kėlimas esant advokatūros nariu yra tarsi savaime

šo po 9–10 lapų atsiliepiamus, cituoja visiems žinomus teisės kodeksų straipsnius. Sakyčiau, koncentracijos šiek tiek trūksta, bet labai darbštūs ir viskas nuosekliai, tvarkingai pateikiama. Man kartais to trūksta, nes aš iš prigimties nesu tvarkingas popieriuose“, – šypsodamasis sakė advokatas.

Advokatės dr. D. Foigt-Norvaišienės teigimu, vyresniajai kartai reikia palaikyti jaunesniosios kartos atstovus ir perduoti savo sukaupytą žinių bagažą į advokatūrą ateinančiam jaunimui.

„Nuo pačios darbo advokatūroje pradžios stengiuosi visuomet palaikyti jaunąją kartą, jai labai reikalingos mūsų žinios, mūsų patirtis, mūsų patarimai. Prieš kelerius metus esu pripažinta daugiausia padėjėjų užauginusi advokate. Labai džiaugiuosi savo buvusių studentų, buvusių padėjėjų pasiekimais, mes ir dabar palaikome gerus santykius, susitinkame, pasikalbame. Kai sako, kad jaunoji karta šiočia, anokia ar kitokia (suprask, bloga, baisi, niekam tikusi), aš tuo netikiu, ją matau visai kitokią – veržlią, energingą, smalsią, platesnio akiračio už mus, vyresnės kartos mohikanus. Labai gerai, kad veikia Jaunųjų advokatų asociacija. Reikėtų daugiau bendrų diskusijų, kitokių forumų tarp skirtingų kartų advokatų, išiklausyti ir girdėti vieniems kitus ir, be abejo, dirbti kartu“, – kalbėjo advokatė. – Noriu palinkėti sau ir savo kolegoms, vyresnės kartos atstovams, negailėti savo laiko,

Nėra didesnio džiaugsmo, kai po daugybės mėnesių darbo laimi savo kliento bylą Europos Sąjungos Teisingumo Teisme ir matai, kaip tavo argumentus cituoja ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių teismai.

suprantamas dalykas, be kurio sunkiai įsivaizduočiau advokato veiklą“, – teigė jaunoji teisininkė.

Koks yra jaunosios ir vyresniosios advokatų kartos santykis?

Vyresniosios kartos advokatas K. Rakauskas atvirai sako, kad dabartinė karta yra per daug darbšti.

„Jaunoji karta kvalifikacijos atžvilgiu – labai gera. Per daug darbšti, ra-

negailėti savo patirties, žinių jauniems, dalinkimės su jais.“

Advokatas dr. T. Bagdanskis pasitebi, kad su jaunesniąja karta ateina laisvumas.

„Jaunesnioji karta yra drąsesnė. Aiškiai brėžia ir daro tam tikrą taką tarp profesinio kelio ir asmeninio gyvenimo, nes nori jį suderinti. Jų požiūriu, nieko neatsitiks, jeigu bandysime suderinti. Man asmeni-

kai iš jaunosios kartos labai reikėtų pasimokyti, kad gyvenime nėra vien tik profesiniai pasiekimai arba karjera. Šalia to yra asmeninis gyvenimas, kuris irgi labai svarbus žmogui. Man tai imponuoja“, – kalbėjo advokatas.

A. Jonikaitis pabrėžia, kad iš vyresniosios kartos labai jaučia tą bendruomeniškumo aspektą, kurio reikia mokytis iš josios.

„Iš vyresniosios kartos labai jaučiu bendruomeniškumo svarbą, kad advokatūra yra visų pirma bendruomenė. Sakyčiau, tą kaip vertybę reikėtų perimti iš vyresniosios kartos. Taip pat pabrėžčiau, kad vyresnioji karta uždeda svaraus svorio dėl tam tikrų etikos standartų laikymosi principų. Tai, mano nuomone, irgi yra gerai, nors gal, sakyme, kai kas sako, kad nebedera prie verslo advokatūros principų ir panašiai“, – teigė A. Jonikaitis.

O kad auga puiki jaunesnioji karta, advokatas taip pat net neabejoja.

„Jaunoji karta yra puiki. Galbūt ji turi skirtingą požiūrį į darbą, tikslus darbe. Gal kitos kartos neturėjo tokios orientacijos į tikslą, tokio gebėjimo matyti kažkokį platesnį paveikslą. Gal jaunesnei kartai reikia to daugiau, nes jiems jų darbas, veikla turi nešti kažkokią prasmę. Iš vienos pusės, tai yra kaip ir pranašumas, iš kitos pusės, tai gali tapti ir tam tikru iššūkiu. Iššūkis tai, kad jaunajai kartai galbūt sunkiau atlikti kažkokį paprastą darbą ir jame matyti prasmę. Juk sutiksime su tuo, kad advokatų darbe būna ir to neįdomaus darbo. O atėjęs jaunas žmogus neretai būna susidaręs klaidingą kažkokį filmo įvaizdį apie advokato darbą. Jis iš tiesų yra gan sunkus, tenka nemažai prie dokumentų pasėdėti, ir dėl to nėra didelės romantikos. Ji ateina vėliau, bet kad iki to prieitum, reikia atlikti daug juodo darbo“, – sakė advokatas A. Jonikaitis.

Apie klaidingą advokatų darbo įvaizdį užsimena ir advokatė J. Bislytė savo linkėjimuose būsimiems kolegoms.

„Linkiu rinktis advokato kelią, neidealizuojant jo pagal serialą „Kostiumuotieji“ (angl. „Suits“). Realybė kiek kitokia, neromantizuokite darboholizmo, svarbu išlaikyti sveiką

J. Bislytė: „Visuomenėje vyrauja įsivaizdavimas, kad advokatas yra vyresnio amžiaus žmogus.“

požiūrį į pusiausvyrą gyvenime, kad galėtumėte pasiekti užsibrėžtus tikslus“, – teigė advokatė.

Advokatų garbės teismo pirminkė jauniems kolegoms sako, kad jų pasirinkimas labai teisingas.

„Nesustokite, nemeskite kelio dėl takelio. Jūs kelyje bus visko – ir sunkių akmenų, ir malonių kvapnių žiedlapių. Bet patikėkite, nėra didesnio džiaugsmo, kai po daugelio mėnesių darbo laimi savo kliento bylą Europos Sąjungos Teisingumo Teisme ir matai, kaip tavo argumentus cituoja ne tik Lietuvos, bet ir kitų valstybių teismai. Tik mūsų profesija suteikia tiek daug galimybių pažinti įvairiausias žmones, pamatyti, koks svarbus ir prasmingas yra tavo darbas. Didžiuojuosi savo profesija. Ir jums linkiu ja didžiuotis“, – teigė dr. D. Foigt-Norvaišienė.

Panašiai linki ir advokatas A. Jonikaitis. Pasak jo, jeigu tikrai advokato profesija yra ta svajonė ir siekiamybė, tai drąsiai eiti pasirinktu keliu ir ateiti į advokatūrą.

63 metų advokato praktikos stažą turintis advokatas K. Rakauskas jau-

najai kartai linki neprarasti to darbštumo, kuriuo ji pasižymi šiandien.

„Nepraraskite gilaus požiūrio, darbštumo, kurį rodote pastaruosius 5 metus. Nepraraskite tos pradžios, to pradinio judėjimo gerąją linkmę ir siekite savo tobulumo ir kartu stiprinkite mūsų visos advokatūros lygį“, – sakė advokatas.

Dr. T. Bagdanskis linkėjimą siunčia pateikdamas pavyzdį: „Susitinka du teisininkai konkurencinėje kovoje. Vienas teisę yra pasirinkęs todėl, kad jam ji patinka. Tai yra ta vidinė priežastis – mielas darbas, patinka spręsti teisinius iššūkius ar ginčus, bendrauti su žmonėmis. O kitas yra atėjęs į teisę todėl, kad galbūt profesija išoriškai atrodo prestižinė, galbūt siejama su kažkokiomis pajamomis ir panašiai. Kai vyksta nuožmi kova tarp tokių dviejų teisininkų, klausama, tai kas laimės. Laimės tas, kas iš širdies mėgsta tą darbą. Tad ir palinkėsiu, kad tiesiog kiekvienas pasirinkęs advokato veiklą pajauست, kad ta teisė „veža“.“ ■

TEISĖ Į VERTYBIŲ APSAUGĄ

„(In)cognitus. Vladui Stašinskui – 150“

Koks buvo pirmasis Lietuvos advokatų tarybos pirmininkas?

2 024 m. spalio 10 d. Vilniaus centre veikiančiame Lietuvos banko Pinigų muziejuje buvo pristatyta nauja paroda, skirta tarpukario Lietuvos žymiam veikėjui – advokatui, teisininkui, politikui ir bankininkui Vladui Stašinskui. Parodos atidarymo dieną kaip tik buvo minimas iškilaus tarpukario Lietuvos veikėjo V. Stašinsko gimimo 150-metis.

Pasak parodos idėjos autorių, iniciatorių, tikslas paprastas – at-

gaivinti visuomenės atmintį ir priminti, kokie žmonės praeityje dirbo Lietuvai ir kūrė Lietuvą.

„V. Stašinskas daug kur buvo pirmasis arba tarp pirmųjų, kai prisimename lietuvių interesų gynimą iki mūsų Valstybės atgimimo ir jos gyvavimo pradžioje. Jis – vienas pir-

mujų lietuvių deputatų Rusijos imperijos Dūmoje, pirmasis Lietuvos vidaus reikalų ministras, antrasis Lietuvos banko valdytojas“, – sakė Asta Kuniyoshi, Lietuvos banko valdybos pirmininko pavaduotoja per parodos pristatymą.

Lietuvos advokatūrai – tai pirmasis Prisiekusiųjų advokatų tarybos pirmininkas, kuriam pirmininkaujant 1920–1926 m., pradėjus kurti Lietuvai kaip nepriklausomai valstybei, padėjo tvirtus pamatus nepriklausomai Advokatūros savivaldai.

Koks buvo pirmasis Lietuvos advokatūros Advokatų tarybos pirmininkas, šiandien niekas negali to pasakyti. Bet iš išlikusių to meto dokumentų, publikacijų, šeimos narių pasidalintų asmeninių daiktų

V. Stašinskas savo pavyzdžiu suformulavo kertines advokato profesinės veiklos ir etikos bei Advokatūros vertybes, kuriomis vadovaujamės lig šiol.

iš to laikmečio lengvai galima susidaryti nuomonę apie V. Stašinską kaip teisininką, politiką, bankininką ir šeimos žmogų.

„Jeigu pakviestume į susitikimą aštuonis skirtingus žmones: politiką, vidaus reikalų ministrą, teisingumo ministrą, valstybės kontrolierių, Lietuvos banko valdytoją, nuteistą politinį kalinį, advokatą ir Advokatūros pirmininką, turbūt ne visi tarpusavyje susikalbėtų. Tačiau vienas žmogus – V. Stašinskas – per savo gyvenimą itin atsakingai vykdė visas minėtų aštuonių skirtingų gyvenimų misijas. Ši mūsų kaip nepriklausomos Lietuvos advokatūros legenda yra nepamiršta ir itin gerbiama iki šiol. V. Stašinskas savo pavyzdžiu suformavo kertines advokato profesinės veiklos ir etikos bei Advokatūros vertybes, savivaldą, kuriomis vadovaujamės lig šiol“, – per parodos atidarymą pabrėžė dabartinis Advokatų tarybos pirmininkas Mindaugas Kukaitis.

Vienas parodos kuratorių Karolis Tumelis, Lietuvos banko Pinigų muziejaus vyresnysis specialistas, atkreipė dėmesį, kad, nors V. Stašinskas daug kur buvo *pirmasis* ar tarp jų, tam tikros surinktos detalės apie jį atskleidžia ir kitą jo asmenybės pusę.

„Išpūdingas profesinio gyvenimo aprašymas itin kontrastuoja su kuklia V. Stašinsko asmenybe, jo rūpinimusi šeima. Šio žmogaus gyvenimo dėlionę pabandėme ▶

Keliaujant per epochos dešimtmečius

■ V. Stašinskas gimė 1874 m. spalio 10 d. Dameliuose, Žagarės valsčiuje. Nors dar tarpukariu manyta, kad jis buvo bajoras, veikiausiai buvo kilęs iš daugiavaikės valstiečių šeimos. Giminaičiai teigia, kad tėvai jį matė būsimu kunigu. Pats V. Stašinskas kryo į pasaulietiškus mokslus. 1895 m. baigęs Mintaujos gimnaziją, išvyko mokytis teisės į Maskvą. 1902 m., pirmu laipsniu baigęs studijas, grįžo į Lietuvą ir, apsistojęs Kaune, įsidarbino tuo metu sunkiai sirgusio advokato Motiejaus Lozoraičio (1866–1907) padėjėju.

■ Kaune V. Stašinskas netruko įgyti puikaus politinių bylų specialisto reputaciją. Jo klientūra marga, be kitų caro valdžios nemalonę užsitraukusių asmenų, ir būsimi Lietuvos komunistų partijos vadovai Vincas Mickevičius-Kapsukas (1880–1935), Zigmantas Aleksa-Angarietis (1882–1940). Kylantis statusas, matyt, siejosi su politiniais tikslais: 1905 m. gruodį jis dalyvavo Didžiajame Vilniaus Seime, o 1907 m. vasarį išrinktas į II Valstybės Dūmą – žemesniuosius Rusijos imperijos parlamento rūmus. Tačiau deputato karjera buvo trumpa, nes jau birželį Dūma paleista. Maža to, dėl atsisaukimo, kurį Lietuvos socialdemokratų išspausdino tuometėje spaudoje, V. Stašinską caro valdžia 1910 m. nuteisė metams kalėjimo.

■ Kaune V. Stašinskas susipažino su būsima žmona Ona Duobaite ir susilaukė trijų vaikų: Vlados (1905–1983), Vytauto (1906–1967) ir Onos (1910–1996). Jų santuoka laužė nusistovėjusias normas, nes įžadus Stašinskai vienas kitam davė jau po dviejų vaikų gimimo, 1909 m. Kad ir kaip būtų, tai buvo ilgo ir laimingo bendro kelio pradžia. Jų vaikų gyvenimas susiklostė skirtingai. Vyriausioji dukra Vlada mokėsi agronomijos Belgijoje, vėliau gyveno Lietuvoje. Vytautas jaunystėje garsėjo kaip perspektyvus futbolininkas, tačiau pokariu labiausiai išgarsėjo kaip pirmasis neoficialus Lietuvos atstovas Jungtinių Tautų Organizacijoje. Jauniausia dukra Ona prasidėjęs Antrajam pasauliniam karui emigravo: iš pradžių į Italiją, vėliau – į JAV.

■ Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui, V. Stašinskas persikėlė į Vilnių ir čia įsiliejo į vietos lietuvių visuomeninį gyvenimą. 1917 m. rugsėjo 18–22 d. dalyvavo Vilniaus konferencijoje, o sudarius Lietuvos valstybės tarybą, ėmėsi vadovauti jos sekretariatui. Iš čia dar kartą atsivėrė kelias į politiką: 1918 m. lapkričio 10 d. jis paskirtas pirmuoju Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministru ir kartu ėjo Maitinimo ir viešųjų darbų ministerijos valdytojo pareigas. Darbas ministerijoje trumpas (ministrų kabinetas dirbo iki 1918 m. gruodžio 26 d.), bet produktyvus, nes pavyko pradėti savivaldos organizavimo darbus.

■ 1918 m. pabaigoje, prie Vilniaus artėjant Raudonajai armijai, dauguma ministrų pasitraukė į Kauną, tačiau V. Stašinskas liko ir 1919 m. sausio 22 d. buvo areštuotas. Gerą pusmetį jį kartu su kitais suimtais lietuvių visuomenės veikėjais bolševikai tarpė po įvairius kalėjimus, kol galiausiai 1919 m. vasarą, apsikeitus belaisviais, jis grįžo į Kauną.

► sudėlioti iš negausiai išlikusių dokumentų ir nuotraukų, laiškų, kitų unikalių eksponatų, kurių yra Pinigų muziejuje, taip pat pavyko rasti kituose muziejuose, bibliotekose, archyvuose ir vienoje vietoje parodyti Lietuvos istoriją besidomintiems žmonėms“, – teigia

vienas idėjos autorių ir parodos kuratorių.

Vidaus reikalų ministru V. Stašinskas buvo 1918 m. lapkričio–gruodžio mėnesiais. Tai primena parodoje rodoma pirmojo Lietuvos Ministrų Kabineto nuotrauka. Vėliau jis dar kartą dirbo Vyriausybėje – nuo 1938 m. spalio iki 1939 m. sausio, kai buvo paskirtas teisingumo ministru.

Prisieksusiųjų advokatų tarybos pirmininku V. Stašinskas buvo 1920–1926 m., vėliau kurį laiką ėjo vicepirmininko pareigas. Tai parodoje primena rodomas 1920 m. gruodžio 12 d. pirmasis Lietuvos prisiekusiųjų advokatų tarybos posėdžio protokolas, pasirašytas V. Stašinsko ir visų kitų Advokatų tarybos narių. Tarp parodos eks-

ponatų – ir dovana jam advokata-
tavimo 25 metų jubiliejaus proga (1927 m.) graviruotas profesinės veiklos ženklelis.

Nemaža dalis parodos eksponatų susiję su V. Stašinsko darbu Lietuvos banke, kuriam jis vadovavo 1930–1938 m., vienu sudėtingiausių Lietuvos banko veiklos laikotarpių, kai pasaulyje siautė Didžioji depresija. Valstybės centrinis bankas tuo metu laikėsi griežtos pozicijos nedevalvuoti lito ir išlaikyti jo stabilumą, tuo ir kreditavimu skatindamas Lietuvos ūkio raidą.

Tą laikmetį parodoje primena V. Stašinsko karikatūros to meto spaudoje. Parodoje lankytojai pamatys 1930 m. laidos 20 litų banknotą su V. Stašinsko parašu. 1931 m. Lietuvos bankas tapo

Ispūdingas profesinio gyvenimo aprašymas itin kontrastuoja su kuklia V. Stašinsko asmenybe, jo rūpinimusi šeima.

Tarptautinių atsiskaitymų banko (TAB; angl. *Bank for International Settlements* – BIS) Bazelyje (Šveicarija) akcininku – į tą įvykį dėmesį atkreipia nuotrauka iš TAB narių susirinkimo, kurioje Lietuvos banko valdytojas įamžintas dideliame to meto centrinių bankų vadovų būryje, laišakai vaikams apie tuomet vykusius įvykius bei numatomas keliones.

Buvusių Lietuvos banko skyrių pastatų įvairiose Lietuvos vietose nuotraukos liudija, kad V. Stašinskas vadovaudamas Lietuvos bankui stiprino jo galimybes veikti valstybės ir Lietuvos ūkio labui.

Be Pinigų muziejaus turimų daiktų, parodoje rodomi eksponatai, pasiskolinti iš V. Stašinsko šeimos, iš trijų bibliotekų (Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo, Ažuolyno, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių), dviejų archyvų (Lietuvos valstybės istorijos, Lietuvos centrinio valstybės), keturių muziejų (Lietuvos nacionalinio, Lietuvos jūrų, Biržų krašto „Sėla“, Kėdainių krašto) bei kolekcionieriaus advokato Zenono Keručio. ■

Parodą „(In)cognitus. Vladui Stašinskui – 150“ galima nemokamai aplankyti Lietuvos banko Pinigų muziejuje, Totorių g. 2/8, Vilnius, nuo 2024 m. spalio 9 d. iki 2025 m. spalio 11 d.

Parodos kuratoriai: Tomas Vaitkus ir Karolis Tumelis.

Parodos architektas ir dizaineris: Povilas Vincentas Jankūnas.

■ XX a. 3-iasis dešimtmetis – atokvėpio laikas, kai V. Stašinskas iš esmės užsiėmė tik advokato praktika. 1920 m. jis išrinktas pirmuoju Lietuvos prisiekusių advokatų tarybos pirmininku ir juo išbuvo iki 1926 m. Tai rodo jo statusą tarp advokatų, kaip ir tai, kad dalis Kaune veikusių viešųjų ir privačių institucijų jį pasirinko savo juriskonsultu. Viena jų buvo Lietuvos bankas, kuriam patyrusio advokato paslaugos pravertė. 1929 m. vasarą visa Lietuva sekė vadinamąją banko tarnautojų bylą, kurioje keli banko darbuotojai kaltinti pasisavinę 200 tūkst. litų. V. Stašinskas teisme atstovavo Lietuvos banko interesams ir tai darė sėkmingai.

■ Ši byla galėjo būti viena priežasčių, kodėl 1929 m. rudenį Lietuvos bankas liko be vadovo. Iš posto pasitraukus Vladui Jurgučiiui (1885–1966), jo įpėdinio ieškota iki 1930 m. vasaros. Nors V. Stašinskas nefigūravo spaudoje kaip vienas galimų kandidatų, vis dėlto gana netikėtai, 1930 m. birželio 7 d., Lietuvos Respublikos prezidentas Antanas Smetona (1874–1944) banko valdytoju paskyrė būtent V. Stašinską. Galima spėti, kad tai lėmė tiek jo autoritetas, tiek sėkmingas advokato darbas, tiek galbūt asmeniniai ryšiai su prezidentu. Banke V. Stašinskas išdirbo daugiau nei aštuonerius metus – iki 1938 m. rugsėjo 30 d.

■ Jo vadovavimo laikotarpis permainingas. Viena vertus, 1931 m. Lietuvos bankas tapo pirmosios pasaulyje tarptautinės finansų organizacijos – Tarptautinio atsiskaitymų banko – nariu, itin smarkiai atsinaujino išoriškai, ne viename mieste atsiradus modernistiniams banko filialų pastatams. Kita vertus, pasaulyje siautė finansų krizė. Dar 3-iojo dešimtmečio pabaigoje lietuviškoje spaudoje šia tema netrūko pajuokavimų, tačiau po kelerių metų dangus virš šviesios Lietuvos ūkio padangės ėmė niauktis, skaudžiausiai nukentėjo žemės ūkio sektorius. Tokiame kontekste Lietuvos bankas laikėsi griežto požiūrio nedevalvuoti lito; to, kad ir sunkiai, bet buvo išvengta. Baigiantis 4-ajam dešimtmečiui, Lietuvos ekonomika palengva atsigavo.

■ Vadovaudamas Lietuvos bankui, 1931 m. V. Stašinskas atstovavo Lietuvai tarptautiniame teisme – Hagos tribunole, kur buvo sprendžiama Lietuvos ir Lenkijos byla dėl geležinkelio tranzito ginčijamame pasienio ruože. Byla baigėsi Lietuvai palankiai. Tai, kad į teismą teko deleguoti banko pirmininką, liudija tiek itin didelį jo autoritetą, tiek, matyt, ir kompetentingų teisininkų trūkumą tuometėje Lietuvoje.

■ Netikėtai pradėjęs darbą Lietuvos banke, V. Stašinskas lygiai taip pat netikėtai jį ir užbaigė, kai 1938 m. rugsėjo 30 d. buvo paskirtas teisingumo ministru. Nors šįkart portfelį Vyriausybėje jis laikė kiek ilgiau nei 1918 m., didelių darbų nuveikti nesuspėjo ir 1939 m. pradžioje išėjo į pensiją. Ją daugiausia leido savo dvare Juodkiškiuose, šalia Kėdainių.

■ Paskutinis gyvenimo etapas V. Stašinskui buvo sudėtingas, negana to, apipintas mitais. Pirmosios sovietinės okupacijos laikotarpiu jis neteko beveik viso turto, tačiau išvengė tremties. Paskutiniai buvusio Lietuvos banko vadovo metai prabėgo būtent su dukros Vlados šeima.

■ V. Stašinskas mirė 1944 m. kovo 11 d. Kėdainiuose. Čia ir buvo palaidotas.

Leonid Pčelincev

(1955–2024)

2024 metų spalio 10 dieną visą advokatūros bendruomenę sukrėtė skaudi žinia – pirmą kartą Nepriklausomoje Lietuvoje, vykdydamas advokato pareigą, buvo nužudytas advokatas – Leonidas Pčelincevas. Mūsų bendruomenė neteko ne tik advokato, bet ir kolegos, draugo, tėvo.

Dalijamės advokato kolegų, sūnaus mintimis apie kolegą, tėtį a. a. Leonidą Pčelincevą.

Leonidą Pčelincevą pažinojome keliasdešimt metų. Pastaruoju metu Jis prisijungė prie mūsų kontoros ir tapo jos nariu. Tai buvo labai geras, ramus, nuoširdus žmogus. Per visą laiką, kol jis praktikavo mūsų kontoroje, niekada neteko išgirsti jo pakelto balso arba matyti jo susinervinusio. Visas neigiamas emocijas laikė savyje. Aptariant kokią nors problemą Leonidas sugebėdavo išklausti savo oponentą, ir kai jau atrodė, kad jis su tavimi sutinka, skambėdavo frazė: „...bet yra dar vienas klausimas, niuansas...“ Visada turėjo savo nuomonę, kurios tvirtai laikėsi. Bet kartu, išgirdęs rimtesnį argumentą, sugebėdavo priimti kito žmogaus nuomonę. Kiek teko matyti jį bendraujant su Klientais, Leonidas buvo profesionalus, dėmesingas ir labai kruopštus. **Savo darbą jis dirbo ne formaliai, tiek, kiek reikalauja įstatymai, bet padėdavo žmonėms visais kitais įmanomais būdais.**

Advokatas Alfred Sokolovski ir kolegos

Po Leonido žūties tiek spaudoje, tiek privačiame bendravime pasirodė daug klausiančių, ką veikė advokatas vykdant iškeldinimą ir kodėl nedalyvavo buto savininkė, nes įprasta, kad, vykdant sprendimą, dalyvauja arba tik antstolis, arba antstolis su išieškotoju, tačiau ne advokatas.

Taip, gal kam ir kyla tokių klausimų, tačiau aš tiksliai žinau atsakymą į klausimą, kodėl dalyvavo advokatas Leonidas Pčelincevas, nes Leonidą pažinojau daugiau kaip 40 metų, kartu, o tiksliau – jo paraginta, pradėjau teisinių paslaugų teikimo veiklą, o vėliau – advokato veiklą. Žinau, kad jis niekad neatlikdavo savo darbo formaliai. Klientui buvo suteikiama pagalba nuo konsultacijos iki visiško sprendimo įvykdymo. Jis negalėjo atsiriboti nuo Kliento problemų ir įdėdavo visą sielą į savo darbą. Drąsiai Leonidą apibūdinti galiu būtent taip, nes mus siejo gerokai daugiau nei darbiniai, profesiniai santykiai. Mano dukra ir Leonido sūnus buvo bendraklasiai, mūsų anūkės – grupiokės, todėl, gavus skambutį apie nelaimę, pirma mintis buvo, kaip pranešti žmonai Nataliai ir sūnui Maksimui. Juk puikiai žinojau, kad Leonidas jiems ir galva, ir kaklas, ir guodėjas.

Mūsų bendruomenė neteko kolegos, o aš netekau ir draugo, kuris jau nepaskambins ir nepaklaus, kaip buvo įprasta, ar einame į Naujametinį vakarėlį, kitąmet nepaskambins paklausti, ar fiziškai dalyvausiu visuotiniame advokatų susirinkime. Skaudu ir labai liūdna...

Advokatė Irena Maksimova, kolegė, draugė

Amžinąjį atilsį, mano gerbiamas Tėti. Taip, rašau šį žodį iš didžiosios, nes man jis buvo būtent toks, vertas pagarbos kiekvieną akimirką. Tai ne tik dėl sūnaus aukšto vertinimo tobulam Tėvui. Ir ne tik aš taip galvoju. Būtent apie tokius žmones kaip Mano Tėtis yra sakoma: turėjo šimtą draugų ir nė vieno priešo. Lengvai bendraujantis, geranoriškas ir gerbiantis kiekvieną. Kupinas optimizmo ir gyvenimo džiaugsmo. Jo nuoširdi šypsena nuolat įkvėpė šypsotis kitus. Su malonumu padedantis žmonėms ir iš visos širdies besidžiaugiantis tuo, nes jis mylėjo savo darbą ir juo didžiavosi.

Iki pat paskutinių savo gyvenimo akimirkų.

...Mes tave mylime ir niekada nepamiršime...

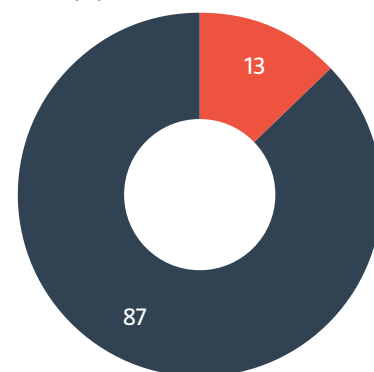
Maksimas Pčelincevas, sūnus

Valstybės atsakomybė 1

Ar valstybė privalėtų atlyginti (kompensuoti) asmeniui patirtas išlaidas advokato pagalbai ir kitus nuostolius, jei prieš asmenį buvo pradėtas ikiteisminis tyrimas baudžiamojoje ar administracinėje byloje ir vėliau toks tyrimas buvo nutrauktas? (proc.)

■ Ne, neprivalo
■ Taip, privalo

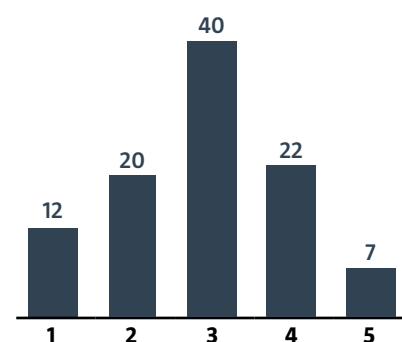
■ Be to, gyventojai įvertino galimybes apginti savo, kaip paprasto žmogaus, teises prieš valstybę, kurios vertinamos palyginti žemai (vidutinis vertinimas 2,92 iš 5 balų). Neutralios nuomonės (3 balai) dėl galimybės apginti savo teises prieš valstybę labiau linkusios laikytis moterys, taip pat rajonų centrų ir kaimų gyventojai. O manantys, kad paprastas žmogus Lietuvoje greičiau neturi galimybių apginti savo teises (vertinantys 2 balais), dažniau teigia vyrai.

Nelygios jėgos 2

Ar paprastas žmogus Lietuvoje turi galimybių apginti savo teises arba gintis nuo baudžiamojo persekiojimo prieš valstybę? (proc.)

1 – visiškai neturi galimybių
5 – turi tam visas galimybes

Vidurkis (2024 m.) – 2,92

VISUOMENĖS NUOMONĖ APIE PAŽEISTŲ TEISIŲ GYNIMĄ

Pilietis prieš valstybę

Apginti savo, kaip paprasto žmogaus, teises prieš valstybę – praktiškai neįmanoma, mano apklausos dalyviai

■ Gyventojų nuomone, Lietuvoje žmogaus teisės užtikrinamos, tačiau šiek tiek daugiau nei trečdalis apklaustųjų teigia, kad Lietuvoje labiausiai pažeidžiama jų teisė į privataus gyvenimo neliečiamumą, antroje vietoje – teisė į teisingą teisimą, o trečdalis mano, kad labiausiai pažeidžiama Lietuvoje teisė į žodžio laisvę. Be to, galimybės apginti savo, kaip paprasto žmogaus, teises prieš valstybę vertinamos kaip praktiškai neįgyvendinamos.

Tokie rezultatai gauti 2024 m. sausio mėnesį rinkos ir visuomenės nuomonės tyrimų bendrovei „Spinter tyrimai“ atlikus visuomenės nuomonės apklausą dėl žmogaus teisių gynimo ir teisės saugos institucijų vertinimo.

Tokią apklausą, siekiami išsiaiškinti gyventojų požiūrį į advokatus, Lietuvos

teisinę sistemą, Lietuvos advokatūra kartu su bendrove „Spinter tyrimai“ atlieka nuo 2017-ųjų. 2024 m. gyventojų buvo teirautasi, ar jie mano, kad paprastas žmogus Lietuvoje turi galimybių apginti savo teises (arba gintis nuo baudžiamojo persekiojimo) prieš valstybę, taip pat ar turi persekiojimą patyrusiam asmeniui būti kompensuojamos išlaidos, jeigu tyrimas vėliau būna nutraukiamas.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad, akivaizdžios daugumos (87 proc.) gyventojų manymu, kai prieš asmenį buvo pradėtas baudžiamojoje ar administracinėje byloje ikiteisminis tyrimas ir vėliau toks tyrimas buvo nutrauktas, asmeniui valstybė privalėtų atlyginti (kompensuoti) to asmens patirtus nuostolius ir išlaidas, sumokėtas už advokato pagalbą.

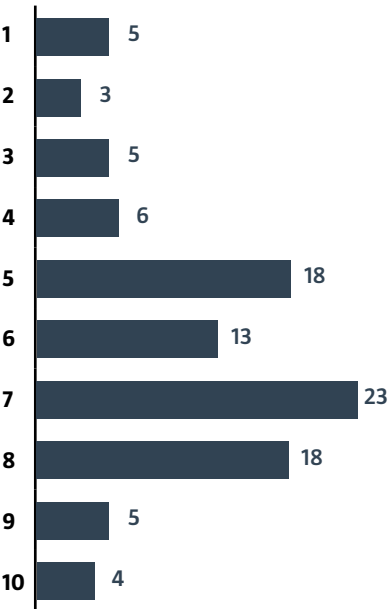
■ Teiraujantis, ar Lietuvoje užtikrinama asmens teisė į teisingą teismą, vertinimo vidurkis išaugo nežymiai, palyginti su praėjusiais metais. 2022 m. jis siekė 6,13 iš 10 baly, 2023 m. šis vertinimas nukrito net iki 6,09 balo, o šiemet pakilo vos iki 6,1 balo.

Teisė į teisingą teismą 3

Kaip Lietuvoje asmenims užtikrinama teisė į teisingą teismą?

1 – labai blogai
10 – puikiai

Vidurkis (2024 m.) – 6,1
Vidurkis (2023 m.) – 6,09
Vidurkis (2022 m.) – 6,13
Vidurkis (2021 m.) – 5,68
Vidurkis (2020 m.) – 5,97

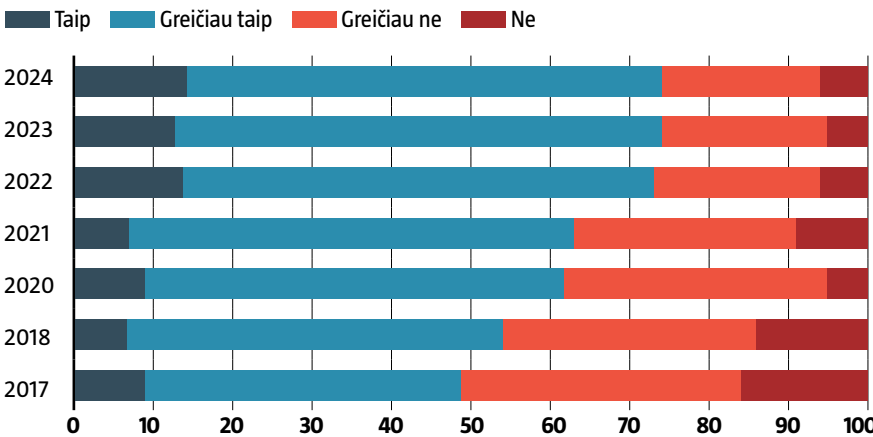

■ Klausiant gyventojų, ar jie pritaria teiginiui, kad Lietuvoje užtikrinamos žmogaus teisės, rezultatais galima džiaugtis – 74 proc. gyventojų minėtam teiginiui pritaria. Tik 6 proc. mano, jog Lietuvoje žmogaus teisės nėra užtikrinamos, o greičiau ne nurodo 20 proc. visų respondentų.

Žmogaus teisės Lietuvoje

4

Ar, jūsų nuomone, Lietuvoje užtikrinamos žmogaus teisės? (proc.)

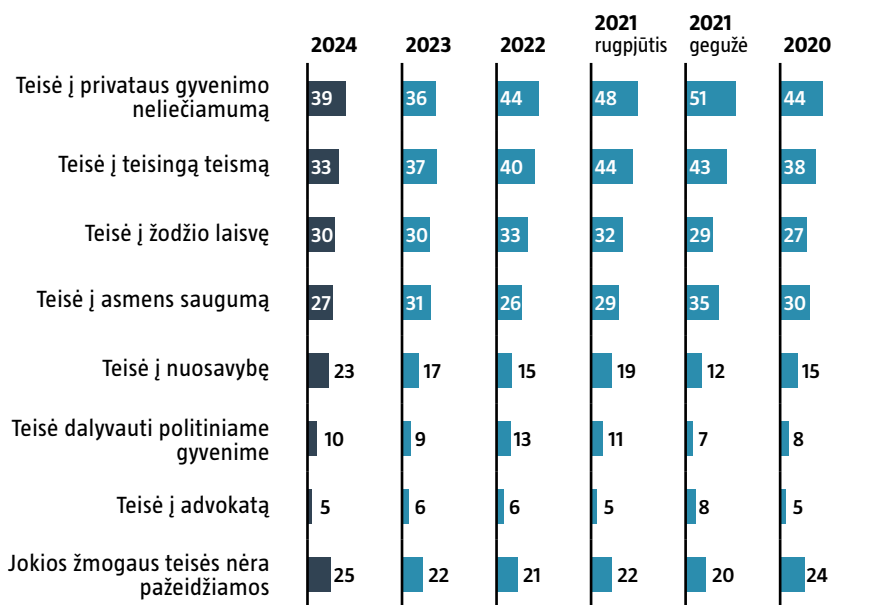

■ Teiraujantis respondentų nuomonės dėl dažniausiai pažeidžiamų žmogaus teisių, kiek daugiau nei trečdalis (39 proc.) apklaustųjų nurodė, kad žmogaus teisės į privataus gyvenimo neliečiamumą yra pažeidžiamos, antroje vietoje kaip labiausiai pažeidžiamą teisę apklaustieji nurodė, kad nėra užtikrinama teisė į teisingą teismą (33 proc.), o trečioje – teisė į žodžio laisvę (30 proc.). Pastarųjų teisių pažeidimą bei neužtikrinimą dažniau nurodo vyrai nei moterys. Pavyzdžiui, teisę į teisingą teismą dažniau nurodo vyrai, vyresni nei 35 metų, aukščiausio išsimokslinimo atstovai, teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą dažniau paminėjo vyrai, aukščiausio išsimokslinimo respondentai, o teisę į žodžio laisvę – vyrai, aukštesniojo išsimokslinimo respondentai.

Nuo privatumo iki žodžio laisvės

5

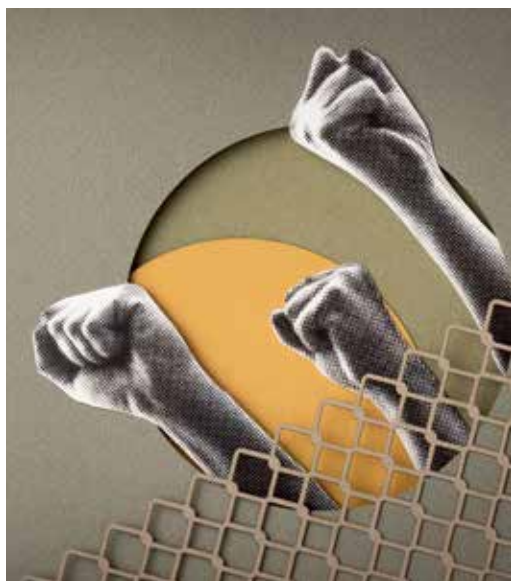
Jūsų manymu, kurios žmogaus teisės yra labiausiai pažeidžiamos? (proc.)

Pasirenkant yra galimi keli atsakymo variantai, todėl suma viršija 100 proc.

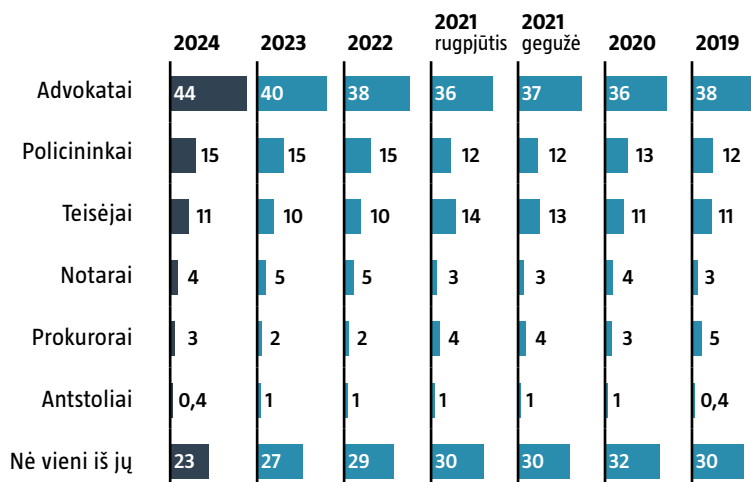
■ Palyginti su praėjusių metų rezultatais, 2024 m. sumažėjo manančių, kad nėra užtikrinama teisė į asmens saugumą (27 proc., sumažėjo nuo 31 proc.), tačiau padidėjo manančių, kad nėra užtikrinama jų teisė į nuosavybę (23 proc., padidėjo nuo 17 proc.).

Apklausa parodė, kad advokatai išlaiko aukštas pozicijas visuomenės nuomonės apklausoje, kaip pagrindiniai žmogaus teisių gynėjai. Palyginti su praėjusiais metais, 2024-aisiais didžiausią šuolį tarp profesijos atstovų padarė advokatai, nes taip manančių respondentų dalis paaugo nuo 40 iki 44 proc. Antroje vietoje, pasak respondentų, kaip žmogaus teisių gynėjai yra policininkai (15 proc. taip manančių, 2023 m. – 15 proc.), o trečioje vietoje rikiuojasi teisėjai (11 proc., 2023 m. – 10 proc.).

Žmogaus teisių gynėjai

Kas, jūsų nuomone, labiausiai gina žmogaus teises? (proc.)

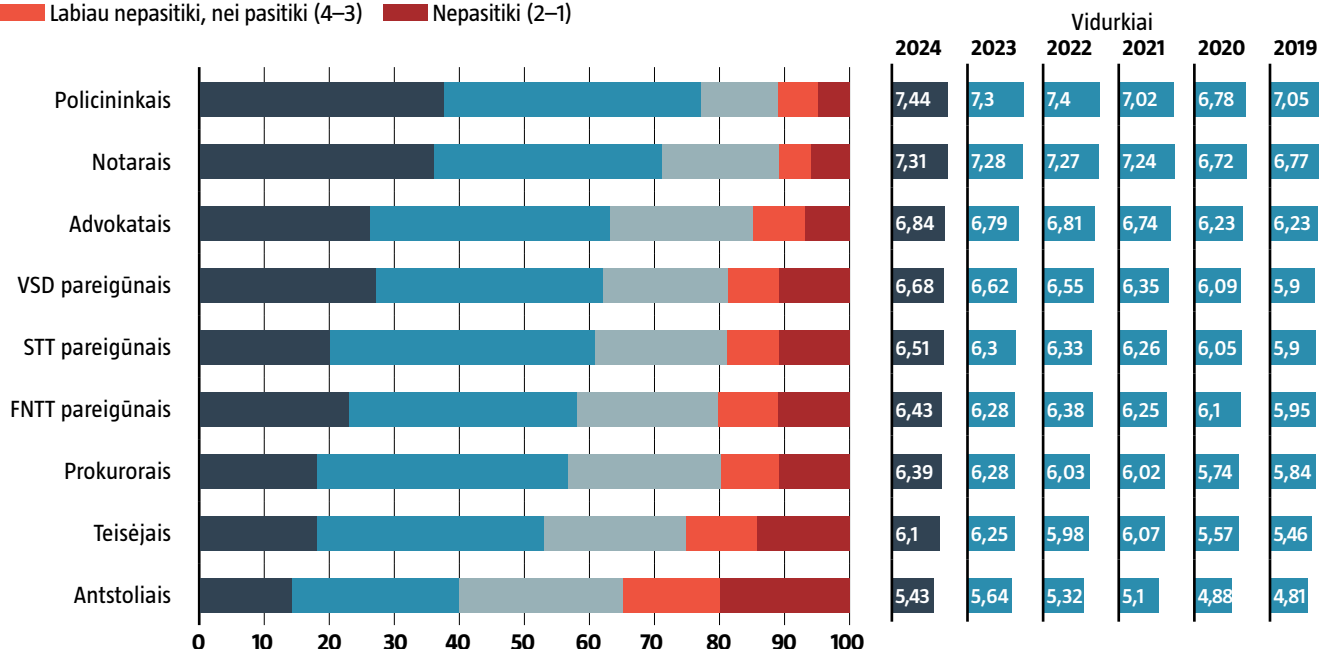

■ Tačiau visuomenės teiraujantis, kurios profesijos atstovais labiausiai pasitikima, savo pozicijų jau kelerius metus iš eilės neužleidžia policijos pareigūnai. Gyventojai labiausiai pasitikimi policininkais (7,44 iš 10), po to notariais (7,31), o trečioje vietoje yra advokatai. Pasitikėjimas pastaraisiais, palyginti su praėjusiais metais, išaugo nuo 6,79 iki 6,84 iš 10 balų. Pasitikėjimas teisėjais išlieka itin žemas, o palyginti su praėjusiais metais, jis dar šiek tiek smuktelėjo – 2023 m. jis buvo 6,25, šiemet siekia 6,10 balo iš 10.

Pasitikėjimo kreditai

Kiek jūs pasitikite šių profesijų atstovais? Įvertinkite skalėje nuo 1 iki 10, kur 1 reiškia „visiškai nepasitikiu“, 10 – „visiškai pasitikiu“.

■ Pasitikti (10–9) ■ Labiau pasitikti, nei nepasitikti (8–7) ■ Nei pasitikti, nei nepasitikti (6–5)
 ■ Labiau nepasitikti, nei pasitikti (4–3) ■ Nepasitikti (2–1)

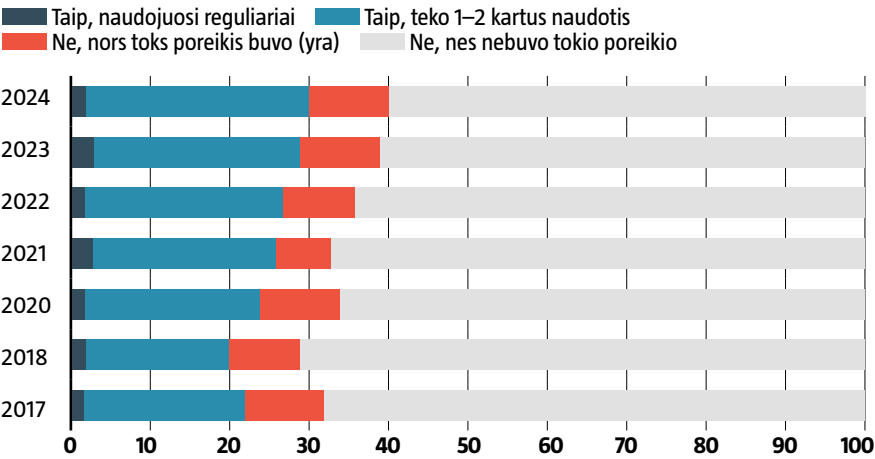

■ Respondentų taip pat buvo teirautasi, ar yra naudojęsi advokato paslaugomis. 2024 m. šis skaičius išaugo – 30 proc. Lietuvos gyventojų yra tekę naudotis advokato paslaugomis. Vos 2 proc. apklaustųjų reguliariai naudojosi advokatų paslaugomis, 28 proc. apklaustųjų nurodė, kad advokato paslaugomis naudojosi 1 ar 2 kartus. Įdomu tai, kad dažniausiai respondentai vyrai nurodė, jog nesinaudojo advokato paslaugomis, nors tokį poreikį turėjo. Apklausą parodė, kad tokių būta iš viso 10 proc. apklaustųjų, o nesinaudojusios advokato paslaugomis ir neturėjusios tokio poreikio dažniau teigia moterys, taip pat 18–25 metų apklaustieji. Iš viso tokių būta 60 proc.

Pakvieskite mano advokatą

8

Ar esate naudojęsi advokato paslaugomis? (proc.)

■ Teiraujantis respondentų, kokiomis aplinkybėmis kreiptųsi į advokatą, palyginti su praėjusiais metais, duomenys nepakito. 49 proc. respondentų nurodė, kad į advokatą kreiptųsi prirėkus patarimų teisės klausimais. 45 proc. teigė, kad kilus bet kokiam teisiniui ginčui kreiptųsi į advokatą, kai byla jau nukeliauja iki teismo, o 43 proc. tvirtino, kad kilus bet kokiam teisiniui ginčui dar ikiteisminėje tyrimo stadijoje ieškotų advokato, ir tik 3 proc. respondentų nurodė, kad iš viso nesikreiptų į advokatą.

Gynyba ir patarimai

9

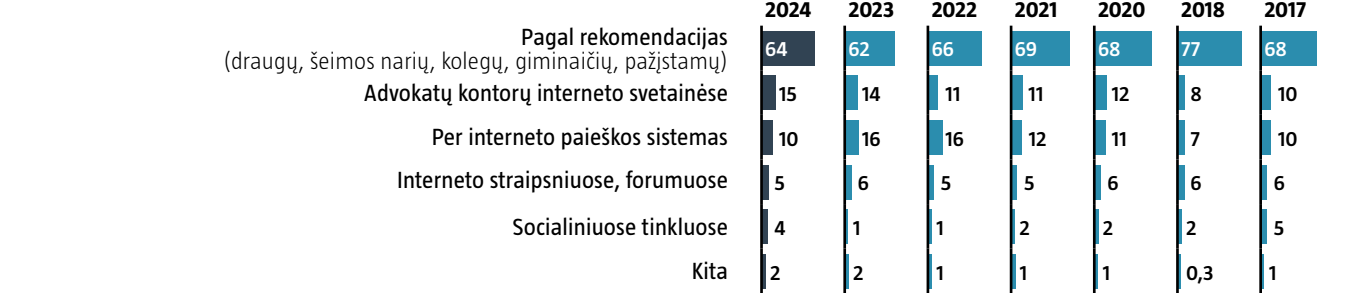
Kokioje situacijoje ir kokiomis aplinkybėmis jūs kreiptumėtės į advokatą? (proc.)

Advokato pasirinkimo būdai

10

Kaip dažniausiai pasirenkate (pasirinktumėte, jei reikėtų) advokatą? (proc.)

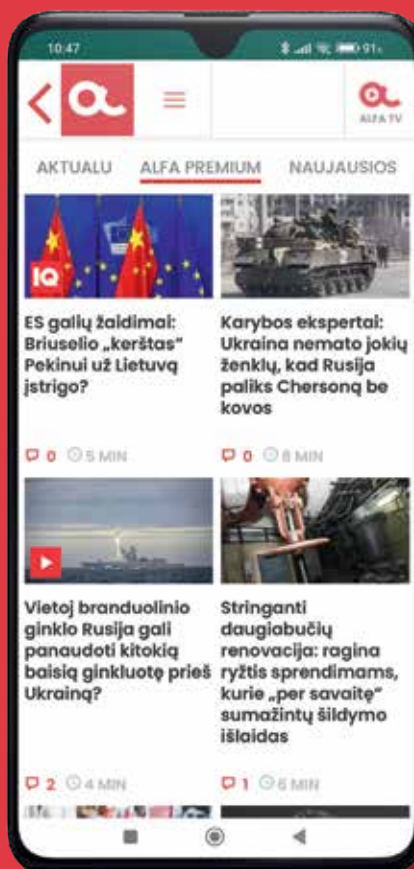

■ Prirėkus patarimų teisiniais klausimais į advokatus kreiptis labiau linkusios moterys. Kilus bet kokiam teisiniui ginčui dar ikiteisminėje stadijoje dažniau kreiptųsi į advokatus vyrai, aukščiausio išsimokslinimo, didžiausių pajamų respondentai. Kilus bet kokiam teisiniui ginčui (pavyzdžiui, civiliniam, administraciniam) – 18–35 metų, aukščiausio išsimokslinimo tyrimo dalyviai, o tik baudžiamojoje byloje į advokatą dažniau kreiptųsi žemesnio išsimokslinimo atstovai, rajonų centrų gyventojai. Visuomenė vis dar labiau yra linkusi rinktis advokatus, remdamasi rekomendacijomis. Taip nurodė net 64 proc. visų apklaustųjų. Pagal rekomendacijas advokatą dažniau renka moterys, vyresni nei 35 metų, aukščiausio išsimokslinimo, didžiausių pajamų atstovai, rajonų centrų gyventojai. O advokatų kontorų interneto svetainėmis dažniau teigia besinaudojantys žemesnio išsimokslinimo tyrimo dalyviai – taip nurodė 15 proc. apklaustųjų.

BŪK
RAMUS,
LIK SU

alfa.lt

LA PRAIRIE

SWITZERLAND

PAKELKITE ODOS ILGAAMŽIŠKUMĄ
Į MENO LYGMENĮ

WWW.LAPRAIRIE.COM

TIK PAS MUS!
www.kristiana.lt

KristiAna